

Overleven of overleveren

Economische en maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij en haar toekomstperspectieven

18 mei 2004

Uitgevoerd in opdracht van:
Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit

Projectnummer OND00185

ir. M.C. Beers
drs. J.G.P. Klein Breteler

drs. A.J. van der Velden
drs. M.J. Overweel
drs. F. Pleijster

Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij
Buxtehudelaan 1
Postbus 433
3430 AK Nieuwegein
Telefoon (030) 605 84 11
Fax (030) 603 98 74
E-mail binvis@ovb.nl
www.ovb.nl

EIM bv
Italiëlaan 33
Postbus 7001
2701 AA Zoetermeer
Telefoon (079) 343 02 00
Fax (079) 343 02 02
E-mail info@eim.nl
www.eim.nl

Dit onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij OVB en EIM. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM en OVB
OVB en EIM aanvaarden geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

*The responsibility for the contents of this report lies with OVB and EIM. Quoting of numbers and/or text as an explanation or support in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part- of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM and OVB.
OVB and EIM do not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.*

Inhoudsopgave

	Managementsamenvatting	5
1	Inleiding	19
1.1	Achtergronden van het onderzoek	19
1.2	Doel van het onderzoek	19
1.3	Onderzoeksthema's	19
1.4	Wijze van dataverzameling	20
1.5	Opbouw rapport	21
1.6	De telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers	22
2	De beroepsbinnenvisserij: een algemene typering	25
2.1	Inleiding	25
2.2	Omvang van de sector in aantal bedrijven	25
2.3	Omvang van de sector qua werkgelegenheid	26
2.4	Aanvoer, im- en export en binnenlandse markt	27
2.5	Conclusies	32
3	De beleidsomgeving van de beroepsbinnenvisserij	33
3.1	Inleiding	33
3.2	Gemeenten, waterschappen, provincies en regionale overheden	33
3.3	Nationale ministeries exclusief directie Visserij van LNV	34
3.4	Directie Visserij van LNV	37
3.5	Europese Unie	40
3.6	Organisaties voor beroepsvissers	42
3.7	Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties (NVVS)	43
3.8	Effecten van het beleid	44
3.9	Conclusies	48
4	De economische positie van de beroepsbinnenvisserij	49
4.1	Inleiding	49
4.2	De beroepsbinnenvisser: beroep, leeftijd, opleiding en woonplaats	49
4.3	Visrechten van beroepsbinnenvissers op de overige wateren	51
4.4	Soort vistuigen en de bewerking van vis	52
4.5	Type afzetkanalen	52
4.6	Besomming of opbrengsten	53
4.7	Rendement van de beroepsbinnenvisserijbedrijven	55
4.8	Conclusies	60
5	De beleving en visie vanuit de beroepsbinnenvisser	61
5.1	Inleiding	61
5.2	Bedreigingen voor de beroepsbinnenvisser	61
5.3	De grootste kansen voor het eigen bedrijf	65
5.4	Mogelijkheden om nieuwe, concrete activiteiten uit te oefenen	66

5.5	Conclusies	67
6	De maatschappelijke positie van de beroepsbinnenvisserij	69
6.1	Inleiding	69
6.2	Cultuurhistorische waarde	69
6.3	Sociaal-culturele waarde	71
6.4	Recreatieve waarde	73
6.5	Ecologische waarde	74
6.6	Activiteiten van overheden	77
6.7	Conclusies	78
7	De sterke en zwakke punten, de kansen en bedreigingen van de beroepsbinnenvisserij	81
7.1	Inleiding	81
7.2	De SWOT-analyse van de beroepsvisserij op het IJsselmeer	81
7.3	De SWOT-analyse van de beroepsvisserij op de overige binnenwateren	84
7.4	Conclusies	86
8	Het perspectief voor de beroepsbinnenvisserij bij ongewijzigd beleid	89
8.1	Inleiding	89
8.2	Actualiteit: het jaar 2003	89
8.3	Het perspectief op de korte en middellange termijn: 2004 tot en met 2008	90
8.4	Conclusies	96
9	Toekomstkansen bij gewijzigd beleid	99
9.1	Inleiding	99
9.2	De SWOT-analyse als uitgangspunt	99
9.3	Aalherstelplan	100
9.4	De toekomstmogelijkheden voor de visserij op het IJsselmeer	101
9.5	De toekomstmogelijkheden voor de visserij op de overige binnenwateren	108
9.6	Conclusies	115
10	Aanbevelingen	116
10.1	Aanbevelingen aan het Ministerie van LNV	117
10.2	Aanbevelingen aan de beroepsvisserij en hun organisaties	119
Bijlage I	Verwerkte literatuur	123
Bijlage II	Vragenformulier voor telefonische enquête onder beroepsbinnenvissers in Nederland	129

Managementsamenvatting

In deze managementsamenvatting zijn de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek weergegeven. Deze stemmen overeen met de conclusieparagrafen van de hoofdstukken 2 tot en met 9. Hoofdstuk 10 'Aanbevelingen' is integraal in deze samenvatting opgenomen.

Aanleiding, doel en opzet van het onderzoek

Het Ministerie van LNV wil de beleidsprioriteiten voor de beroepsbinnenvisserij voor de komende periode identificeren en heeft daarom aan de OVB (Organisatie ter Verbetering van de Beroepsbinnenvisserij) te Nieuwegein opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren ter versterking van het inzicht in:

- de economische en maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij, en
- de toekomstperspectieven in economisch opzicht van de bedrijfstak.

Meer in detail dient het onderzoek daartoe inzicht te bieden in:

- de *huidige maatschappelijke waarde van beroepsbinnenvisserij*, met bijzondere aandacht voor de cultuurhistorische waarde van de beroepsbinnenvisserij;
- de *huidige en toekomstige economische positie van de beroepsbinnenvisserij*, met bijzondere aandacht voor de noodzaak en mogelijkheden van de bedrijfstak om nieuwe (duurzame) bedrijfsvormen te ontwikkelen en op brede schaal te implementeren in de beroepsbinnenvisserij;
- de *perspectieven van het ondernemerschap in de beroepsbinnenvisserij*, met bijzondere aandacht voor de bereidheid om over te schakelen op nieuwe vormen van bedrijfsuitoefening.

De belangrijkste onderdelen van de wijze van dataverzameling zijn:

- een uitgebreide deskresearch, in het bijzonder gericht op het Nederlandse en Europese beleid dat direct of indirect van invloed is op de positie van de beroepsbinnenvisserij;
- een uitgebreide deskresearch, gericht op de economische en maatschappelijke positie van de beroepsbinnenvisserij;
- een telefonische enquête onder alle beroepsbinnenvissers aangaande de eigen economische positie en het oordeel van de beroepsbinnenvisserij zelf over het perspectief van het eigen bedrijf en de bedrijfstak;
- gesprekken met beleidsinstanties, waaronder gemeenten, waterschappen, het Ministerie van LNV, het Ministerie van Verkeer & Waterstaat en regionale directies van deze ministeries;
- gesprekken met vertegenwoordigende ondernemersorganisaties (Combinatie van Beroepsvissers en de Producentenorganisatie IJsselmeer) en met individuele vissers;
- een gesprek met de Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties (NVVS);
- een drietal groepsdiscussies met vertegenwoordigers van respectievelijk de IJsselmeervisserij, de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren en de beleidsinstanties (Productschap Vis, gemeenten, ministerie van LNV, Rijkswaterstaat, waterschappen, RIVO en sportvisserijorganisaties).

Voor de uitvoering van het onderzoek is de OVB een samenwerkingsverband aangegaan met het beleidsonderzoeksbureau EIM te Zoetermeer.

Hierna worden puntsgewijs de belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek weergegeven.

De beroepsbinnenvisserij: een algemene typering

In dit onderzoek is de huidige economische betekenis van de beroepsbinnenvisserij belicht. Daarbij is gebruik gemaakt van deskresearch en van de resultaten van de in 2003 gehouden telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- De beroepsvisserij telt 240 bedrijven, waarvan 70 op het IJsselmeer en daarnaast 110 fulltime en 60 parttime bedrijven op de overige binnenwateren. Ook zijn er naar schatting zeker 100 bedrijven, die visrechten op maar 10 à 20 ha water hebben en 'mini time' bedrijven worden genoemd. Deze mini time bedrijven zijn hier niet onderzocht.
- In de beroepsvisserij zijn 475 personen werkzaam. Ongeveer 70% van alle bedrijven werkt met 1 of 2 personen inclusief de ondernemer. Sommige bedrijven met meer dan één vergunning hebben in grootschaligheid geïnvesteerd.
- De sector heeft (zeer) weinig betaald personeel in dienst. Wegens de slechte economische bedrijfsresultaten wordt betaald personeel vervangen door familieleden, kennissen e.d. die uit de winst worden betaald.
- In 2002 werd naar schatting 900 à 1.050 ton aal gevangen waarvan 405 ton uit het IJsselmeer en 500 à 650 uit de overige binnenwateren. De gemiddelde prijs bij de visafslagen van aal per kilogram was met € 11,47 zeer hoog. Dit maakte 2002 tot een goed jaar.
- Zoals het zich laat aanzien is 2003 een rampjaar voor de IJsselmeervissers geweest. Er was aanzienlijk minder aanvoer van aal, spiering en snoekbaars en tevens waren de prijzen voor vis - in het bijzonder aal - significant lager dan in 2002.
- In 2003 werd het marktevenwicht verstoord doordat naast de gebruikelijke importen van natuurlijk uit Ierland, China kweekaal op onze markt bracht en de export naar Duitsland wegens angst voor ziektes aldaar onder druk stond.
- De im- en exportstromen van aal en snoekbaars uit de tien landen waarmee de EU zal worden uitgebreid, zijn erg bescheiden van omvang.
- Natuurpaling wordt vooral verkocht op braderieën, kermissen e.d. en door de visdetailhandel in winkels en op warenmarkten. In supermarkten is gerookte palingfilet een groeiproduct dat bijna altijd afkomstig is van kweekpaling. Ook in een aantal horecabedrijven wordt vaker naar kweekpaling gevraagd wegens de vaste maat, de regelmatige aanvoer en het feit dat het een gestandaardiseerd product is.

De beleidsomgeving van de beroepsbinnenvisserij

Behalve met het beleid dat direct betrekking heeft op de binnenvisserij, heeft de beroepsvisserij te maken met verschillende andere beleidsterreinen zoals die op het gebied van water, natuur, welzijn van vis en voedselveiligheid. Daarbij gaat het om verschillende beleidsinstanties zoals gemeenten, waterschappen, provincies en regionale overheden. In het onderzoek is een uitgebreide beschouwing opgenomen van het beleid dat direct dan wel indirect van invloed is op de beroepsbinnenvisserij.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- Er is weinig overheidsbeleid dat direct ingrijpt op de beroepsvisserij; indirect wel.
- Het EU-beleid op het gebied van het water- en natuurbeheer wordt steeds meer bepalend voor het nationale beleid.
- Natuur (met name flora, fauna en visstand), ruimte, milieu, recreatie en voedselveiligheid zetten de kaders waarbinnen de beroepsbinnenvisserij dient te opereren.
- De nationale overheid stuurt minder zelf, maar geeft ruimte voor zelfregulering door de visserijorganisaties zoals PO IJsselmeer, Combinatie van Beroepsvissers en de VBC's.

Deze zelfregulering is zeker nog niet afgerond maar lijkt eerder maar net begonnen te zijn.

- Het LNV-beleid heeft geleid tot het opzetten van een netwerk van VBC's in de Nederlandse overige binnenwateren en processen opgang gebracht zoals afspraken over de benutting van schubvis door de beroepsvissers, de aanpak van de stroperij en de professionalisering van de beroepsvisserij. De snelheid van deze processen is vanwege verschillende redenen niet hoog en daarom zijn de meetbare effecten vooralsnog gering.
- Ondanks de LNV-regelingen tot vermindering van de visserij-inspanning op het IJsselmeer heeft dit niet geleid tot een duidelijke reductie van de vangsten.
- Het (Europese) natuurbeleid en acties van de stichting Vogelbescherming hebben ervoor gezorgd dat de visserijactiviteiten op het IJsselmeer worden ingeperkt.
- Van verschillende kanten zijn aalherstelplannen opgesteld: LNV, CvB en EU. De komende jaren zullen beheerst worden door de definitieve inhoud van het Europese aalherstelplan. De politiek zal hierbij een grote rol spelen.
- De Europese Kaderrichtlijn Water kan mogelijk - als door de visserij niet aan opgestelde streefbeelden wordt voldaan - tot beperkingen van de visserij leiden.
- Waterbeheerders zullen de beroepsvissers onder voorwaarden steeds meer inschakelen voor monitoringactiviteiten e.d.
- Voedselveiligheid wordt/is in Nederland en Europa een 'hot item'. Voor de visserij kan invoering van een kwaliteitborgingssysteem noodzakelijk worden. Gebruik maken van (Europese) subsidies kan de financiering hiervan mogelijk maken.
- De beroepsvisserij moet de komende jaren meer aandacht besteden aan welzijn van vis, hetgeen extra inspanningen en investeringen met zich mee zal brengen.

De economische betekenis van de beroepsbinnenvisserij

In het onderzoek is dieper ingegaan op de economische betekenis van de beroepsbinnenvisserij, waarbij in het bijzonder aandacht is geschonken aan de achtergronden van de beroepsvissers, de afzetkanalen van vis, de besomming of de bedrijfsopbrengsten en het rendement van de visbedrijven. Verder is er een vergelijking gemaakt tussen de economische situatie in 1996 (bron: LEI) en de huidige economische situatie. Voor de huidige situatie zijn de gegevens grotendeels ontleend aan de gehouden telefonische enquête onder alle beroepsvissers.

De belangrijkste bevindingen zijn

- De beroepsbinnenvisserij is een sector met een rijke traditie, waar de meeste vissers gemiddeld al ruim 25 jaar in werkzaam zijn. Ongeveer 60% van alle beroepsvissers heeft lager beroepsonderwijs gevolgd of voornamelijk het vak in de praktijk geleerd.
- Slechts 7% van de beroepsvissers hoort tot de jongeren tot 30 jaar, die - zoals ook in andere sectoren - vaak met nieuwe ideeën komen.
- Ruim 40% van alle beroepsbinnenvissers in de overige wateren heeft meer dan één soort visrecht. Fulltime vissers (FT) met aalvisrechten zonder behoud van bijvangst hebben meestal de grootste visgebieden. Meer dan de helft van alle FT-beroepsvissers heeft minimaal dit type rechten.
- De beroepsvisserij op het IJsselmeer gebruikt vooral staande netten en schietfuiken, de visserij in de overige binnenwateren vaste fuien. Met uitzondering van de elektrovisserij zijn er op dit gebied weinig vernieuwingen te constateren.
- Bijna alle IJsselmeervissers landen hun vangsten bij de vijf visafslagen aan. De binnenvissers in de overige wateren hebben groothandelsbedrijven/opkopers als afzetkanaal of bewerken - in tegenstelling tot de IJsselmeervissers - de vis. De schoongemaakte en gerookte aal wordt dan veelal direct aan restaurants en consumenten verkocht.
- De totale opbrengsten van de beroepsbinnenvisserij bedroegen in 2002 € 14,7 à € 17 mln. Ruim 70% hiervan kwam uit de vangsten van aal.

- Qua opbrengsten zijn de IJsselmeerbedrijven gemiddeld groter dan de bedrijven in de overige binnenwateren. Onder de fulltime bedrijven in de overige wateren zijn zeer veel bedrijven met relatief beperkte opbrengsten en daarnaast een tiental zeer grote bedrijven.
- Op basis van LEI onderzoeken valt te concluderen dat in 1996 het absolute niveau van de winsten zowel voor de beroepsvisserij op het IJsselmeer als in de overige wateren (zeer) laag te noemen is.
- Bij de IJsselmeervissers lag in 2002 de reële opbrengst per opvarende c.q. de winst per 'eigenaar' (= iedereen die uit de winst wordt betaald) - na koopkrachtcorrectie - circa 23% hoger dan in 1996. De oorzaak hiervan is de sterk toegenomen besomming bij een vrijwel gelijk gebleven bemanning.
- Bij de fulltime beroepsvissers in de overige wateren is van 1996 op 2002 de arbeidsopbrengst per medewerker - bij ongewijzigde personeelssamenstelling - 8,5% hoger dan in 1996. Rekening houdend met de verandering van koopkracht is er van een achteruitgang sprake.

De beleving en visie vanuit de beroepsbinnenvisserij

De beroepsbinnenvisserij kampt met veel problemen. Enerzijds vloeien deze voort uit het beleid dat vanuit Nederland en Europa wordt gevoerd op het gebied van natuur, water, woon- en leefomgeving en binnenvisserij. Anderzijds houden deze problemen verband met meer economische aspecten als schaalgrootte van de bedrijven, bedrijfsorganisatie, marktwerking en organisatie van de sector. In het onderzoek is met name aandacht besteed aan de beleving van de beroepsbinnenvisser ten aanzien van haar omgeving en de visie die beroepsvissers hebben op hun toekomstmogelijkheden. Getracht is een algemeen beeld te schetsen van de beleving en visie vanuit de beroepsbinnenvisserij. Opgemerkt dient echter te worden dat de onderstaande bevindingen gebaseerd zijn op de geënquêteerde en geïnterviewde beroepsvissers.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- De beroepsbinnenvissers zien vooral externe omstandigheden en ontwikkelingen als oorzaken van de minder goede economische resultaten van hun sector.
- Als algemene bedreigingen voor de beroepsbinnenvisserij worden aangemerkt de beperkte intrek van de glasaal, de teruglopende aalstand, de aanwezigheid van kolonies aalscholvers, de importen van zoetwatervis uit de Oost-Europese landen en de kweekaal als concurrerend product op afzetmarkten.
- De IJsselmeervissers zien als specifieke bedreigingen: de aanleg van eilanden voor vogels e.d., het lage niveau van voedingsstoffen in het IJsselmeer, het beleid van het Ministerie van LNV ter reductie van de visserij-inspanning, de macht van de handel op de visafslagen en de sterk oplopende kosten van vergunningen en brandstof.
- Specifieke bedreigingen voor de beroepsvissers in de overige wateren zijn: de verdeling van de visrechten en de relatie tot de sportvisserij in het algemeen, stroperij, vandalisme, diefstal van fuiken en het functioneren van de VBC's. Toch ziet 44% van de fulltime vissers en 37% van de parttimers het meer overlaten van het visstandbeheer aan VBC's ook als een kans voor het eigen bedrijf.
- Kansen zien de IJsselmeervissers met name in het bevorderen van de glasaalintrek in het IJsselmeer, de bestrijding van aalscholvers, het stoppen met de aanleg van eilandjes.
- De overige binnenvissers zien met name kansen in het aanpakken van de stroperij, het rekening houden met de vismigratie bij het spuien en bij waterkrachtcentrales en het verruimen van de visrechten, met name wat de benutting van schubvis betreft (beroepsvissers in de overige wateren).

- Daarnaast worden als kansen gezien: een grotere beleidszelfstandigheid voor de IJsselmeervissers, het doen van meer onderzoek op visgebied en het saneren van de beroepsvisserij plus het verminderen van vistuig op het IJsselmeer.
- Door het laatste als kans te noemen ziet een belangrijk deel van de IJsselmeervissers de ernst van de huidige situatie in.

De maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij

De maatschappelijke positie van de beroepsvisserij is opgedeeld in de volgende aspecten:

- De cultuurhistorische waarde,
- De sociaal-culturele waarde,
- De recreatieve waarde,
- De ecologische waarde.

Bovenstaande aspecten zijn in beeld gebracht aan de hand van gesprekken met vertegenwoordigers van visserijgemeenten en aan de hand van een e-mailenquête onder andere visserijgemeenten aan het IJsselmeer.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- Er zijn duidelijk verschillen tussen de maatschappelijke betekenis van de IJsselmeervisserij en de maatschappelijke betekenis van de beroepsvisserij op de overige binnenwateren.
- Voorzover sprake is van maatschappelijke betekenis, ligt hieraan vooral de cultuurhistorische factor ten grondslag alsmede de invloed die hiervan uitgaat op het toerisme.
- De directe economische betekenis (directe werkgelegenheid en directe toegevoegde waarde van de beroepsvisserij aan de lokale economie) is voor de gemeenten als maatschappelijke waarde gering.
- De uitstraling en zichtbare aanwezigheid van de visserij is van belang voor het karakter van een aantal IJsselmeergemeenten.
- Hierdoor wordt de directe en indirecte werkgelegenheid in deze plaatsen bevorderd en worden toeristen aangetrokken.
- De IJsselmeergemeenten faciliteren de visserij, ondersteunen in de beleidssfeer maar investeren niet (met uitzondering van Urk).
- De beroepsvisserij in de overige wateren is versnipperd (weinig geconcentreerd binnen bepaalde gemeenten/plaatsen), hetgeen niet heeft geleid tot een band met bepaalde gemeenten.
- Overbevissing en overmatige bijvangsten op het IJsselmeer kunnen negatieve invloed hebben op natuurwaarden, de natuurbeleving van sportvissers en de bedrijfsvoering en op het imago van beroepsvissers in het algemeen.
- In de relatie tot het waterbeheer ligt er (in potentie) wel een duidelijke maatschappelijke waarde voor de binnenvisserij gezien de diensten die de beroepsbinnenvisserij kan bieden en biedt met betrekking tot het waterbeheer en de monitoring van de visstand op de (overige) binnenwateren.

De sterke en zwakke punten, de kansen en bedreigingen van de beroepsbinnenvisserij

Om een goed beeld te krijgen van de toekomstmogelijkheden voor de beroepsbinnenvisserij op het IJsselmeer en de overige binnenwateren is voor beide deelsectoren een zogeheten SWOT-analyse uitgevoerd.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- Voor de IJsselmeervisserij zijn de sterke punten vooral gelegen in het product aal, in het bijzonder het imago dat dit product heeft bij de consumenten op de binnenlandse markt.

Dit komt ook terug in de uitstraling die de palingvisserij heeft op de toeristische waarde van enkele IJsselmeergemeenten. Daarnaast is de vakkennis een sterk punt alsmede de mogelijkheid om onder normale weersomstandigheden vrijwel het hele jaar door op het IJsselmeer te kunnen vissen op aal en schubvis.

- Als zwak moeten in het bijzonder worden genoemd de smalle economische basis van de IJsselmeervisserij en de sterke afhankelijkheid van (fluctuaties in) de vangst en opbrengsten van aal en snoekbaars. Dit wordt versterkt door de versnippering onder de IJsselmeervissers waardoor men weinig kracht kan uitoefenen op de afzetmarkt. Een belangrijke zwakte is daarnaast de onderlinge verdeeldheid en het gebrek aan mogelijkheden om een daadkrachtige lobby te voeren ter behartiging van de collectieve belangen van de IJsselmeervisserij.
- De kansen voor de IJsselmeervisserij zijn met name gelegen in de mogelijkheden die men zelf kan creëren op het gebied van de bedrijfsorganisatie, de logistieke organisatie en de versterking van de commerciële kracht van de IJsselmeervisser op de afzetmarkt. Daarnaast ligt met name een kans in versterking van het onderscheidende vermogen van het product IJsselmeerpaling. Ook sanering moet gezien worden als een kans voor (een deel van) de IJsselmeervisserij.
- Bedreigingen voor de IJsselmeervisserij zijn in het bijzonder gelegen in het risico van achteruitgang van de kwaliteit van het visgebied en de maatsregelen die genomen moeten worden om dit risico tegen te gaan. Dit kan betekenen dat van de IJsselmeervisserij (opnieuw) offers moeten worden gevraagd met als uiteindelijk doel: herstel van de visstand.
- Voor de overige beroepsbinnenvisserij is het product aal een sterk punt met de kanttekening dat het imago van de natuurling wat minder krachtig is dan dat van de IJsselmeerpaling. Daarnaast zijn vooral vakkennis, het vaak ontbreken van concurrentie (geen gemene weide visserij) en – in potentie – een actieve participatie van de beroepsbinnenvisserij in VBC's sterke punten.
- Voor de overige beroepsbinnenvissers vormen met name de kleinschaligheid van de bedrijven, de versnippering van de viswateren en visrechten en de beperkte benuttingsmogelijkheid van schubvis duidelijk zwakke punten.
- Kansen voor de beroepsbinnenvisserij op de overige binnenwateren moeten in het bijzonder gezocht worden in sanering (onder te kleinschalige parttime en mini-time bedrijven ten gunste van de overblijvende fulltime bedrijven), benutten van mogelijkheden van visserij op schubvis (binnen randvoorwaarden), herverdeling van viswateren en (aal)visrechten, participatie in de VBC's en uitvoering van zogeheten blauwe diensten. Deze laatste mogelijkheden zullen niet zozeer de economische basis versterken maar wel bijdragen tot meer maatschappelijke inbreng van de binnenvisserij gezien vanuit het oogpunt van duurzaam vissen en maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Ook voor de binnenvisserij zijn bedreigingen vooral gelegen in externe ontwikkelingen die men niet of nauwelijks kan beïnvloeden, zoals import van vis (kweekaal uit China), vraagveranderingen en het risico van achteruitgang van de visstand.

Het perspectief voor de beroepsbinnenvisserij bij ongewijzigd beleid

Wat recente ontwikkelingen en het perspectief op de langere termijn betreft, is in het onderzoek aandacht geschonken aan het jaar 2003 op basis van voorlopige cijfers van het Productschap Vis, en aan de ontwikkelingen voor de periode 2004 - 2008. Allereerst is daarbij stilgestaan bij de ontwikkelingsverwachtingen indien het relevante beleid en de beroepsbinnenvisserij geen aanmerkelijke wijzigingen doorvoert in haar bedrijfsbeleid.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- Het jaar 2003 was voor de IJsselmeervissers qua omvang van de vangsten en hoogte van de prijzen een slecht jaar. De arbeidsopbrengst per opvarende ligt in 2003 sterk onder het niveau van 1996.
- Het is onduidelijk hoe het - wat de vangsten betreft - in 2003 met de beroepsvissers op de overige wateren is vergaan. Deze conclusie geldt ook enigszins voor andere jaren. Daarom kon voor deze groep beroepsvissers geen kwantitatieve raming van het economisch perspectief voor 2008 worden gemaakt.
- Voor de middellange termijn tot en met 2008 geldt voor de totale beroepsvisserij:
 - Gezien de geringe glasaalintrek zullen de vangsten langzaam afnemen. Sommige vissers zullen daarom om economische redenen moeten beslissen om minder uit te varen.
 - Uit de telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers blijkt dat een op de acht vissers verwacht tussen nu en vijf jaar met zijn bedrijf te zullen stoppen. Redenen zijn: de leeftijd, de geringe inkomsten en de slechter wordende visomstandigheden.
 - Van de andere kant zijn er veel vissers die meer optimistisch naar de toekomst kijken door te investeren in nieuw vistuig en met nieuwe nevenactiviteiten te beginnen (toerisme, visstandbeheer, horeca).
- Bij de IJsselmeervissers zal komende jaren de druk van het overheidsbeleid om op korte termijn de visserij-inspanning te verminderen beter voelbaar worden. Verder zal men steeds meer met (de grenzen van) het natuur- en waterbeheer worden geconfronteerd. In dit kader past een goede relatie met Vogelbescherming Nederland om het probleem van de in de netten gevangen vogels gezamenlijk terug te dringen.
- Voor de beroepsvissers op de overige wateren is - met het oog op de toekomst - van belang dat er inmiddels in drie regio's proeven zijn gestart, waaronder in Friesland, om de stroperij aan te pakken.
- Door de relatief lage verdiensten in de beroepsvisserij zal het vissen op alleen aal voor sommige bedrijven te beperkt blijken te zijn. In een aantal VBC's zal voor de benutting van schubvis (binnen voorwaarden van duurzaam visstandbeheer) door beroepsvissers in ieder geval meer aandacht worden gevraagd. Uit nood zullen sommige beroepsvissers en met name parttimers meer waarde toevoegen door de vis verder te bewerken en te verhandelen.
- De veranderingsbereidheid van de beroepsbinnenvissers moet - gezien bepaalde financiële en emotionele aspecten - niet al te hoog worden ingeschat. Met name voor de IJsselmeervissers geldt: door meer en beter met de overheid te communiceren zullen de gevoeligheden aan beide zijden kunnen verminderen.
- Uit een trendberekening over de periode 2002 tot en met 2008, toegepast op de resultaten van de IJsselmeerbedrijven, blijkt als raming voor 2008:
 - een afname van 5 bedrijven;
 - een lichte afname van de totale besomming;
 - een lichte toename van de besomming per bedrijf;
 - een lichte groei van de arbeidsopbrengst per opvarende en van de winst per 'eigenaar', althans nominaal maar reëel niet.
- Door het ontbreken van de benodigde gegevens kon voor de beroepsvisserij in de overige wateren een dergelijke trendberekening niet worden gemaakt.

De toekomstkansen voor de beroepsbinnenvisserij bij gewijzigd beleid

Komende jaren zijn er grote veranderingen te verwachten zowel in de sfeer van het visserijbeleid als in de deelsectoren van de beroepsbinnenvisserij.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- De te verwachten ontwikkelingen leiden niet, zonder doelgericht beleid van de beroepsvisserij en de overheid, tot een versterking van de binnenvisserij. Eerder moet, tegen de achtergrond van met name het Europese aalherstelplan dat door de Europese Commissie is opgesteld, rekening worden gehouden met verdere inperking van de mogelijkheden voor de beroepsbinnenvisserij. Naar verwachting hebben de in het Europese herstelplan voorgestelde noodmaatregelen op korte termijn negatieve gevolgen voor de beroepsvisserij. Dit impliceert dat de beroepsbinnenvisserij en de overheid, gegeven de uitgangspunten van een duurzame visserij, hun beleid sterk zullen moeten richten op verbetering van de mogelijkheden voor de binnenvisserij om de bedrijfsactiviteiten te blijven uitoefenen, wil ook op de langere termijn sprake zijn van een attractieve, innovatieve en rendabele bedrijfssector.
- Versterking van de beroepsbinnenvisserij op het IJsselmeer zal met name moeten worden gezocht in een verbetering van de structuur van de sector. Hierin zullen de maatregelen vooral gericht moeten zijn op sanering onder de IJsselmeerbedrijven. Tezamen met een actieve vorm van samenwerking tussen de resterende IJsselmeerbedrijven zal deze (warme) sanering moeten resulteren in minder, maar wel grotere levensvatbare bedrijven.
- Onderdeel van de gedachte herstructurering vormt ook een verbetering van de logistieke organisatie van de IJsselmeerbedrijven. Deze verbetering kan in het bijzonder worden vormgegeven door vermindering van het aantal afslagen en verandering van de functieinvulling door de visserijbedrijven op de afslagen (geconcentreerd aanbod). Het relatief grote aantal afslagen nu impliceert in relatie tot het beperkte aantal inkopers niet alleen een zwakke onderhandelingspositie van de IJsselmeervisser, maar ook hoge distributiekosten binnen de bedrijfstak als geheel.
- Om de concentratie van het aanbod op de afslagen mogelijk te maken is de oprichting van een afzetcoöperatie gewenst. Deze kan wellicht worden vormgegeven binnen de huidige PO of als commercieel samenwerkingsverband van IJsselmeervisserij naast de huidige PO.
- Versterking van de economische kracht van de IJsselmeerbedrijven kan verder ook bereikt worden door krachtenbundeling in de bedrijfsvoering (maatschap), door gemeenschappelijke promotie van IJsselmeerpaling en door uitvoering van nevenactiviteiten zoals het verlenen van blauwe diensten en incidenteel de verzorging van toeristische activiteiten. Van deze beide laatste activiteiten moet evenwel niet een substantiële bijdrage aan de bedrijfsinkomsten worden verwacht.
- Tot slot zal versterking van de IJsselmeervisserij bereikt kunnen worden door de instelling van een VBC voor het IJsselmeer in combinatie met een PO IJsselmeer die de visrechten op het IJsselmeer beheert en distribueert. De VBC is daarbij niet alleen uitvoerend verantwoordelijk voor de visstand in het IJsselmeer, maar bepaalt tevens de ruimte die er is voor de beroepsvisserij om op de verschillende soorten vis te vissen. De PO is in deze structuur zowel verantwoordelijk voor het opstellen van visplannen, binnen de gegeven visruimte, als voor het beheer en distributie onder de vissers van de visrechten op het IJsselmeer.

De conclusies voor de beroepsvisserij in de overige binnenwateren zijn:

- Versterking van de overige beroepsbinnenvisserij moet zowel gezocht worden in herstructurering van de sector en vernieuwing van bedrijfsmatige activiteiten als in het benutten van schubvis binnen de mogelijkheden van de visstand en de afspraken daarover met de sportvisserij (in de trits VBC, visstandbeheerplan, visplan).
- De herstructurering van de overige beroepsbinnenvisserij moet vooral zijn beslag krijgen in een sanering van de mini-timers en onder de kleinschalige parttime en fulltime bedrij-

ven, in samenhang met een herverdeling van vrijkomende visrechten onder de professionele fulltime bedrijven.

- Vernieuwing van activiteiten is, naast schaalvergroting, vooral mogelijk in de vorm van professionalisering van commerciële nevenactiviteiten (bundeling in de vorm van een maatschap) en uitvoering van zogeheten blauwe diensten. Schaalvergroting betekent daarbij niet alleen meer visgebieden, maar binnen randvoorwaarden ook uitbreiding van de vangstmogelijkheden door benutting van schubvis.
- Voor een versnelling van het proces om in VBC-verband afspraken te maken over de benutting van schubvis door gekwalificeerde, fulltime beroepsbinnenvissers kan worden overwogen om:
 - de verplichting tot deelname aan VBC's (juridisch) sterker te verankeren, inclusief de werkwijze en doelstellingen;
 - de beroepsvissers daartoe verder te kwalificeren en te professionaliseren;
 - te stimuleren dat VBC's binnen een nader te bepalen termijn de omvang van de benuttingsruimte vaststellen. Hiervoor kunnen de richtlijnen worden gebruikt die zijn opgesteld door de Werkgroep Visstandbeheer (Vissen met verstand; 2003).

Aanbevelingen aan het Ministerie van LNV

Communicatie en informatie

- Onderwerp: meer vertrouwen kweken bij beroepsvissers.

Veel beroepsvissers, en met name die op het IJsselmeer vissen, hebben een gebrek aan vertrouwen en voelen zich vaak in de steek gelaten door overheidsinstanties die mede de inrichting van het visgebied bepalen. Deze gevoelens houden het doorvoeren van vernieuwingen tegen. Door een frequentere en betere communicatie met elkaar zal er meer begrip komen voor ieders standpunten waarbij niet voortdurend naar het verleden wordt gekeken maar waarbij de (gezamenlijke) toekomst veel meer centraal staat. Een soort van 'groot verzoeningsgesprek' dat door een voor iedereen aanvaardbare autoriteit wordt geleid, kan aan een nieuwe dialoog een eerste bijdrage leveren.
- Onderwerp: beroepsvissers informeren over aalherstelplannen.

Op dit moment zijn er op verschillende niveaus, waaronder het Europese, voorlopige aalherstelplannen opgesteld. Over dit zeer belangrijke onderwerp zal komende tijd veel informatie 'loskomen'. LNV kan - in het kader van een verbetering van de communicatie met de beroepsvissers en hun organisaties - een zeer belangrijke informatiebron zijn.

Visserijomgeving en -omstandigheden

- Onderwerp: bestrijding stroperij.

Het verdient aanbeveling om ook voor andere regio's in Nederland dan waar nu pilot-projecten worden uitgevoerd, een probleemverkenning van de stroperij uit te voeren. Als de stroperij alleen in enkele regio's wordt aangepakt, bestaat de kans dat de stropers naar andere locaties trekken. Daarnaast is de landelijke aanpak van stroperij wenselijk vanuit het oogpunt van visstandbeheer en duurzame bevissing. Ten slotte kunnen door een succesvolle aanpak van de stroperij de vangsten en opbrengsten van de beroepsvissers toenemen. Bij voorkeur dient in de probleemverkenningen een integrale aanpak gevolgd te worden door tevens aandacht te besteden aan diefstal van vangtuigen en aan vandalisme.
- Onderwerp: onderzoek naar watermilieu.

Veel beroepsvissers op het IJsselmeer of op de overige binnenwateren ondervinden milieuproblemen bij het uitoefenen van hun beroep. Met name betreft dit de verontreiniging van het water en de vissen en daarnaast de gevolgen voor de visproductie door de afname van voedingsstoffen in de wateren en de afname aan geschikte arealen voor vis. In verband met de verontreiniging wordt aanbevolen meer onderzoek te laten doen naar de optimale waterkwaliteit in rivieren en sloten en bijvoorbeeld ook van het Markermeer.

Daarbij speelt ook de klimaatverandering een rol. Ook kan een studie worden verricht naar de visstand over bijvoorbeeld 5 jaar in het IJsselmeer, waardoor meer duidelijkheid kan komen over de toekomst van het IJsselmeer en van die van de beroepsvissers en andere betrokkenen.

– Onderwerp: uitbreiding van visgebieden.

Thans zijn er in Nederland veel kleine watergedeelten waar personen het visrecht huren of die in eigendom hebben (met automatisch de visrechten). In dit rapport zijn dit wel de 'mini-timers' of gelegenheidsberoepsvissers genoemd. Veel beroepsvissers zouden in deze moeilijke tijd graag over meer viswater willen beschikken. Een oplossing hiervoor is om - evenals in de jachtwet het geval is - de eigendoms- en visrechten voorzover geldend voor genoemde kleine wateren van elkaar los te koppelen. Daarop aansluitend zouden vrijkomende of nieuwe rechten bij voorkeur ter beschikking moeten komen aan de (fulltime) beroepsbinnenvisserij. Voorwaarde dient daarbij wel te zijn dat deze beroepsbinnenvissers actief participeren in het visstandbeheer. Deze voorwaarde en het proces van concentratie van aalvisrechten in de handen van professionele beroepsvissers kan worden opgenomen in het beleid van de eigenaren van het visrecht, zoals waterschappen of kan vastgelegd worden in regelgeving van de rijksoverheid.

– Onderwerp: verbetering voedselveiligheid.

De laatste jaren is de agrarische sector een aantal keren getroffen door dierziektes die zich epidemisch en dus op grote schaal over Nederland verspreidden. Enkele jaren geleden 'was er' ook het bericht over dioxineproblemen bij met name IJsselmeerpaling. Om dit soort calamiteiten te voorkomen zou de sector een borgingssysteem kunnen opzetten. Ondersteuning en subsidiëring van de Nederlandse en Europese overheid hierbij zullen zeer welkom zijn.

– Onderwerp: opzetten van informatiesysteem voor zoetwatervis.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat de beroepsvissers, hun organisaties en andere instanties beperkt inzicht hebben in de import- en exportstromen van aal en andere zoetwatervissoorten, de vangsten van natuurlijk, de productie van kweekaal, de prijsvorming van de zoetwatervissoorten hier en elders, wat beschikbaar komt voor de binnenlandse markt e.d. Het Ministerie van LNV zou in dit verband bijvoorbeeld het LEI kunnen vragen om op basis van onder meer de gegevens uit hun databank een dergelijk informatiesysteem op te zetten.

In hetzelfde kader past de aanbeveling om meer aandacht te besteden aan de omvang van de vangsten, de besommingen en de economische resultaten van de beroepsvisserij op de overige wateren. Thans is bijna alle literatuur toegespitst op het IJsselmeergebied.

Naast economische informatie over de beroepsbinnenvisserijsector wordt op deze wijze inzicht verkregen in de omvang en de trends in de onttrekking van vis. Dergelijke gegevens dragen bij aan het inzicht in de ontwikkeling van de visstand en zijn belangrijk vanuit de zorg voor de visstand en voor een verantwoorde bevissing.

Visserijstructuur

– Onderwerp: beter functioneren van VBC's.

Beroepsvissers op de overige wateren met alleen aalvisrechten komen de laatste tijd vaak economisch gezien in de problemen. In dit verband verdient het aanbeveling om de mogelijkheden voor de benutting van schubvis door de beroepsvissers te bezien. Hierin kan een bijzondere taak liggen voor de VBC's en om dit proces te stimuleren, verdient het aanbeveling de VBC-verplichting voor visrechthebbers (sport- en beroepsvisserij) sterker te verankeren. Zo zou aan de VBC's daarbij wellicht een minder vrijblijvende beheerverplichting kunnen worden opgelegd, inhoudende het monitoren van de visstand, het bepalen of benutting van schubvis op basis daarvan mogelijk is en zo ja, de verplichting tot quotering en quotumverdeling tussen sport- en beroepsvisserij en beroepsvissers

onderling Dit kan worden uitgevoerd volgens de richtlijnen die zijn opgesteld door de Werkgroep Visstandbeheer (Vissen met verstand; 2003). De verdeling van het quotum tussen de beroepsvissers kan bijvoorbeeld plaatsvinden op basis van viswaterareaal en een en ander kan uitgewerkt worden in een visplan met verplichte registratie.

– Onderwerp: PO IJsselmeer als vergunninghouder.

De vergunningen voor het IJsselmeer worden verhuurd aan individuele beroepsvissers, waardoor er sprake is van gemene weide visserij. Als gevolg hiervan is het moeilijk om afspraken te maken over o.a. het terugdringen van de visserij-inspanning en het oogsten van aal en snoekbaars bij een grotere lengte. Daarom wordt voorgesteld de visrechten te verhuren aan één instantie, bijvoorbeeld de PO IJsselmeer, die vervolgens de visserij-inspanning en uitvoering van de visserij bepaalt (zie ook volgende punt). Naast betere mogelijkheden voor een duurzaam visstandbeheer kan een dergelijke constructie ook leiden tot een versterking van de beroepsvisserijsector en biedt het de kans om beter in te spelen op de prijsvorming van vis.

– Onderwerp: gedachterichting voor ander beheersmodel voor IJsselmeer.

Het beleid van het Ministerie van LNV is erop gericht de aalstand in het IJsselmeer op de langere termijn te verbeteren. In plaats van vermindering van de huidige input (minder aaleenheden respectievelijk vistijd) is het ook mogelijk de totale output van het IJsselmeer (met name aal) door middel van een vast te stellen quotum te fixeren. Voorgesteld wordt om de mogelijkheid te bezien om een dergelijke bevoegdheid te leggen bij een voor het IJsselmeer in te stellen VBC. Deze VBC zou belast moeten worden met het beheer van de visstand op het IJsselmeer met inbegrip van de vaststelling van ruimte voor de visvangst (naar soort, periode, deelgebied). In combinatie hiermee zou de PO IJsselmeer voor de verdeling van dit quotum onder de vissers zorg kunnen dragen. In deze gedachtegang wordt de PO IJsselmeer de enige vergunninghouder. Alle bestaande vergunningen worden door de beroepsvissers bij de PO ingeleverd en vernietigd. Rekening houdend met de huidige verhoudingen (sommige vissers hebben meer dan één vergunning) verstrekt de PO één of meer certificaten aan de vissers. Daarmee zijn de verhoudingen tussen de vissers wat de verdeling van het quotum betreft, duidelijk. De certificaten zijn binnen de PO verhandelbaar. Grootschaligheid is dus mogelijk. Het gevolg is dat hier wordt gekozen voor duurzame visserij met een aantal kansrijke middelgrote tot grote bedrijven. Voorwaarde voor de beperking van de visserij door het instellen van quota's is een verplichte registratie van vangsten of aanlandingen en controle op de handel.

– Onderwerp: het aantal beroepsvisserijbedrijven.

Het verdient aanbeveling de mogelijkheden na te gaan om te komen tot een door de overheid financieel ondersteunde sanering onder de beroepsvisserijbedrijven, in het bijzonder de visserijbedrijven op het IJsselmeer. Deze warme sanering zou zich daarbij niet moeten richten op de omvang van de vangstcapaciteit in netten, maar op het effectieve aantal bedrijven dat op het IJsselmeer vist. Daarmee wordt tevens de totale vangstcapaciteit teruggedrongen en op deze wijze dient de sanering te leiden tot het terugdringen van de overbevissing. Uitgangspunt bij deze sanering moet het behoud en de versterking van de IJsselmeervisserij als bedrijfsactiviteit zijn. Dit kan alleen als er een gezonde economische basis ontstaat. Bij het huidige aantal bedrijven is een dergelijke basis ook op de langere termijn niet haalbaar.

Overig beleidsaandachtsgebieden

– Onderwerp: toerisme niet als alternatief 'pushen'!

In verschillende (overheids)nota's wordt het toerisme gezien als een nevenactiviteit die dient om de beroepsvissers - nu het minder gaat met de beroepsvisserij - aan extra neveninkomsten te helpen. Het onderhavige onderzoek wijst uit dat slechts een enkele vis-

ser in staat respectievelijk bereid is deze weg te volgen. Bovendien zijn er veel haken en ogen aan het uitvoeren van toeristische activiteiten.

Aanbevelingen aan de beroepsvissers en hun organisaties

Visserijstructuur

- Onderwerp: eigen organisaties versterken.

Het is aan de beroepsvissers zelf om van de PO IJsselmeer en de Combinatie van Beroepsvissers sterke organisaties te maken, die bestuurlijk gezien gesprekspartners en uitvoerders van gewicht zijn als het om het visserijbeleid gaat. Verdeeldheid in eigen kring brengt de sector niet verder. Overwogen kan worden om adviseurs bij het beleid van de brancheorganisaties te betrekken, waardoor de professionaliteit van het werk zal toenemen en nieuwe oplossingen kunnen worden bedacht voor deze en komende economisch magere jaren.

Misschien is het in dit verband ook zinvol om na te denken over de vorming van één organisatie voor alle beroepsbinnenvissers in Nederland. Het voordeel hiervan is dat men tot een integratie van beleid kan komen. Als nadeel kunnen de verschillende structuren en omgevingen van beide subsectoren van de beroepsbinnenvisserij worden genoemd.
- Onderwerp: deelname aan VBC's.

In huurovereenkomsten dient de verplichting te worden opgenomen dat de huurder deelneemt aan een VBC en (mede)verantwoordelijk is voor het opstellen van een visstandbeheer- en visplan. Op deze wijze wordt de beroepsvisser verplicht zich bezig te houden met duurzaam visstandbeheer, wat ook zijn imago ten goede zal komen. Door deze participatie kan in een VBC gemakkelijker overeenstemming bereikt worden over de benutting van schubvis. De beroepsvisser moet zich echter wel realiseren dat dit niet van de ene op de andere dag zal geschieden.

Bedrijfsvoering

- Onderwerp: takenpakket van eigen organisaties heroverwegen.

In eerste instantie hebben de brancheorganisaties voornamelijk bestuurlijke en belangenbehartigende taken. Deze kunnen bij de PO IJsselmeer worden uitgebreid als deze organisatie als enige voor het IJsselmeer visrechten zou krijgen. Daarnaast heeft PO IJsselmeer al een beperkt aantal commerciële taken, zoals het vaststellen van de minimumprijs voor schubvis. Overwogen dient te worden of deze commerciële taken geen uitbreiding behoeven en de PO als een soort van afzetcoöperatie zou kunnen fungeren. Ten slotte mag niet worden vergeten dat de brancheorganisaties ook meer het 'in de etalage zetten' van de beroepsvisser en met name van zijn vakkennis bij Waterschappen e.d. als taak zouden kunnen zien.
- Onderwerp: opstellen toekomstvisie.

Aansluitend bij het voorgaande zou het een grote stap vooruit zijn als de beroepsvissers met hun organisaties een eigen toekomstvisie ontwikkelen. Hierdoor loopt men dan niet voortdurend achter de plannen van de overheid aan, maar kan men zijn eigen ideeën beter verdedigen en proberen te realiseren. Daarbij zijn de grenzen van het mededingingsrecht - gezien de ervaringen van de garnalensector - erg belangrijk. LNV heeft al meermaals om een dergelijke visie gevraagd.
- Onderwerp: samenwerken met andere organisaties.

De toekomst van de beroepsbinnenvisserij zal voor een belangrijk deel afhangen van het vermogen van de brancheorganisaties om met andere organisaties samen te werken. De wijze waarop thans met Vogelbescherming Nederland wordt samengewerkt om het aantal vogelslachtoffers van de IJsselmeervisserij terug te dringen is een voorbeeld van hoe het ook in de toekomst met andere organisaties dient te gaan.

- Onderwerp: efficiencyverbetering op het IJsselmeer.
De beroepsvisserij op het IJsselmeer zou efficiënter en doelgerichter kunnen werken als men intern tot overeenstemming zou kunnen komen over de minimummaat van aal, over een grotere maaswijdte van de netten, over minder afslagen, verbetering aanvoer logistiek e.d.
- Onderwerp: verbetering collectieve commerciële activiteiten.
Tot slot verdient het aanbeveling de mogelijkheden na te gaan tot de uitvoering van commerciële activiteiten onder collectieve vlag, zoals de instelling van een kwaliteitslabel voor natuur- of IJsselmeerpaling. In dit licht verdient het ook aanbeveling te onderzoeken of de PO IJsselmeer omgevormd kan worden tot een afzetcoöperatie of om naast de PO IJsselmeer een afzetcoöperatie van IJsselmeervissers in te stellen. Van belang is daarbij na te gaan in hoeverre dergelijke omvormingen binnen de structuur en statuten van een PO haalbaar zijn en welke ruimte de Mededingingswet biedt, c.q. welke voorwaarden de Mededingingswet stelt aan collectieve handelsacties van het bedrijfsleven.

1 Inleiding

1.1 Achtergronden van het onderzoek

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) voert sinds jaren een actief beleid aangaande de beroepsbinnenvisserij op het IJsselmeer en de overige binnenwateren (kortweg beroepsbinnenvisserij). Dit beleid is in de afgelopen jaren sterk gericht geweest op de mogelijkheden om veranderingen door te voeren die kunnen leiden tot behoud van de economische positie van de beroepsbinnenvisserij gegeven de maatschappelijke waarde van deze sector. De kernpunten voor dit beleid, o.m. het actief ontwikkelen van nieuwe bedrijfsvormen door de beroepsbinnenvisserij, zijn vastgelegd in het Beleidsbesluit Binnenvisserij (1999).

Het Ministerie van LNV wil de beleidsprioriteiten voor de beroepsbinnenvisserij voor de komende periode identificeren en heeft daarom aan de OVB (Organisatie ter Verbetering van de Beroepsbinnenvisserij) te Nieuwegein opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren ter versterking van het inzicht in:

- de economische en maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij, en
- de toekomstperspectieven in economisch opzicht van de bedrijfstak.

De opdracht kreeg de werktitel mee 'Ondernemen in de blauwe ruimte'. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode augustus 2003 tot en met februari 2004. Voor de uitvoering van het onderzoek is de OVB een samenwerkingsverband aangegaan met het beleidsonderzoeksbureau EIM te Zoetermeer.

1.2 Doel van het onderzoek

Het Ministerie van LNV wil in een nieuw beleidsbesluit de centrale beleidsdoelstelling 'het omvormen van de sector beroepsbinnenvisserij naar een levensvatbare sector met een duidelijk toekomstperspectief' inhoud geven. Het onderzoek moet daarvoor de bouwstenen leveren en ontwikkelingsmogelijkheden verschaffen om tot een beoordeling van de haalbaarheid van de beleidsdoelstelling te komen.

Meer in detail dient het onderzoek daartoe inzicht te bieden in:

- 1 de *huidige maatschappelijke waarde van beroepsbinnenvisserij*, met bijzondere aandacht voor de cultuurhistorische waarde van de beroepsbinnenvisserij;
- 2 de *huidige en toekomstige economische positie van de beroepsbinnenvisserij*, met bijzondere aandacht voor de noodzaak en mogelijkheden van de bedrijfstak om nieuwe (duurzame) bedrijfsvormen te ontwikkelen en op brede schaal te implementeren in de beroepsbinnenvisserij;
- 3 de *perspectieven van het ondernemerschap in de beroepsbinnenvisserij*, met bijzondere aandacht voor de bereidheid om over te schakelen op nieuwe vormen van bedrijfsuitoefening.

1.3 Onderzoeksthema's

Het onderzoek is gericht op de betekenis van de beroepsbinnenvisserij voor het vissen op aal en schubvis op het IJsselmeer en de overige binnenwateren. Buiten het bestek van het onderzoek vallen de sportvisserij, de zoutwatervisserij (bijvoorbeeld op de binnenwateren het Veerse Meer en de Grevelingen), de zoutwatercultures van schelpdieren en de aquacultuur.

Bij de uitvoering van het onderzoek zijn de navolgende thema's onderscheiden:

- 1 Beoordeling van *de huidige maatschappelijke waarde* van de beroepsbinnenvisserij. Deze maatschappelijke positie omvat in ruime zin:
 - de recreatieve, sociaal-culturele positie van de beroepsbinnenvisserij;
 - de economische betekenis van de beroepsbinnenvisserij.
- 2 Beoordeling van *de effecten van het huidige overheidsbeleid* op de beroepsbinnenvisserij. Dit omvat:
 - een korte beleidsinventarisatie;
 - een globale effectbeoordeling van het centrale Nederlandse en Europese (EU-)beleid;
 - een globale effectbeoordeling van het lokale/regionale beleid.
- 3 Beoordeling van *het economisch perspectief van de beroepsbinnenvisserij*. Dit omvat:
 - de verwachtingen omtrent de toekomstige economische positie van de beroepsbinnenvisserij voor de korte, middellange en lange termijn (met een maximale tijdshorizon van 10 jaar);
 - achtergronden van en oorzaken voor deze veranderingen.
- 4 Beoordeling van *de mogelijkheden tot (toekomstige) omschakeling*. Dit omvat:
 - het vaststellen van mogelijke nieuwe bedrijfsactiviteiten voor de beroepsbinnenvisserij, uitgaande van een duurzame vorm van beroepsbinnenvisserij;
 - een oordeel over de mogelijke nieuwe duurzame vormen voor beroepsbinnenvisserij;
 - een visie op mogelijke beleidsrichtingen die kunnen worden ingezet om het doel van omschakeling te bereiken gegeven het oordeel over haalbaarheid, beperkingen en voorwaarden voor nieuwe bedrijfsvormen;
 - een aanzet tot de formulering van specifieke beleidsinstrumenten.

1.4 Wijze van dataverzameling

De kernelementen in de uitvoering van het onderzoek zijn:

- een uitgebreide deskresearch, in het bijzonder gericht op het Nederlandse en Europese beleid dat direct of indirect van invloed is op de positie van de beroepsbinnenvisserij;
- een uitgebreide deskresearch, gericht op de economische en maatschappelijke positie van de beroepsbinnenvisserij;
- een telefonische enquête onder alle beroepsbinnenvissers aangaande de eigen economische positie en het oordeel van de beroepsbinnenvisserij zelf over het perspectief van het eigen bedrijf en de bedrijfstak;
- een beknopte e-mailenquête onder de belangrijkste visserijgemeenten langs het IJsselmeer in verband met de maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij;
- een schriftelijke enquête onder de tien in 2004 tot de EU toetredende landen. De visserij en de im- en export van vis door deze landen zijn mogelijk van betekenis voor de Nederlandse beroepsbinnenvisserij;
- gesprekken met beleidsinstanties, waaronder gemeenten, waterschappen, het Ministerie van LNV, het Ministerie van Verkeer & Waterstaat en regionale directies van deze ministeries;
- gesprekken met vertegenwoordigende ondernemersorganisaties (Combinatie van Beroepsvisserij en de Producentenorganisatie IJsselmeer) en met individuele vissers;
- een gesprek met de Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties (NVVS);
- een drietal groepsdiscussies met vertegenwoordigers van respectievelijk de IJsselmeervisserij, de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren en de beleidsinstanties (Productschap Vis, gemeenten, Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat, waterschappen, RIVO en sportvisserijorganisaties).

De voor het onderzoek verzamelde informatie is opgenomen in een bijlagenrapport. De bijlagen vormen voor de opdrachtgever en derden een te gebruiken documentatiebron.

1.5 Opbouw rapport

Het voorliggende rapport is als volgt opgebouwd:

- 1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk worden in het kort de achtergronden, het doel, de afbakening, de onderzoeksthema's en de wijze van dataverzameling van het onderzoek besproken.
- 2 *De beroepsbinnenvisserij, een algemene typering*

Hoofdstuk 2 geeft vanuit een macroperspectief op hoofdpunten een beeld van de beroepsbinnenvisserij met een opsplitsing naar IJsselmeervisserij en beroepsvisserij in de overige binnenwateren (hierna aan te duiden als 'overige beroepsbinnenvisserij'). Dit hoofdstuk biedt in kwantitatieve zin een compact structuurbeeld van de beroepsbinnenvisserij (aantal visbedrijven, vergunningen, hoogte van de directe en indirecte werkgelegenheid, omvang van aanvoer, im- en exporten van aal en schubvis, de binnenlandse markt van zoetwatervis). Conclusies worden getrokken ten aanzien van de kracht van de structuur van de beroepsbinnenvisserij, zoals deze tot uitdrukking komt in de structuurinformatie.
- 3 *De beleidsomgeving van de beroepsbinnenvisserij.*

Aansluitend op de structuurbeschrijving vindt in hoofdstuk 3 een beschrijving van de beleidsomgeving plaats. Aandacht wordt daarbij geschonken aan het beleid dat door de verschillende nationale overheden en door de EU op uiteenlopende gebieden wordt gevoerd en dat direct dan wel indirect van invloed is op het functioneren en de maatschappelijke positie van de beroepsbinnenvisserij. Globaal worden conclusies getrokken ten aanzien van de effecten van het beleid voor de beroepsbinnenvisserij.
- 4 *De economische positie van de beroepsbinnenvisserij*

Hier wordt het micro-economische beeld van de sector geschetst met aandacht voor de visrechten, het vistuig, het type afzetkanalen en de opbrengst- en winstontwikkeling voor de IJsselmeervisserij en de overige beroepsbinnenvisserij. Conclusies worden getrokken ten aanzien van de economische levensvatbaarheid van de bedrijfstak beroepsbinnenvisserij.
- 5 *De beleving en visie vanuit de beroepsbinnenvisser*

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de visie, de voornemens en de verwachtingen van de beroepsbinnenvissers zelf. Deze aspecten bepalen samen met de omgevingsomstandigheden van de beroepsvisserij welke ontwikkelingen in de toekomst kansrijk zijn. Conclusies worden getrokken ten aanzien van de kansen en bedreigingen zoals de vissers die zien.
- 6 *De maatschappelijke positie van de beroepsbinnenvisserij*

In het bijzonder wordt hier stilgestaan bij de cultuurhistorische, sociaal-culturele, recreatieve en ecologische betekenis van de beroepsbinnenvisserij. Tevens wordt aandacht geschonken aan de bereidheid (mogelijkheid) van de gemeentelijke overheid in 'binnenvissersplaatsen' om te investeren in het behoud van, versterken van, of ondersteunen van de beroepsbinnenvisserij en daaraan verwante activiteiten (afslag, verwerking en handel). Conclusies worden getrokken ten aanzien van de waarde van de beroepsbinnenvisserij vanuit maatschappelijke en cultuurhistorische optiek.
- 7 *De sterke en zwakke punten, de kansen en bedreigingen (SWOT) van de sector*

In dit hoofdstuk worden de externe kansen en bedreigingen geschetst voor de beroepsbinnenvisserij tegen de achtergrond van gesignaleerde interne krachten en zwaktes. De aandacht gaat daarbij zowel uit naar de economische factoren die de SWOT van de beroepsbinnenvisserij bepalen als naar de ecologische en maatschappelijke aspecten. Conclusies

worden getrokken ten aanzien van de positie van de beroepsbinnenvisserij in dit krachtenveld.

8 *Het perspectief voor de beroepsvisserij bij ongewijzigd beleid*

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het perspectief van de beroepsbinnenvisserij voor de komende jaren, uitgaande van een ongewijzigd bedrijfsbeleid. Uitgangspunten voor dit perspectief zijn verwachtingen in maatschappelijk, economisch en ecologisch opzicht op de korte en middellange termijn en de verwachtingen inzake beleidseffecten op de visstand en de visserijmogelijkheden op de lange termijn. Conclusies worden getrokken ten aanzien van de levensvatbaarheid van de beroepsbinnenvisserij op de lange termijn, uitgaande van een 'ongewijzigde bedrijfsopstelling'.

9 *Toekomstkansen bij gewijzigd beleid*

Uitgaande van de in hoofdstuk 7 opgenomen SWOT-analyse wordt in dit hoofdstuk de aandacht gericht op de mogelijkheden voor de beroepsbinnenvisserij zelf om het eigen perspectief vorm te geven. Hierbij wordt voortgebouwd op de resultaten uit eerdere hoofdstukken. Tevens wordt gebruik gemaakt van de visies die met name de instanties binnen de beroepsbinnenvisserij zelf hebben ten aanzien van de toekomstmogelijkheden en op het beeld dat overige (beleids)instanties hierover hebben. Conclusies worden getrokken ten aanzien van de kansrijkheid van toekomstige mogelijkheden voor de beroepsbinnenvisserij.

10 *Belangrijkste bevindingen en beleidsaanbevelingen*

In dit hoofdstuk worden, gekoppeld aan een managementsamenvatting van de bevindingen uit de hoofdstukken 2 tot en met 9, aanbevelingen gedaan aan het Ministerie van LNV. Deze aanbevelingen betreffen enerzijds ontwikkelingsrichtingen in de beroepsbinnenvisserij die mogelijk ondersteuning behoeven en anderzijds de wijze waarop vanuit de overheid met deze ontwikkelingsrichtingen rekening kan worden gehouden.

1.6 De telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers

Verantwoording van de respons

Onder de beroepsbinnenvissers in Nederland (IJsselmeervissers en vissers op de overige binnenwateren) is in september 2003 een telefonische enquête gehouden waarvan de resultaten in dit rapport zijn verwerkt. De telefonische enquête is in de periode van 22 tot en met 29 september 2003 uitgevoerd door de afdeling CATI van EIM. De adressen en telefoonnummers van de te benaderen beroepsbinnenvissers zijn verkregen door vier bestanden te schonen en met elkaar te matchen. Dit waren met name: de ledenlijst van de Nederlandse Vissersbond PO IJsselmeer, de ledenlijst van de Combinatie van Beroepsvisserij en de relevante adressen in het algemene DM-CD bestand. Hierna bleven er bruto 242 adressen over. Na eliminatie van dubbele adressen en adressen van opgeheven bedrijven, resulteerde een nettobestand van 223 adressen. Deze 223 adressen zijn alle voor de telefonische enquête gebeld.

Een week voordat de beroepsbinnenvissers gebeld werden, hebben zij een informatieve brief gekregen van een van hun beide bonden of van EIM als zij niet bij PO IJsselmeer of CVB zijn aangesloten. Uiteindelijk zijn 136 complete gesprekken gevoerd, hetgeen een nettorespons van 61% betekent.

Representativiteit naar visgebied

Naast de 223 adressen van beroepsbinnenvissers die voor de telefonische enquête zijn gebruikt, is er nog een beperkt aantal adressen waarvan het telefoonnummer niet te achterhalen is. EIM schat dat er in Nederland - op basis van de onderzochte adressenbestanden en deskresearch - ongeveer 240 beroepsbinnenvissers zijn. Circa 30% hiervan is IJsselmeervisser (inclusief het Markermeer) en 70% vist op de overige binnenwateren. In de steekproef wordt deze verhouding ook aangetroffen, met 35% IJsselmeervissers en 65% beroepsbinnenvissers

in de overige wateren. De steekproef is derhalve op grond van het kenmerk 'visgebied' als representatief te beschouwen. In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat op basis van de omvang en samenstelling van deze steekproef statistisch gezien verantwoorde uitspraken over de populatie van beroepsbinnenvissers kunnen worden gedaan.

2 De beroepsbinnenvisserij: een algemene typering

2.1 Inleiding

De Nederlandse visserijsector bestaat uit vier onderdelen, namelijk: de grote zeevisserij, de kottervisserij, de schelpdierproductie en de beroepsbinnenvisserij. Van deze vier sectoren zijn de kottter- en de beroepsbinnenvisserij qua aantal ondernemingen het grootste. De beroepsbinnenvisserij wordt uitgeoefend in het IJsselmeer (inclusief Markermeer) en de overige binnenwateren. Tot de overige binnenwateren worden gerekend de randmeren rond het IJsselmeer, de grote rivieren en daarnaast de meren en andere wateren voornamelijk gelegen in Friesland, Noord-Holland, Zeeland en Zuid-Holland. Op de grote rivieren en in de Zeeuwse Delta is een aantal grote en sterke bedrijven aanwezig. Op de kleinere wateren in Noord-Holland, Friesland en Groningen daarentegen zijn veel kleinere bedrijven actief.

Bronnen

In dit hoofdstuk wordt de huidige economische betekenis van de beroepsbinnenvisserij belicht. Hierbij is gebruik gemaakt van deskresearch en van de resultaten van de in 2003 gehouden telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers.

2.2 Omvang van de sector in aantal bedrijven

Werken in een beperkte fysieke ruimte

De beroepsvissers moeten hun visgebieden delen met een groot aantal andere partijen en organisaties. Het water waarin zij (willen) vissen, wordt bijvoorbeeld ook 'opgeëist' door de watersport, de sportvisserij, de illegale vissers of stropers, het natuurbeheer, de vogelbescherming, de zandwinningsbedrijven enz. Een niet onbelangrijk gevolg daarvan is dat de daadwerkelijke fysieke ruimte waarin gevestigd kan worden, voortdurend afneemt.

Het totale aantal bedrijven in de sector

Naar schatting van EIM zijn thans in de beroepsbinnenvisserij ongeveer 240 visserijbedrijven actief, die op aal vissen en in het IJsselmeer en in een deel van de overige binnenwateren tevens op (snoek)baars en spiering. Circa 30% daarvan of circa 70¹ bedrijven heeft het IJsselmeer (inclusief Markermeer) als visgebied en 70% of 170 bedrijven de overige binnenwateren. Tot deze laatste groep behoren 110 fulltime (FT) en 60 parttime (PT) bedrijven. Bij een fulltime bedrijf besteedt de ondernemer 80% of meer van zijn totale werktijd aan zijn visbedrijf. Voorgaande schattingen zijn gebaseerd op 'matching' van vier adressenbestanden, deskresearch en de in 2003 gehouden telefonische EIM-enquête.

In werkelijkheid zijn er meer dan 240 visserijbedrijven. De PT-bedrijven op de overige wateren die wel over visrechten op 10 à 20 ha water beschikken maar nauwelijks vissen, zijn in dit onderzoek niet meegenomen. Alleen bij uitzondering zal iets over deze gelegenheids- of hobbyvissers gezegd worden.

Veel van de binnenvisserijbedrijven zijn als zeer kleinschalig qua bemanning te betitelen. Bovendien hebben veel bedrijven (en zeker die rond het IJsselmeer) een sterke band met hun

¹ Dit aantal is een schatting uitgaande van de ledenlijst van PO IJsselmeer 2003, het feit dat waarschijnlijk een aantal schepen wegens gebrek aan verdiensten niet vaart en het bestaan van enkele bedrijven die geen lid van PO IJsselmeer zijn.

gemeente. Sommige vissers hebben meer dan één vergunning. Zo is bekend dat het IJsselmeergebied 86 vergunninghouders heeft waarbij twee vergunningen in handen van PO IJsselmeer zijn. De bedrijven met meer vergunningen hebben vaak geïnvesteerd in grootschaligheid, hetgeen zij - gezien de matige economische positie waarin veel IJsselmeervissers zich bevinden - als een noodzakelijkheid beschouwen.

De ontwikkeling van het totale aantal bedrijven in de sector

De beroepsbinnenvisserij is een sector waarin het aantal bedrijven in de loop der jaren sterk is afgenomen. Zo wordt in de nota Evaluatie Beleid Binnenvisserij van het Ministerie van LNV (hoofdstuk 6, 1998) een aantal van circa 1.000 beroepsbinnenvissers voor het begin van de jaren zeventig genoemd. In 1970 visten er van dit aantal op het IJsselmeer nog 235 schepen. Ook bronnen die informatie geven over het aantal binnenvisserijbedrijven in de tweede helft van de jaren negentig komen hoger uit dan het huidige, geschatte aantal van 240. In 1998 telde de totale beroepsbinnenvisserij volgens NEI Transport 344 ondernemingen (NEI Transport, 1999). De belangrijkste oorzaak van het geringere aantal visserijbedrijven is het teruglopen van de bedrijfsresultaten geweest, met name samenhangend met de sterk verminderde aalstand. Sinds 1996 voert het Ministerie van LNV een beleid om de visserijinspanning op het IJsselmeer te verminderen (nettenreductie). Tot dit beleid behoort ook een bedrijfsbeëindigingsregeling, waarvan in beperkte mate gebruik is gemaakt.

2.3 Omvang van de sector qua werkgelegenheid

Directe werkgelegenheid

De 240 bedrijven in de beroepsbinnenvisserij geven in 2003 in totaal werkgelegenheid aan ongeveer 475 personen inclusief de ondernemer zelf; ofwel gemiddeld 2 personen per bedrijf. Ongeveer 70% van alle bedrijven werkt met een of twee personen (tabel 1). Zoals al eerder gezegd: in de beroepsbinnenvisserij zijn hoofdzakelijk kleine tot zeer kleine bedrijven actief.

Tabel 1 Aantal werkzame personen (incl. ondernemer) in binnenvisbedrijven 2003

	<i>IJsselmeervis- bedrijven</i>	<i>FT bedrijven in ove- rige wateren</i>	<i>PT bedrijven in overige wateren</i>	<i>alle bedrijven in totale sector</i>
	In % van het aantal bedrijven			
1 persoon	19	44	61	39
2 personen	25	38	24	30
3 personen	50	15	15	27
4 personen en meer	6	3	-	4
totaal	100	100	100	100

Bron: EIM.

Uitgaande van het aantal werkzame personen hebben de IJsselmeervissers doorgaans grotere bedrijven dan de fulltime (FT) beroepsbinnenvissers in de overige wateren en zeker dan de parttime (PT) beroepsbinnenvissers in de overige wateren. Gemiddeld is het aantal werkzame personen (inclusief ondernemer) bij de IJsselmeervisbedrijven 2,4, bij de fulltime overige bedrijven 1,8 en bij de parttime overige bedrijven 1,55.

Gezien het voorgaande is het niet verwonderlijk dat in de beroepsbinnenvisserij weinig personen in loondienst zijn. In totaal zijn dit ruim 80 personen¹ of 18% van de totale directe werkgelegenheid. Een deel daarvan wordt in ieder geval in piektijden ingezet. In het recente verleden was dit aantal hoger. Een aantal vissers heeft echter het aantal werknemers in loondienst verminderd omdat men dan bij een slechte vangst alleen zelf minder inkomsten heeft en niet tevens de werknemer(s). In geval van nood roept men dan enkele andere vissers op om mee te gaan op de vangst. De minder rooskleurige situatie in de beroepsbinnenvisserij wordt hiermee wel getekend. In de praktijk zijn er in een aantal bedrijven vaak meer personen werkzaam dan hier is aangegeven. Dit hangt samen met het feit dat gezinsleden, vrienden en kennissen - indien nodig - tijdelijk een 'handje helpen'.

Bij de IJsselmeervisserij zijn thans in totaal ongeveer 170 personen (inclusief de ondernemer) werkzaam, namelijk 70 bedrijven x 2,4 persoon per bedrijf. Merkwaardig genoeg verschilt dit bijna niet met de situatie in 1996 (LEI-DLO, 1997). Volgens het LEI-DLO-rapport waren er in 1996 76 schepen met 2,28 opvarenden per schip. Dit laatste getal is berekend door de totale arbeidsopbrengst te delen door de arbeidsopbrengst per opvarende. Onbekend is hoeveel niet-opvarenden er in 1996 waren. Ook is onbekend hoeveel personen er in 1996 werkzaam waren in de totale beroepsvisserij in de overige wateren (De Wilde, 1998).

Indirecte werkgelegenheid

De werkgelegenheid die indirect voortvloeit uit de beroepsbinnenvisserij is moeilijk te kwantificeren. In het nog niet gepubliceerde rapport over de beroeps- en sportvisserij in Friesland van OVB en Ingenieursbureau Oranjewoud wordt uitgegaan van een multiplier van 1,5. Toegepast hier betekent dit een totale werkgelegenheid van 475 (de directe werkgelegenheid in de beroepsbinnenvisserij) x 1,5 = 715 personen. NEI noemt voor de beroepsbinnenvisserij op het IJsselmeer in 2000 een totale werkgelegenheid van 300 personen waarvan 200 direct, ook een multiplier van 1,5 dus (NEI Regionale en Stedelijke Ontwikkeling, 2001).

Een zeer globale indruk van de indirecte werkgelegenheid kan ook op een andere manier worden verkregen. Voor zoetwatervis zijn er aan het IJsselmeer 5 visafslagen (Urk, Enkhui-zen, Volendam, Stavoren en Den Oever) met 1 à 2 personen per afslag. Daarnaast zijn er in de buurt van deze afslagen enkele tientallen visverwerkende bedrijven, groothan- dels/opkopers en naar schatting 20 à 25 rokerijen waar naast zalm en makreel ook paling ge- rookt wordt. Bovendien bevinden zich ook buiten dit gebied een aantal inkopende en verwer- kende visbedrijven. Indien de werkelijke werkgelegenheid bij deze bedrijven bekend zou zijn, is de multiplier van 1,5 waarschijnlijk te laag. Van de andere kant: veel van deze bedrij- ven verwerken/verhandelen ook andere producten dan paling e.d.

2.4 Aanvoer, im- en export en binnenlandse markt

Omvang totale vangsten in 2002

Naar schatting van EIM werd er in 2002 900 à 1.050 ton aal gevangen waarvan 405 ton uit het IJsselmeer en 500 à 650 ton uit de overige binnenwateren (LNV, 2002b). Het cijfer van de IJsselmeervangsten is tot stand gekomen door de aanvoer bij de visafslagen (353 ton in 2002) met 15%² te verhogen omdat niet alle aal via de afslagen wordt afgezet.

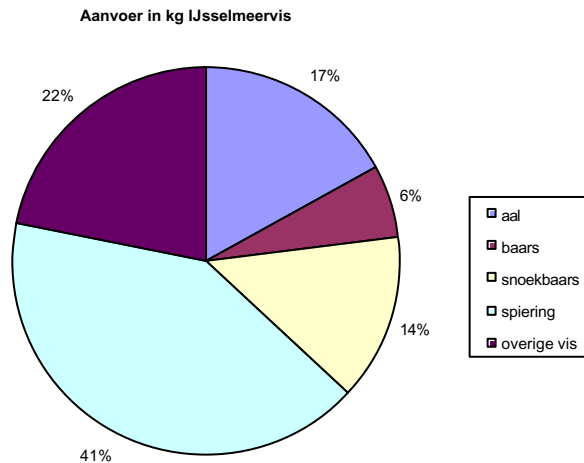
¹ Hierin zijn ook de eenpersoonsbedrijven verwerkt, waarvan is verondersteld dat zij geen betaald personeel hebben.

² Dit percentage is een benadering en is mede gebaseerd op de bruto-opbrengsten van aal in euro's (bron: enquête EIM) en de gemiddelde prijs van aal per kilogram bij de visafslagen ad € 11,47 (bron: Product- schap Vis).

Omvang IJsselmeervangsten in 2002

Op het IJsselmeer wordt niet alleen aal gevangen, zoals figuur 1 laat zien. In 2002 bedroeg de totale aanvoer van IJsselmeervis bij de visafslagen 2.126 ton. Ruim 40% daarvan was spiering. De hoeveelheid aal bedroeg 17%.

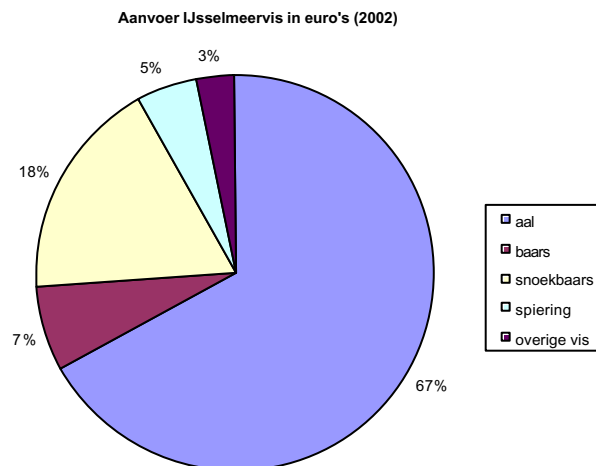
Figuur 1 Aanvoer in kg van IJsselmeervis in % per vissoort, 2002

Bron: Productschap Vis.

Geheel anders is de verdeling van de opbrengsten van de verschillende vissoorten in euro's (zie figuur 2). Qua opbrengsten is aal met 67% de belangrijkste vissoort, gevolgd door snoekbaars met 18%. De aal bracht € 11,47 per kilo op, de snoekbaars € 3,60 maar de spiering slechts € 0,37.

Figuur 2 Opbrengsten aanvoer IJsselmeervis in € in % per vissoort, 2002

Bron: Productschap Vis.

N.B.: Er zijn geen vergelijkbare cijfers over de vangsten op de overige binnenwateren van aal en andere vissoorten.

Voorlopige cijfers IJsselmeervangsten in 2003

Net voor het afronden van dit rapport werden de voorlopige cijfers over 2003 bekend. In zijn algemeenheid kan worden gezegd dat 2003 voor de IJsselmeervissers een rampjaar was. Zo goed als 2002 was (door de prijsontwikkeling met name), zo slecht is 2003. In 2003 werd er minder aal bij de visafslagen aangeland, zelfs minder dan in 1996. De aanvoer van spiering en snoekbaars liep zeer sterk terug. Alleen van baars en de overige vissoorten werd van 2002 op 2003 meer aangevoerd. Wat alle vissoorten betreft, de index voor 2003 is 82 (1996 = 100).

Tabel 2 Aanvoer van belangrijkste vissoorten uit het IJsselmeer (x 1.000 kg)

	2002	2003**
aal	353	279
baars	131	156
snoekbaars	295	195
spiering	868	366
overige vis	<u>479</u>	<u>779</u>
totaal	2.126	1.775
<i>totaal in indices (1996=100)</i>	99	82
aal in % schubvis*	83%	79%

* *Schubvis is baars plus snoekbaars.*

** *Voorlopige cijfers.*

Bron: *Productschap Vis.*

Ook de prijzen waren in 2003 relatief laag ten opzichte van voorgaande jaren. In hoofdstuk 8 wordt een trendanalyse gegeven van de vangsten in de periode 1996 tot en met 2003.

Import en export

In de officiële Nederlandse statistische publicaties komen de import- en exportstromen van zoetwatervissoorten als aal, spiering en (snoek)baars niet in gedetailleerde vorm voor. In 2001 is voor € 125 miljoen aan zoetwatervis geëxporteerd naar Duitsland (€ 23 miljoen), Frankrijk (€ 28 miljoen), Italië (€ 40 miljoen) en Spanje (€ 34 miljoen) (Bron: Nederlands Visbureau 2003, Jaarverslag 2001-2002). Deze exportbedragen zijn aanzienlijk hoger dan die in 2000. Gezien de omvang van de eigen vangsten is een zeer groot deel van de exporten eerst geïmporteerd. Met name voor baars en snoekbaars zijn er groeiende importen uit de Oost-Europese landen, hetgeen een drukkend effect heeft op de prijzen hier.

Volgens Eurostat-cijfers bedroeg in 2001 de import van aal 3.768 ton, waarvan bijna driekwart levende aal is, 23% diepvries aal en de rest verse, gekoelde en gerookte aal. Daar staat een totale export tegenover van 2.453 ton (w.o. 61% levende aal) zodat er een negatief handelsoverschot van 1.315 ton is. Naar verhouding is de export van gerookte aal inclusief filet die bijna 10% van de totale export bedraagt, groot. Conclusie: Nederland importeert meer aal dan het exporteert.

In 2003 importeerde Nederland meer dan 1.000 à 1.500 ton natuurlijk uit Ierland. Daarnaast werd het evenwicht verstoord doordat China kweekaal op onze markt bracht waardoor sommige Nederlandse groothandelaren minder behoefte hadden aan natuurlijk. De export naar Duitsland heeft bovendien tijdelijk onder druk gestaan wegens de angst voor ziektes aldaar.

Import en export van de tien landen waarmee de EU wordt uitgebreid

De 10 toekomstige nieuwe lidstaten van de EU zijn schriftelijk geënquêteerd over de omvang van de vangsten, importen en exporten van paling en snoekbaars. Tot nu toe hebben 5 landen gereageerd, namelijk Letland, Polen, Tsjechië, Estland en Cyprus. Gezien het uitgebreide vragenformulier is het geringe aantal antwoorden per land teleurstellend te noemen. Cyprus speelt bijna geen rol bij zoetwatervis en is daarom niet in tabel 3 opgenomen.

Volgens de gegevens uit tabel 3 zijn de vangsten van aal en snoekbaars in de meeste landen bescheiden van omvang. In Estland wordt relatief veel snoekbaars gevangen, in Polen aal en snoekbaars. Aal en snoekbaars worden in alle landen nauwelijks gekweekt. Estland is in 2002 gestart met de kweek van aal (15 ton in 2003).

Voorzover de omvang van de importen in de vier landen bekend is, zijn de importen van aal - ook vanuit Nederland - uiterst beperkt. Tsjechië en Estland verwachten dat na uitbreiding van de EU de import van aal uit de EU-landen zal toenemen. Estland denkt daarbij niet aan Nederland. In 2003 heeft Estland 2,75 ton aal uit Nederland geïmporteerd ten behoeve van het uitzetten. Letland importeert snoekbaars: 315 ton in 2001 en 500 ton in 2002. Na uitbreiding van de EU verwacht Letland (en Estland) niet dat de importen uit de EU-landen zullen stijgen.

Tabel 3 Omvang van vangst en kweek van aal en snoekbaars in tonnen

	<i>vangst aal in tonnen</i>		<i>kweek aal in tonnen</i>	
	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
Letland	19	11	-	-
Polen	263	235	0	0
Tsjechië	30	28	1	1
Estland	67	50	0	5

	<i>vangst snoekbaars in tonnen</i>		<i>kweek snoekbaars in tonnen</i>	
	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
Letland	59	76	-	-
Polen	162	214	0	0
Tsjechië	139	144	31	42
Estland	517	976	*	*

*Legenda: - = geen gegevens beschikbaar; * = alleen kleine hoeveelheid t.b.v. het uitzetten.*

Bron: OVB en EIM.

Letland, Polen en Tsjechië exporteren bijna geen aal en snoekbaars, voorzover bekend. Estland exporteerde in 2002 40 tot 45 ton aal en 732 tot 781 ton snoekbaars. Estland verwacht dat de export van aal naar de EU de komende 3 jaar met 10% per jaar kan groeien en naar Nederland met 20% per jaar. De toename van de export van snoekbaars door Estland naar de EU-landen is afhankelijk van de recrutering (de komende 3 jaar wordt een afname van de vangst met 40-50% verwacht). Letland verwacht dat na uitbreiding van de EU de export van snoekbaars naar de EU-landen zal toenemen. Deze export was in 2002 62 ton.

N.B.: Uit het voorgaande komt het beeld naar voren dat de import- en exportstromen van aal en snoekbaars van de vier genoemde landen gering zijn. Dit beeld hoeft niet (geheel) juist te zijn omdat in veel gevallen de omvang van deze stromen onbekend is.

De binnenlandse markt als afzetmarkt voor zoetwatervis

Paling en zeker baars en snoekbaars hebben over het algemeen een bescheiden positie op de binnenlandse markt voor vis. Dit geldt zowel voor de visconsumptie in horecabedrijven, instellingen en bedrijfskantines (het buitenhuisverbruik) als voor het thuisverbruik. Een heel apart afzetkanaal vormen de braderieën en kermissen waar van oudsher veel paling wordt geconsumeerd. In de horeca wint vis als hoofdbestanddeel van de maaltijd weliswaar terrein op vlees, maar doorgaans staan paling en snoekbaars alleen in de duurdere restaurants op de menukaart. Daarnaast is een broodje paling infrequent te krijgen in een aantal bedrijfsrestaurants. Wat het thuisverbruik betreft, de totale gezinsbestedingen aan verse vis groeien vooral door de prijsstijgingen. De (positieve) gevolgen van de MKZ-crisis zijn voor vis in totaal beperkt gebleven. Vis wordt (thuis) blijkbaar niet gemakkelijk als vervanger voor vlees gekozen. De omvang van het thuisverbruik aan verse vis, schaal- en schelpdieren (exclusief consumptie ter plekke van de aankoopplaats en consumptie van met vis bereide maaltijden en maaltijdcomponenten) bedroeg in 2002 € 208 miljoen. Ruim € 13 miljoen hiervan (525 ton) betrof gerookte paling(filet) (GfK, 2003).

Het is een bekend feit dat supermarkten de laatste jaren aan omzet in vis en visproducten winnen ten koste van de omzetten bij de visspecialisten en de ondernemers op de warenmarkten en in kramen. In supermarkten wordt - gezien de huidige trend naar voorverpakte producten - vooral voorverpakte vis verkocht. Daardoor zijn de verse-visafdelingen (door concessionairs gerund) daar veelal verdwenen. In supermarkten zijn (naast naturel vis) voorverpakte gerookte zalm-, gerookte makreel- en in mindere mate gerookte palingfilet belangrijke visproducten. Vooral palingfilet (ook niet-gerookt) is een groeiproduct. Bijna al deze vis is kweekvis. AH, Konmar, Aldi en Lidl zijn de grootste visverkopers onder de supermarkten. Aldi en Lidl doen dit met een beperkt assortiment van voornamelijk mosselen, garnalen en haring maar ook gerookte zalm- en palingfilet. Servicesupermarkten als AH en Konmar verkopen daarnaast ook bereide vis in maaltijdcomponenten en kant-en-klaarmaaltijden; assortimentsonderdelen die zeer sterk groeien. In bijna alle supermarkten wordt diepvriesvis verkocht; meestal is dit geen zoetwatervis.

Bij de meeste visspecialisten op warenmarkten of in kraampjes zijn hele of gefileerde (gerookte) palingen en broodjes paling te krijgen. Ook in door dezelfde kanalen verkochte zelf bereide verse visproducten voor thuisgebruik (visschotels, vissalades, vissoepen enz.) komen zoetwatervissoorten waaronder vooral paling voor (Wiggers-Ruigrok, 2003).

Kweekpaling als concurrerend product van wilde paling

Kweekpaling is een echte concurrent van in het wild gevangen paling en wel om de volgende redenen:

- een deel van de handel en van consumenten ziet geen onderscheid tussen kweekpaling en wilde paling;
- de productie van kweekpaling is vier keer zo groot als die van wilde paling. In 2003 bedroeg de productie aan kweekpaling circa 4.500 ton tegen 900 à 1.050 ton aan wilde paling. Importstromen kunnen dit beeld wijzigen;
- kweekpaling heeft eigenschappen die erg aansluiten bij de wensen van supermarktorganisaties zoals de jaarrond verkrijgbaarheid, de redelijk constante kwaliteit, de vaste maat waarop speciaal gekweekt kan worden, de gemakkelijke fileerbaarheid en de traceerbaarheid van de herkomst. Voorverpakte visproducten in supermarkten zijn daarom heel vaak (geïmporteerde) kweekvis. Ook een aantal horecabedrijven wil steeds vaker een gestandaardiseerd product aangeleverd krijgen.

Kweekpaling heeft ook nadelen. Zo associëren sommige consumenten dit product en andere kweekvissoorten met de bio-industrie. Er wordt daarom momenteel over gedacht om een keurmerk voor kweekvis in te voeren. Ook zorgen de kostbare recirculatiesystemen als onderdeel van de productiemethode van kweekvis ervoor dat kweekvis een relatief dure productgroep is. Volgens sommigen is kweekvis derhalve vooral geschikt voor nichemarkten (Van Eijk, 2001).

2.5 Conclusies

De conclusies uit dit hoofdstuk zijn:

- De beroepsvisserij telt 240 bedrijven, waarvan 70 op het IJsselmeer en daarnaast 110 fulltime en 60 parttime bedrijven op de overige binnenwateren. Ook zijn er naar schatting zeker 100 bedrijven, die visrechten op maar 10 à 20 ha water hebben en 'mini-time' bedrijven worden genoemd. Deze mini time bedrijven zijn hier niet onderzocht.
- In de beroepsvisserij zijn 475 personen werkzaam. Ongeveer 70% van alle bedrijven werkt met 1 of 2 personen inclusief de ondernemer. Sommige bedrijven met meer dan één vergunning hebben in grootschaligheid geïnvesteerd.
- De sector heeft (zeer) weinig betaald personeel in dienst. Wegens de slechte economische bedrijfsresultaten wordt betaald personeel vervangen door familieleden, kennissen e.d. die uit de winst worden betaald.
- In 2002 werd naar schatting 900 à 1.050 ton aal gevangen waarvan 405 ton uit het IJsselmeer en 500 à 650 ton uit de overige binnenwateren. De gemiddelde prijs bij de visafslagen van aal per kilogram was met € 11,47 zeer hoog. Dit maakte 2002 tot een goed jaar.
- Zoals het zich laat aanzien is 2003 een rampjaar voor de IJsselmeervissers geweest. Er was aanzienlijk minder aanvoer van aal, spiering en snoekbaars en tevens waren de prijzen voor vis - in het bijzonder aal - significant lager dan in 2002.
- In 2003 werd het marktevenwicht verstoord doordat naast de gebruikelijke importen van natuurlijk uit Ierland, China kweekaal op onze markt bracht en de export naar Duitsland wegens angst voor ziektes aldaar onder druk stond.
- De im- en exportstromen van aal en snoekbaars uit de tien landen waarmee de EU zal worden uitgebreid, zijn erg bescheiden van omvang.
- Natuurlijk wordt vooral verkocht op braderieën, kermessen e.d. en door de visdetailhandel in winkels en op warenmarkten. In supermarkten is gerookte palingfilet een groei-product dat bijna altijd afkomstig is van kweekpaling. Ook in een aantal horecabedrijven wordt vaker naar kweekpaling gevraagd wegens de vaste maat, de regelmatige aanvoer en het feit dat het een gestandaardiseerd product is.

3 De beleidsomgeving van de beroepsbinnenvisserij

3.1 Inleiding

In het voorliggende hoofdstuk wordt het beleid dat betrekking heeft op de beroepsbinnenvisserij besproken. Behalve met het beleid op het gebied van de visserij, heeft de beroepsvisserij te maken met verschillende andere beleidsterreinen, zoals beleid op het gebied van water, natuur, welzijn van vis en voedselveiligheid. Onderstaand wordt eerst een beknopte beschouwing gegeven van het beleid van gemeenten, waterschappen, provincies en regionale overheden. Vervolgens wordt ingegaan op het beleid van de nationale ministeries. Gezien de directe invloed van het beleid van de directie Visserij van LNV op de beroepsvisserij wordt hier een aparte paragraaf aan gewijd. Na het nationale beleid wordt het Europese beleid behandeld en wordt een toelichting gegeven op het beleid van de organisaties voor beroepsvisserij. Het hoofdstuk wordt afgerond met een overzicht van de effecten van het beleid.

Bronnen

De informatie voor dit hoofdstuk is verkregen uit een uitgebreide literatuurstudie, aangevuld met informatie uit gesprekken. Er zijn gesprekken gevoerd met de volgende beleidsinstanties: Volendam en Woudrichem, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en Hoogheemraadschap van Delfland, Directie Visserij en Directie Oost van het Ministerie van LNV, Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling en Rijkswaterstaat Directie IJsselmeergebied. Daarnaast is informatie verkregen uit gesprekken met vertegenwoordigende ondernemersorganisaties (Combinatie van Beroepsvisserij en de Producentenorganisatie IJsselmeer) en met de Nederlandse Vereniging van Sportvisserijfederaties.

3.2 Gemeenten, waterschappen, provincies en regionale overheden

In de meeste gemeenten in Nederland speelt de beroepsvisserij economisch gezien geen rol van betekenis meer. Deze gemeenten hebben dan ook geen specifiek beleid voor de beroepsvisserij. Uitzondering vormen de gemeenten waar de beroepsvisserij een belangrijke rol heeft als toeristische trekpleister, zoals bijvoorbeeld bepaalde IJsselmeergemeenten. Het beleid van deze gemeenten is gericht op het behoud van de beroepsvisserij. De mogelijkheden van een gemeente zijn echter beperkt en de ontwikkeling van de beroepsvisserij is vooral afhankelijk van het nationale en Europese beleid.

Enkele waterschappen besteden in hun planvorming aandacht aan de beroepsvisserij in hun beheergebied. De mate waarin waterschappen activiteiten ontplooiën ten aanzien van de beroepsvisserij, zoals bijvoorbeeld het inhuren van beroepsvisserij voor visstandbemonsteringen en afvissingen, is veelal afhankelijk van de inspanningen van één of enkele medewerkers.

In de meeste provinciale plannen speelt de beroepsvisserij geen of slechts een kleine rol. De provincie Overijssel vormt hierop een uitzondering en in het Waterhuishoudingsplan 2000+ zijn onder andere verbeteringspunten voor de beroepsvisserij opgenomen. In de provincies Friesland en Zeeland zijn ontwikkelingen gaande om meer aandacht te besteden aan de beroepsvisserij. Verder wordt in de notitie Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 2000-2004 (LNV, 2000c) een aantal vissoorten genoemd waar afzonderlijke provincies aanvullend aandacht aan besteden. Bij de provincie Friesland wordt hierbij onder andere de (glas)aal genoemd.

De vijf regionale directies van LNV vertalen het beleid van de centrale directie naar de doelgroepen, zoals provincies, gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Daarnaast zetten de regionale directies signalen en knelpunten uit de samenleving om in nieuw beleid. Door een verandering in prioriteiten en beschikbare tijd krijgt de

beroepsvisserij bij de meeste directies weinig aandacht. Van de directies Zuidwest en Oost is bekend dat de laatste jaren geen prioriteit meer wordt gegeven aan de beroepsvisserij en deze directies hebben geen specifiek beleid ten aanzien van de beroepsvisserij.

Het directoraat-generaal Rijkswaterstaat is het grootste onderdeel van VW; het bestaat uit onder andere tien regionale directies. Visserij en visserijbeleid behoren niet tot de kerntaken van Rijkswaterstaat en de regionale directies hebben dan ook geen beleid ten aanzien van de beroepsvisserij, maar zijn uitvoerder van regeringsbesluiten van VW en LNV.

3.3 Nationale ministeries exclusief directie Visserij van LNV

Deze paragraaf behandelt het beleid van de nationale ministeries dat relevant is voor de beroepsvisserij. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het natuur-, soorten-, water- en recreatiebeleid en op de visie voor het IJsselmeerbeleid. Het beleid van de directie Visserij van LNV wordt in de volgende paragraaf behandeld.

3.3.1 *Natuurbeleid*

Natuur, bos en landschap in de 21e eeuw

In de Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw, natuur voor mensen, mensen voor natuur (LNV, 2000) wordt de aanpak van het natuurbeleid geschetst voor de periode tot 2010. De nota vervangt onder meer het Natuurbeleidsplan, bouwt voort op onder andere de Vierde Nota Waterhuishouding en vormt een bouwsteen voor bijvoorbeeld het Tweede Structuurschema Groene Ruimte. De hoofddoelstelling van het natuurbeleid wordt in de Nota als volgt omschreven: Behoud, herstel, ontwikkeling en duurzaam gebruik van natuur en landschap, als essentiële bijdrage aan een leefbare en duurzame samenleving. De inhoudelijke ambities van het natuurbeleid liggen vooral op het gebied van een versterking van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), van de landschappelijke identiteit en van duurzaam gebruik en behoud van biodiversiteit. De EHS is een thema dat al werd ingezet in het Natuurbeleidsplan (LNV, 1990). De EHS moest worden gevormd door aanwezige (natuur)kerngebieden, de inrichting van natuurontwikkelingsgebieden en de verbinding van deze gebieden door verbindingszones. Doel hiervan is de bescherming (en uitbreiding van migratiemogelijkheden) van fauna-soorten en (in mindere mate) flora. Binnen de EHS zijn vormen van medegebruik zoals visserij, mits duurzaam, mogelijk (het is wel afhankelijk van het specifieke natuurdoel van het gebied).

In genoemde nota wordt integraal visstandbeheer omschreven als het centrale concept voor de implementatie van natuur- en milieuaspecten in de visserij. Dit betekent dat de visserijsector moet zorgen voor de integratie van natuur- en milieuelementen in visstandbeheerplannen.

Structuurschema Groene Ruimte 2 (SGR2)

Het SGR2 (LNV, 2002a) bevat de hoofdlijnen van het ruimtelijk beleid voor het landelijk gebied en de samenhang met het water- en milieubeleid. Het volgt de ruimtelijke afwegingen uit de Vijfde Nota voor de Ruimtelijke Ordening en vormt een concretisering van de nota's Natuur voor mensen, mensen voor natuur en Voedsel en groen van LNV. SGR2 wordt opgenomen in de Nota Ruimte en de Agenda voor een Vitaal Platteland die begin 2004 verschenen. Totdat de Nota Ruimte is vastgesteld, blijft het in SGR neergelegde rijksbeleid rechtsgeldig in planologische besluiten van decentrale overheden.

Punten die van belang kunnen zijn voor de beroepsvisserij zijn:

- Water wordt als ordenend principe gehanteerd, dit betekent dat er meer ruimte voor water wordt geboden (maatregelen zoals aanwijzen retentie en noodoverloopgebieden, aanleg waterbergingsgebieden, verruimen boezemstelsels en langer vasthouden van water, en verbod op onderbemaling). Dit kan het areaal voor de beroepsvisserij vergroten.

- Er worden functiecombinaties voorgesteld van natuur en recreatie met onder andere de visserij. Dit betekent dat gebieden zowel geschikt zijn om te fungeren als natuur- als recreatiegebied en daarnaast gebruikt kunnen worden voor visserij.
- Met het verbeteren en extensiveren van de landbouw en bollenteelt, het verminderen van riooloverstorten en -effluenten zal de waterkwaliteit worden verbeterd. Dat is positief voor de visstand en voor de beroepsvisserij, gezien de verminderde ophoping van verontreinigende stoffen in water, waterbodem en vis. Een afname van de voedselrijkdom kan wel leiden tot een verminderde draagkracht van het water (minder biomassa vis per oppervlakte-eenheid).
- Het kiezen voor natuurlijke zoet-zout-overgangen in alle aan zee grenzende provincies kan verschillende effecten hebben op de beroepsvisserij. De visstand zal veranderen; dit kan voor de visser positief of negatief zijn. Negatief kan zijn dat de beroepsvisserij zal moeten overgaan op andere vismethoden en mogelijk andere materialen zal moeten aanschaffen. Positief punt kan zijn het verbeteren van de visintrek en vismigratiemogelijkheden.
- Men wil in overleg met de beroepsvisserijsector maatregelen nemen om de visserijdruk in het IJsselmeergebied te verlagen. Dit lijkt op korte termijn misschien een negatief effect voor de beroepsvisserij; er mag immers minder gevestigd worden. Op de langere termijn zal een verlaging van de visserijdruk leiden tot een gezonde, duurzame visstand, wat van groot belang is voor de beroepsvisserij.
- Men wil concrete maatregelen nemen om het verdrinken van vogels in netten te beperken.
- Men zet in op natuurontwikkeling op land-water-overgangen: dit kan positief uitwerken voor de visstand als daarmee de paai-, opgroei- en schuilgebieden worden uitgebreid.
- Men ziet de (beroeps)visserij als onderdeel en cultureel aspect van het landschap van de grote wateren, waarbij het beleid gericht is op behoud en versterking van de openheid.

3.3.2 Soortenbeleid

Internationaal wordt er groot belang gehecht aan het behoud van de biodiversiteit. De Flora- en Faunawet (2002) is een uitwerking van de Europese Habitatrichtlijn, en vormt een wettelijke basis voor het soortenbeleid in Nederland. Voor vissoorten die zijn opgenomen in de Flora- en Faunawet (zie bijlage IV) geldt dat ze niet mogen worden gedood of gevangen en dat hun rust- en voortplantingsplaatsen niet mogen worden verstoord.

Eén van de projecten uit het Natuurbeleidsplan (LNV, 1990) was het opstellen van Rode Lijsten van verschillende diersoorten. De lijsten geven aan welke soorten bedreigd worden en in welke mate. LNV stimuleert dat bij bescherming en beheer van gebieden rekening wordt gehouden met Rode Lijst-soorten en dat zo nodig aanvullende, soortgerichte maatregelen worden genomen. De Rode Lijst van zoetwatervissen (zie bijlage IV) is officieel in 1998 in de Staatscourant gepubliceerd. De aal is hierin opgenomen als 'gevoelig'.

In de notitie Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 2000-2004 (LNV, 2000c) wordt aangegeven hoe LNV, de provincies en de soortenbeschermende organisaties gezamenlijk uitvoering zullen geven aan het soortenbeleid. De Rode Lijsten vormen de basis voor de selectie van de soorten waarvoor maatregelen zijn gewenst. Concrete maatregelen voor het behoud van deze soorten worden in het programma niet gegeven.

3.3.3 Waterbeleid

Vierde Nota Waterhuishouding (NW4)

De hoofddoelstelling van de NW4 is (VW, 1998): het hebben en houden van een veilig en bewoonbaar land en het in stand houden en versterken van gezonde en veerkrachtige watersystemen, waarmee een duurzaam gebruik blijft gegarandeerd.

De in de Derde Nota Waterhuishouding ingezette koers (integraal waterbeheer) wordt voortgezet, maar er is meer aandacht voor de bescherming tegen hoogwater. Nieuw is ook het ge-

biedsgerichte beleid, duurzaamheid en meer aandacht voor natuurlijk omgaan met watersystemen.

Punten die van belang kunnen zijn voor de beroepsvisserij zijn:

- De Beleidslijn Ruimte voor de Rivier (VW, 2000c), verdieping en verbreding van het winterbed, de aanleg van nevengeulen en natte natuur. De uitbreiding van de oeversgebieden en nevengeulen zijn positief voor de visstand (uitbreiding paai-, opgroei- en foerageergebieden (van o.a. de aal)). Dergelijke maatregelen zullen echter met name de stromingsminnende soorten ten goede komen en dat zijn over het algemeen niet de soorten waar de beroepsvisserij op vist. Bij de uitbreiding van water (bijvoorbeeld nevengeulen) is het voor de beroepsvisserij van belang dat het visrecht wordt uitgegeven.
- Het passeerbaar maken van de grote rivieren: verbetering van de migratiemogelijkheden voor trekkende vissoorten zoals de aal.
- Herstellen van zoet-zout-gradiënten (Zeeuwse Delta en omgeving Afsluitdijk) - als het water zouter wordt zal dat gevolgen hebben voor de visstand en mogelijk voor de wijze van visserij. Ook kunnen er wijzigingen in de visstand en visserij optreden door verandering in stroming en getijdenwerking. Er zal een verbetering van de mogelijkheden voor migrerende vissoorten optreden.
- Aanpak vervuilde waterbodems; dit zal leiden tot een verbeterde waterkwaliteit en minder kans op ophoping van verontreinigingen in vis, wat positief is voor de beroepsvisserij.

Waterbeleid voor de 21e eeuw (WB21)

WB21 (Commissie Waterbeheer 21e eeuw, 2000) kan gezien worden als vervolg op de nota's waterhuishouding en is momenteel het belangrijkste beleidsstuk van VW. Centraal in het plan staan de voorbereidingen op de gevolgen van de klimaatveranderingen die verwacht worden. Naar aanleiding van de wateroverlast in de verschillende delen van Nederland in de jaren negentig, heeft de Commissie Waterbeheer 21e eeuw in 2000 op verzoek van VW en de Unie van Waterschappen een advies opgesteld hoe hier mee om te gaan. Dit heeft in 2000 geleid tot 3 kabinetsstandpunten: Anders omgaan met water (VW, 2000b), Ruimte voor de Rivier (VW, 2000c) en Derde Kustnota (VW, 2000d). De koers die is ingezet in de NW4 wordt voortgezet, maar met meer aandacht voor het voorkomen van wateroverlast. Nederland zal zich meer naar het water moeten schikken. Aan het water moet ruimte worden gegeven in plaats van ontnomen. Deze ruimte is nodig om de kans op calamiteiten door overstromingen niet verder te laten oplopen, om wateroverlast te beperken en om water te kunnen sparen voor verwachte droge perioden.

Volgens het beleid zal er meer ruimte worden gegeven aan water, wat mogelijkheden kan bieden voor de beroepsvisserij. Meer ruimte voor water betekent concreet:

- vergroten van waterretentie (onder andere herstel van natuurlijke waterlopen, extensivering landbouw, herbebossing) en op een aantal plaatsen verbreding van de bedding van de grote rivieren met zogenaamde retentiegebieden;
- hermeandering van een aantal beken;
- keuze van (polder)gebieden voor waterberging;
- meer spuicapaciteit, een flexibel peilbeheer en meer natuurlijke oevers in het IJsselmeer.

Recreatiebeleid

In de Beleidsnota Openluchtrecreatie 1992-2010 (LNV, 1993) wordt het rijksbeleid op het gebied van de openluchtrecreatie beschreven. Uitgangspunt in deze nota is het ontwikkelen en behouden van voldoende recreatiemogelijkheden. Er wordt onderkend dat ruimte voor recreatie bij de huidige en toekomstige ontwikkelingen niet vanzelfsprekend is. Sportvissen wordt in de nota genoemd als een populaire vorm van recreatie met een economisch belang en dient dan ook te worden bevorderd. De beroepsvisserij wordt in de nota niet expliciet ge-

noemd. Een belangrijke hoofdlijn van het beleid in de nota voor de beroepsvisserij kan zijn: het bieden van ontplooiingsmogelijkheden aan het particulier initiatief ten behoeve van de kwaliteit en diversiteit van het aanbod. Verder is voor de beroepsvisserij die zich richt op recreatie en toerisme het beleidsthema versterking van de recreatiesector van belang. LNV wil dit bereiken door beleidscoördinatie, verbetering van de organisatiestructuur en samenwerking in de recreatiesector en vergroting van de deskundigheid via onderzoek, voorlichting en onderwijs.

Uit een evaluatie van de beleidsnota uit 1993 is gebleken dat belangrijke ontwikkelingen in de openluchtrecreatie vragen om nog meer mogelijkheden tot recreatief gebruik van gebieden. LNV zet daarom de hoofdlijnen van het beleid uit de nota voort, maar versterkt de relatie tussen recreatie, natuur en milieu. Beleidsthema's zoals bijvoorbeeld Nederland-Waterland staan de komende jaren centraal. LNV wil binnen dit thema de mogelijkheden voor waterrecreatie vergroten.

Visie voor het IJsselmeergebied

Integrale Visie IJsselmeergebied 2030 (IVIJ) 'De koers verlegd' (VW, 2002) schetst een beeld van de toekomstige ontwikkelingen en hoe ermee om te gaan. Het is een beleidsvoorbereidend stuk. Kernpunten in de Visie zijn: ruimte bieden aan een flexibel (hoger) peil, ofwel 'meegroeien met de zee'; het behouden van de waterberging en buitendijkse ontwikkelingen. Er wordt een gebiedsdifferentiatie voorgesteld: Zone Noord - nadruk op openheid en rust, Zone Zuid - nadruk op dynamisch gebied met stedelijke ontwikkelingen, Zone midden (west) - overgangszone tussen Zone Zuid en Zone Noord, met nadruk op recreatie en ruimte, Zone Midden Randmeren - nadruk op natuur, recreatie (kleinschalig).

Punten die van belang kunnen zijn voor de beroepsvisserij:

- Er worden drie kernkwaliteiten onderscheiden waarbij onder de kernkwaliteit cultuur de visserij wordt genoemd.
- De ecologische relaties met de omgeving worden verbeterd door de aanleg van buitendijkse moerassen en ondiepten. Door het aanbrengen van verondiepingen ontstaan beschutte gebieden, waar onderwaterflora en -fauna zich ontwikkelen, (water)planten groeien, vissen paaien en vogels rusten en foerageren.
- Het beleid is gericht op een verdere reductie van de visserij-intensiteit en een integratie met natuur- en milieuaspecten. De sector zal invulling moeten geven aan de reductiedoelstelling door een visplan op te stellen, waarin is aangegeven op welke wijze de reductie wordt bereikt. Om de natuurdoelen te halen wegen bij het nemen van maatregelen de effecten op natuur en milieu expliciet mee.
- De sector krijgt meer verantwoordelijkheid voor een duurzame visstand in het IJsselmeergebied. Om hier vorm aan te geven treft de sector in samenwerking met de overheid noodzakelijke maatregelen om een goede visstand te kunnen realiseren.
- Er is een uitkoopregeling in voorbereiding om aanvullende reductie van de visserij-intensiteit te realiseren.
- Er wordt ruimte gereserveerd voor nieuwe randmeren bij de Noordoostpolder en bij Wieringen.
- In de toekomst wordt een verdere verschuiving van visserij naar toerisme verwacht.

3.4 Directie Visserij van LNV

Deze paragraaf behandelt het beleid op het gebied van de beroepsvisserij van de directie Visserij van LNV. Eerst wordt ingegaan op het landelijke visserijbeleid en vervolgens op het beleid ten aanzien van de visserij op het IJsselmeer. De beroepsvisserij op het IJsselmeer heeft een bijzondere positie ten opzichte van de overige wateren in Nederland en daarom heeft LNV specifiek beleid voor het IJsselmeer opgesteld. Deze paragraaf wordt afgerond met een korte beschrijving van de stand van zaken op het gebied van het welzijn van vissen.

3.4.1 Landelijk

Evaluatie Beleid Beroepsbinnenvisserij

In de Evaluatie Beleid Beroepsbinnenvisserij (LNV, 1998) wordt de IJsselmeervisserij buiten beschouwing gelaten. In het document wordt geconcludeerd dat door de teruglopende stand van de aal de beroepsvisserij het moeilijk heeft. De beroepsvisserij moet daarom zijn economische basis verbreden, zijn ondernemerschap versterken en een gemeenschappelijke sectorvisie ontwikkelen.

Behalve met de teruglopende aalstand kampt de sector met problemen als visstroperij, concurrentie van de steeds talrijkere aalscholers, en de splitsing van visrechten (schubvisrecht voor de sportvisserij, aalvisrecht voor de beroepsvisserij). De maatregel bood de sportvisserij meer mogelijkheden, maar heeft als gevolg dat de beroepsvisserij de teruglopende aalvangst niet kunnen compenseren met de vangst van andere vissoorten. In dit document tekent zich al het beleid af dat later in het Beleidsbesluit Binnenvisserij (1999) wordt verwoord.

Beleidsbesluit Binnenvisserij

De belangrijkste voornemens van het visserijbeleid zijn vastgelegd in de kadernota Beleidsbesluit Binnenvisserij (LNV, 1999). Het beleidsbesluit wordt momenteel geëvalueerd en naar verwachting wordt deze evaluatie begin 2004 afgerond. In het besluit schetst de Rijksoverheid een streefbeeld voor 2010 en haar beleidsuitgangspunten ten aanzien van de visserij. In dat streefbeeld is de ecologische kwaliteit van de binnenwateren (door betere waterkwaliteit, verscheidenheid aan habitats, herinrichting en compartimentatie) verbeterd. Migratiemogelijkheden voor trekvisserij zijn geoptimaliseerd, de biodiversiteit is toegenomen en er zijn weer duurzame bestanden van Rode Lijst-soorten. In het streefbeeld zijn er voldoende mogelijkheden voor een economisch goed functionerende beroepsbinnenvisserij. Als bijzonder aandachtspunt wordt onder andere de kwalitatieve versterking van de sector beroepsbinnenvisserij genoemd.

Het wordt gestimuleerd dat de belanghebbenden gaan samenwerken in visstandbeheercommissies (VBC's). Een VBC vormt een overlegplatform waaraan naast visrechtthebbenden verschillende partijen en belanghebbenden (water- en natuurbeheerders) kunnen deelnemen en waarbinnen afspraken worden gemaakt op het gebied van visserij(beheer), en waar viswateren en visstandbeheer op elkaar worden afgestemd. Voor de staatswateren zijn VBC's verplicht gesteld. Andere watereigenaren worden gevraagd om dit rijksbeleid over te nemen en te implementeren in hun eigen beleids- en uitvoeringsplannen. De VBC dient voor het beheergebied een visstandbeheerplan en een visplan op te stellen. Daarbij moeten zij afspraken maken over een duurzame benutting van de visstand, waarbij afgestemd wordt met andere functies van het (vis)water. Er worden mogelijkheden verkend voor de beroepsvisserij om een deel van de schubvisstand te benutten.

De verschillende vormen van visserij moeten worden afgestemd op de andere gebruiksfuncties van het water, waarbij er door de visserijsector gezorgd wordt voor een duurzame bevising met een minimale ongewenste en onbedoelde bijvangst, een vrijwel verwaarloosbare verstoring van natuur en milieu en voldoende aandacht voor het welzijn van de vissen. Directe ingrepen in de visstand (uitzettingen, Actief Biologisch Beheer) zullen slechts bij uitzondering nodig zijn. De illegale visserij wordt aangepakt en de gemene weide visserij (dat wil zeggen: er vissen meerdere visgerechtigden in één en hetzelfde gebied) wordt beperkt, om mogelijke overbevising tegen te gaan.

Andere punten die van belang (kunnen) zijn voor de beroepsvisserij:

- Het beleid van het splitsen van de visrechten in schubvisrecht voor de sportvisserij en aalvisrecht voor de beroepsvisserij wordt niet verder doorgezet, maar ook niet teruggedraaid. In nieuwe verhuursituaties dienen sport- en beroepsvisserij in onderlinge samenwerking het visstandbeheer en de visserij vorm te geven.
- Het bestaande beleid, gericht op het voorkómen van het ontstaan van nieuwe broedkolonies aalscholers, zal worden gecontinueerd.

- Het beleid ten aanzien van de IJsselmeervisserij, gericht op herstel van de visstand door beperking van de visserij-inspanning en het ontwikkelen van een duurzame, kleinschalige sector wordt voortgezet.
- De professionalisering van de organisaties van beroepsvisserij wordt ondersteund.
- Opheffen van de gesignaleerde belemmeringen voor het ondernemerschap, voortkomend uit het huidige beleid m.b.t. de uitgifte van visrechten.

Plan van aanpak stroperij

De aanpak van de stroperij/illegale visserij is een van de belangrijkste punten uit het Beleidsbesluit Binnenvisserij. Begin 2000 heeft LNV de Werkgroep Illegale Visserij ingesteld. Deze werkgroep heeft in oktober 2000 een plan van aanpak gepresenteerd (LNV, 2000d). In het plan van aanpak wordt aangegeven op welke wijze de illegale visserij substantieel kan worden teruggebracht. Uitgangspunten zijn hierbij: (a) het vergroten van de pakkans, (b) het opleggen van hogere straffen en (c) het beperken van de afzetmogelijkheden van illegaal gevangen vis. Verder is een centraal meld- en registratiepunt illegale visserij bij de meldkamer van de Algemene Inspectiedienst (AID) ingesteld. Om de afzet van illegaal gevangen vis tegen te gaan is een regeling ingesteld waarmee een administratie van de herkomst van vis in de handelskanalen verplicht is gesteld.

Benutting van visstanden

Voortvloeiend uit het Beleidsbesluit Binnenvisserij zijn richtlijnen voor verantwoord gebruik van de visstand ('benutting' van de visstand) opgesteld (Werkgroep Visstandbeheer, 2003). Het oogsten van vis door de beroepsvisserij (en de sportvisserij) wordt hierin modelmatig onderbouwd. Het gaat er daarbij om te bepalen welk deel van de visstand kan worden geoogst (van de gewenste soorten) zonder het duurzame evenwicht van de visstand te schaden. Het is de bedoeling dat de VBC's dit voor hun beheergebieden in een visplan gaan vastleggen.

Het is nog niet geheel duidelijk wat dit in uitvoering netto gaat betekenen voor de beroepsvisserij; mogelijk kan een deel van de schubvisstand geoogst gaan worden, wat eerder niet toegestaan was. Wanneer de biomassa van een vissoort laag is in een watersysteem kan de te benutten hoeveelheid vis beperkt zijn of kan er zelfs helemaal geen benuttingsruimte zijn. Conform het Beleidsbesluit Binnenvisserij spelen ook de belangen van de sportvisserij hierbij een rol. De richtlijnen gelden niet voor de grote rivieren; hiervoor wordt nog een aparte beheervisie op gesteld.

Aalplan

Het gaat slecht met de aal (ICES/EIFAC, 2002). Hoewel dit het meest duidelijk lijkt uit de achteruitgang van de glasaalintrek sinds de jaren tachtig, zijn er aanwijzingen dat die achteruitgang wordt veroorzaakt door een teruglopende populatie van rode aal en schieraal sinds de jaren vijftig. Het beleid van de Nederlandse overheid richt zich er dientengevolge op dat meer schieraal de Noordzee kan bereiken (onder andere door regulering van de visserij) en dat de populaties rode aal vergroot worden (onder andere door wegnemen van migratiebelemmeringen en vergroten van habitat). Dit is vastgelegd in het Aalplan (LNV, 2002b). Dit plan geeft onder meer aan dat een internationaal herstelplan van de aal noodzakelijk wordt geacht. De EC heeft inmiddels een aanzet gegeven voor de ontwikkeling van een beheerplan voor de aal op Europese schaal (Commission of the European Communities, 2003).

3.4.2 *IJsselmeervisserij*

Regeling visserij-inspanning IJsselmeer 1996

Zoals aangegeven, heeft het Beleidsbesluit Binnenvisserij weinig tot geen invloed gehad op de ontwikkelingen van de beroepsvisserij op het IJsselmeer. De Regeling visserij-inspanning

IJsselmeer uit 1996 is hiervoor bepalend geweest. Doel van deze regeling was de visserij-inspanning op het IJsselmeer in 2000 met 50% terug te brengen. In de regeling wordt de Producentenorganisatie (PO) IJsselmeer geïntroduceerd, die samen met de overheid verantwoordelijk is voor het visstandbeheer op het IJsselmeer. De PO stelt jaarlijks een visplan op waarin wordt aangegeven welke maatregelen worden genomen om de visserij-inspanning van de leden terug te brengen. De beroepsvissers die niet zijn aangesloten bij de PO krijgen vanuit de Regeling visserij-inspanning IJsselmeer een gesloten periode opgelegd. Door het inleveren van een goedgekeurd visplan krijgen de leden vrijstelling van deze maatregel. Ter ondersteuning van de in de regeling beoogde reductie werd in 1998 en 2000 een saneringsregeling opgesteld.

Knelpuntenanalyse

LNV (2003) heeft een knelpuntenanalyse van de visserij voor het IJsselmeergebied opgesteld. Hierin wordt geconcludeerd dat de beroepvisserij op het IJsselmeer niet als duurzaam gekwalificeerd kan worden. De grootste knelpunten zijn een te hoge visserij-inspanning en weinig selectieve visserijmethoden. Beide elementen hangen samen met de gemene weide problematiek.

Daarnaast heeft de beroepvisserijsector te maken met snelle veranderingen, zowel fysiek als beleidsmatig. De verbetering van de waterkwaliteit is op zich niet ongunstig voor de visstand, maar vooral de niet-commerciële soorten zullen ervan profiteren. Het beleid zet meer in op recreatie en natuurontwikkeling (nadruk op vogels). Er wordt gesteld dat de sector moet komen met een toekomstvisie die rekening houdt met de ontwikkelingen en belangen vanuit de samenleving en de randvoorwaarden die de overheid stelt.

Welzijn van vis

Met de beleidsbrief Welzijn van vis en het achtergronddocument hierbij (LNV, 2002c) wordt de stand van zaken geschetst op het gebied van welzijn van vissen. Het gaat in op diverse aspecten van welzijn van vissen, zowel bij de vangst (beroepsmatig en recreatief), de opslag en transport, het kweken, het gebruik van proefdieren, de genetische modificatie, het bedwelmen als het doden van vis. In feite is er nog geen beleid, maar het is de bedoeling dat de maatschappelijke organisaties, sport- en beroepvisserij en wetenschap hier invulling aan gaan geven. Voor de beroepvisserij verdienen de volgende punten aandacht:

- vangst: minimaliseren bijvangst en ondermaatse vis, minimaliseren stress, verwondingen en sterfte;
- opslag en transport: minimaliseren stress, verwondingen en sterfte;
- bedwelmen en doden: minimaliseren van negatieve effecten op vis.

3.5 Europese Unie

Onderstaand wordt eerst de Vogel- en Habitatrichtlijn behandeld en vervolgens de Kaderrichtlijn Water. Daarna wordt aandacht besteed aan het herstelplan voor de Europese aal en ten slotte wordt ingegaan op het beleid van de EU ten aanzien van voedselveiligheid.

Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn

De Vogelrichtlijn (EG, 1979) stelt regels voor de bescherming van vogelsoorten. In deze richtlijn staat de leefgebiedenbenadering voorop. De overheid is verplicht om aan te geven hoe zij met de belangen van vogels omgaat in de ruimtelijke ordening op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau. In Nederland zijn 79 gebieden als Speciale beschermingszone (sbz) voor de Vogelrichtlijn aangewezen (LNV, 2000b). De aalscholver stond oorspronkelijk in bijlage I van de Vogelrichtlijn, maar is bij de aanpassing in 1997 afgevoerd.

De Habitatrichtlijn (EG, 1992) is ook gericht op de leefgebieden en de directe bescherming van dier- en plantensoorten. Een belangrijke rol speelt de verplichte aanwijzing van sbz's die een coherent Europees netwerk moeten gaan vormen (LNV, 2000e) en die ook de in de Vogelrichtlijn genoemde sbz's omvatten. De lidstaten verplichten zich om maatregelen te treffen om te zorgen dat de kwaliteit van de leefgebieden van de soorten in de sbz's niet verslechtert en dat er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de sbz's zijn aangewezen. Indien er toch verslechtingen of verstoringen plaatsvinden, dan moet dit gecompenseerd worden. De richtlijn kent onder meer twee bijlagen met lijsten van soorten die van Europees belang zijn. Bijlage II somt de soorten op waarvoor speciale beschermingszones moeten worden aangewezen. Bijlage IV somt de soorten op waarvoor geen gebieden hoeven te worden aangewezen, maar die wel bescherming genieten. In 2003 is de EG akkoord gegaan met de door LNV voorgestelde lijst van sbz's voor natuurlijke habitats op grond van de Habitatrichtlijn. De gebieden gaan deel uitmaken van een groot Europees netwerk van beschermde natuurgebieden: het Natura 2000 netwerk (LNV, 2000e).

Bestaande activiteiten mogen in principe doorgaan in de Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden, mits de soorten en leefgebieden niet worden aangetast. Bij uitbreiding of verandering van de activiteiten of bij nieuwe activiteiten moet er getoetst worden of er significante gevolgen zijn voor de gebieden. Als het antwoord bevestigend is, vindt er een afweging plaats. In de afweging wordt gekeken of er dwingende redenen zijn van groot openbaar belang, of er een alternatieve locatie is en of de natuur elders gecompenseerd kan worden. Op grond daarvan wordt besloten of de activiteit wel of niet door kan gaan.

Europese Kaderrichtlijn Water (EKW)

De EKW (Europees Parlement, 2000) is een belangrijke aanvulling op het beleid dat al met de NW4 in gang is gezet. Het doel van de EKW is het vaststellen van een kader voor de bescherming van oppervlaktewater en grondwater. De EKW richt zich op onderwerpen als waterkwaliteit, bescherming en duurzaam gebruik, maar ook het tegengaan van droogtes en overstromingen. Hiermee worden onder andere de aquatische ecosystemen voor verdere achteruitgang behoed, beschermd en verbeterd. Inmiddels is besloten om de uitvoering van WB21 en de EKW in elkaar te schuiven.

De richtlijn verplicht de EG-lidstaten tot een indeling in stroomgebieden. Voor Nederland betekent dit dat al het grondgebied tot vier internationale stroomgebieden gaat behoren (Rijn, Maas, Schelde en Eems). De lidstaten moeten voor de stroomgebieden gemeenschappelijke plannen en programma's van maatregelen opstellen of ten minste de uitvoering daarvan coördineren.

Punten die van belang kunnen zijn voor de beroepsvisserij zijn:

- In de EKW krijgt de ecologische waterkwaliteit nadrukkelijk de aandacht, waarbij de visstand expliciet wordt genoemd. Met uitheemse vissoorten kan volgens de EKW geen goede ecologische toestand van het water worden bereikt. Een verbetering van de waterkwaliteit is positief voor de visstand en voor de beroepsvisserij, gezien de verminderde ophoping van verontreinigende stoffen in water, waterbodem en vis. Zoals eerder al is gesteld, kan een afname van de voedselrijkdom leiden tot een lagere visbiomassa in het water.
- Een verplichting uit de EKW is dat lidstaten de diverse watersystemen moeten beschrijven. In de praktijk zal deze taak worden opgepakt door de waterbeheerders. Bij het beschrijven van de watersystemen worden de waterbeheerders via de kaderrichtlijn verplicht om de visstand te beschrijven. Op den duur zullen alle wateren aan bepaalde ecologische eisen moeten voldoen. Ook zal de visstand deel uit moeten gaan maken van het voorgeschreven monitoringprogramma voor de (natuurlijke watertypen) rivieren, meren en overgangswateren (zoet/zout). Hier zullen visstandgegevens en dus visstandbemonsteringen waarschijnlijk nodig zijn. Visstandbemonsteringen kunnen alleen plaatsvinden met toestemming van de visrechtgebende. Dus wanneer een waterbeheerder in een be-

paald water een visstandbemonstering wil uitvoeren zal hij toestemming moeten hebben van de visrechthebbende of, indien aanwezig, de visstandbeheercommissie.

Beheerplan voor aal

Naar aanleiding van de achteruitgang van de aal heeft de EC inmiddels een aanzet gegeven voor de ontwikkeling van een beheerplan voor de aal op Europese schaal (Commission of the European Communities, 2003). Een herstelplan voor de Europese aal, waarin maatregelen zijn opgenomen ter vermindering van exploitatie van alle levensstadia alsmede herstelmaatregelen van habitats, is volgens de EC dringend nodig. De EC wil snel voorzorgsmaatregelen identificeren terwijl een herstelplan wordt ontwikkeld. Dit herstelplan dient gebaseerd te worden op lokale (nationale) doelstellingen en acties en vereist een aanzienlijke inspanning voor het verzamelen van wetenschappelijke gegevens. Als noodmaatregel wil de EC de visserij op schieraal verbieden en de stroomafwaartse migratie van schieraal faciliteren. Zij wil dit in 2003-2004 doen in overleg met de lidstaten en ook andere staten met aalbestanden daarbij betrekken. Vervolgens wil de EC komen tot voorstellen voor beheersdoelstellingen voor elk levensstadium van aal in de belangrijkste stroomgebieden van rivieren in de EG.

Voedselveiligheid

Het beleid van de Europese Unie ten aanzien van de voedselveiligheid voorziet vanaf 1 juli 2002 in een dioxinenorm van 4 picogram dioxine-TEQ (Toxisch Equivalent) per gram product (filet). Veruit de meeste monsters van aal uit Nederland voldoen daaraan, maar enkele niet. Voor een aantal monsters werd ook de norm voor indicator-PCB's overschreden (Vries, 2001, 2002). Op verzoek van LNV is ook een onderzoek uitgevoerd naar de gehalten dioxines, furanen en PCB's in aal die voor consumptie kan worden aangeboden op de Nederlandse markt (Leeuwen et al., 2002). Zeven van de 39 monsters bleken niet te voldoen aan de bovengenoemde EU-norm. Voor kwik is een consumptienorm van 1 mg/kg vis gesteld. Bij een onderzoek door het RIVO in 2001 werden geen overschrijdingen van deze norm gevonden in aal en snoekbaars (Peters et al., 2002).

3.6 Organisaties voor beroepsvissers

Onderstaand wordt achtereenvolgens een beschrijving gegeven van het beleid van de Combinatie van Beroepsvissers en van de PO IJsselmeer.

3.6.1 *Combinatie van Beroepsvissers (CvB)*

De CvB is een landelijke vereniging van beroepsvissers waarbij 117 leden zijn aangesloten. De CvB behartigt de belangen van de beroepsvisserijsector op landelijk niveau en participeert in een aantal overlegorganen en werkgroepen. De CvB begeleidt de beroepsvissers in visstandbeheercommissies (VBC's). In de VBC's wil de CvB op een constructieve manier samenwerken met de andere partijen in het visstandbeheer en afspraken maken over de na te streven visstand en een duurzame bevissing. Als in VBC-verband overbevissing wordt voorkomen, visstandgegevens worden verzameld en controle en beheer worden geregeld, bestaat er een vertrekpunt voor een gezonde beroepsvisserij.

Door de CvB is in 2002 ook een aalherstelplan opgesteld. Aangezien de aalproblematiek internationaal is, wil de CvB zich inzetten om tot een Europese aanpak te komen. De beroepsvissers die zijn aangesloten bij de CvB zijn bereid gegevens te verzamelen ten behoeve van het herstel van de aalstand. Als maatregelen die in Nederland kunnen worden genomen, worden genoemd: verbetering van migratiemogelijkheden, vergroting habitat aal, het blijven uitzetten van glasaal en jonge aal en tegengaan uitbreiding aantal aalscholvers. Ook wordt voorgesteld om jonge aal uit de rivieren uit te zetten in gebieden als de Friese, Zeeuwse, Zuid- en Noord-Hollandse wateren. Verder wordt aangegeven om, bij wijze van een te evalueren

eren experiment, onder andere een jaarlijks door de beroepsvisserij gevangen hoeveelheid schieraal op te kopen en in de Noordzee uit te zetten. Zou dit laatste een positief effect hebben, dan zou de sector de kosten van deze maatregel in de toekomst zelf moeten dragen. De Europese Commissie stelt in haar berichtgeving dat de achteruitgang van de aalstand het gevolg is van overbevissing en van andere menselijke activiteiten op de habitats van aal en migratiepatronen. Daarom is de Combinatie van Beroepsvisserij van mening dat de beroepsvisserij slechts een deel van de kosten van de voorgestelde herstelmaatregelen op zich hoeft te nemen.

3.6.2 *Producentenorganisatie IJsselmeer*

De Producentenorganisatie (PO) IJsselmeer wordt geïntroduceerd in de Regeling visserij-inspanning IJsselmeer 1996. De PO, een belangenorganisatie waarbij 95% van de beroepsvisserij op het IJsselmeer is aangesloten, wordt samen met de overheid verantwoordelijk gesteld voor het visstandbeheer op het IJsselmeer, het zogenaamde co-management. Het gebrek aan mensen en middelen en tegenstellingen bij de achterban vormen voor de PO een duidelijke rem om in uitvoerende zin een grote bijdrage te leveren aan de ontwikkeling en professionalisering van de IJsselmeervisserij. Vanaf 1997 stelt de PO jaarlijks een visplan op waarin wordt aangegeven welke maatregelen worden genomen om de visserij-inspanning van de leden terug te brengen. Als LNV het visplan van de PO heeft goedgekeurd, maken de leden van de PO een individueel visplan. De PO maakt een overzicht van deze individuele visplannen en stuurt dit naar onder andere LNV.

Vanaf 1997 vindt reductie in visserij-inspanning plaats door het gebruik van de aalvistuigen in tijd en/of aantal te reduceren. De leden worden gestimuleerd om te reduceren in aantal aalvistuigen (merkjes) door nettendisserij wel toe te staan bij een reductie in merkjes en niet bij een reductie in tijd. Sinds 2001 is ook een reductie van de nettendisserij vastgesteld in het visplan. Verder worden vanaf 2001 onder andere de volgende doelstellingen genoemd om de visstand te sparen:

- de visserij op glasaal moet verboden worden (vanaf 2002 verboden voor de leden);
- een strengere controle op de (uitvoering van de) zegendisserij is gewenst;
- passende sanctie maatregelen om de aanvoer en handel in ondermaatse aal tegen te gaan;
- regels voor (kunststof)ringen in fuiken aanscherpen.

In de recente visplannen is een boetesysteem opgenomen, waarbij de PO boetes en sancties kan opleggen aan de leden als zij bijvoorbeeld ondermaatse vis (paling) aanvoeren of zich niet houden aan het visplan.

In 2001 heeft de PO een convenant gesloten met Vogelbescherming Nederland waarin de partijen zich ten doel stellen de jaarlijkse sterfte van watervogels als gevolg van de beroepsvisserij te reduceren tot maximaal 2.000. In het convenant is sprake van een onderzoek naar de wijzen waarop deze doelstelling gerealiseerd kan worden. Als tussentijdse maatregelen worden genoemd: een reductie van het gebruik van staande netten, sluiting van gebieden en sluiting in tijd.

3.7 Nederlandse Vereniging van Sportvisserijfederaties (NVVS)

De NVVS heeft als doel het op nationaal en internationaal niveau behartigen van de belangen van de Nederlandse sportvisserij als vorm van recreatie. De NVVS heeft geen specifiek beleid ten aanzien van de beroepsvisserij. Wel streeft de NVVS naar gesplitste visrechten (aal en schubvis) op alle wateren, en als zodanig heeft zij te maken met beroepsvisserij die het volledig visrecht bezitten. Daarnaast is de beroepsvisserij een partij in het belangenveld waarmee de NVVS te maken heeft. Hierbij kunnen de belangen van de NVVS (bevorderen van de sportvisserij) tegenstrijdig zijn aan de belangen van de beroepsvisserij. De NVVS ziet visstandbeheercommissies (VBC's) als een belangrijk instrument voor het visstandbeheer en

het realiseren van duurzame bevissing. Ten aanzien van de benutting van schubvis door beroepsvissers heeft de NVVS de volgende standpunten: benutting van schubvis mag de natuurlijke visstand en de belangen van de hengelsport niet schaden en moet passen binnen de kaders van (inter)nationaal beleid en regelgeving. Gezien het voorgaande en de benodigde inspanning voor monitoring, en toezicht is volgens de NVVS benutting van schubvis hooguit in beperkte mate mogelijk. De NVVS geeft aan dat de sportvisserijsector groeit en alsmaar hogere eisen stelt aan de kwaliteit van de visstand. Tegelijkertijd daalt over het algemeen de draagkracht van de wateren, waardoor de visstand in omvang afneemt. Deze ontwikkelingen samen betekenen dat er uit het oogpunt van de sportvisserij steeds minder ruimte komt voor de benutting van schubvis door beroepsvissers.

3.8 Effecten van het beleid

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de effecten van het beleid dat in de voorgaande paragrafen is beschreven. De meeste beschreven beleidsstukken zijn (nog) niet geëvalueerd en daarom is een inschatting van de gerealiseerde effecten gemaakt.

3.8.1 *Gemeenten, waterschappen, provincies en regionale overheden*

Op gemeentelijk, waterschaps-, provinciaal en regionaal niveau is er weinig beleid op het gebied van de beroepsvisserij. Alleen gemeenten waar de beroepsvisserij van belang is voor het toerisme, zoals bijvoorbeeld bepaalde IJsselmeergemeenten, hebben hun beleid gericht op het behoud van de beroepsvisserij.

Slechts enkele waterschappen besteden in hun planvorming aandacht aan de beroepsvisserij in hun beheergebied. Voortvloeiend uit de Europese Kaderrichtlijn Water zullen de waterschappen in de nabije toekomst streefbeeld voor hun watersystemen moeten opstellen, waarin de visstand een belangrijk onderdeel vormt. In deze hoedanigheid kunnen de waterschappen een belangrijke rol gaan spelen voor de beroepsvisserij en hun participatie in VBC's is mede daarom van belang.

In de meeste provinciale plannen speelt de beroepsvisserij geen of slechts een kleine rol. In Overijssel, Friesland en Zeeland zijn ontwikkelingen gaande waarbij gekeken wordt welke rol de provincie voor de beroepsvisserij kan vervullen.

De meeste regionale directies van LNV geven geen prioriteit meer aan de beroepsvisserij en hebben dan ook geen specifiek beleid op dit terrein. Voor de regionale directies van Rijkswaterstaat geldt dat visserij niet tot de kerntaken behoort; zij hebben geen beleid ten aanzien van de beroepsvisserij.

3.8.2 *Nationaal beleid (exclusief beleid van directie Visserij van LNV)*

Voor de beroepsvisserij zijn de Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw en het Structuurschema Groene Ruimte 2 (SGR2) de belangrijkste nationale nota's op het gebied van natuurbeleid. Uit de Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw blijkt dat de beroepsvissers de uitvoering van hun werkzaamheden zullen moeten afstemmen op de eisen die vanuit het natuurbeheer aan de visserij gesteld worden. SGR2 wordt opgenomen in de nota Ruimte en de Agenda voor een Vitaal Platteland die begin 2004 verschijnen. SGR2 zal verschillende effecten op de beroepsvisserij hebben. Maatregelen gericht op de verlaging van de visserijdruk op het IJsselmeer en beperking van de verdrinking van vogels in netten zullen direct leiden tot beperkingen voor beroepsvissers. Andere punten uit SGR2 kunnen door bijvoorbeeld een verbetering van de waterkwaliteit een positieve invloed hebben op de beroepsvisserij.

Een belangrijk onderdeel van het nationale soortenbeleid is de Rode Lijst, waarop aal momenteel in de hoofdcategorie bedreigd als gevoelige soort staat. Als de aalstand nog verder

afneemt zal aal mogelijk een hogere status krijgen op de Rode Lijst¹, wat kan resulteren in beperkingen voor de beroepsvisserij op aal.

Binnen het nationale waterbeleid is de nota Waterbeleid voor de 21e eeuw (WB21) het belangrijkste beleidsstuk van VW. Deze nota kan als vervolg op de nota's waterhuishouding worden gezien. Ten behoeve van de Vierde Nota Waterhuishouding (NW4) heeft VW de Watersysteemverkenning Beroepsvisserij (Buijse et al., 1998) laten opstellen. Dit rapport is echter niet of nauwelijks gebruikt bij het opstellen van beleidsstukken van VW. NW4 en WB21 besteden onder andere aandacht aan natuur en sportvisserij, maar gaan dan ook niet in op de beroepsvisserij. In de nabije toekomst wordt ook niet verwacht dat VW specifiek aandacht zal besteden aan de beroepsvisserij. Het waterbeleid is onder andere gericht op meer ruimte voor water en een verbetering van de water(bodem)kwaliteit, wat op termijn kan resulteren in positieve effecten voor de beroepsvisserij.

In het beleid op het gebied van recreatie wordt de beroepsvisserij niet genoemd. Het recreatiebeleid kan wel van invloed zijn op de mogelijkheden voor de beroepsvisserij, omdat recreanten en beroepsvissers vaak dezelfde ruimte gebruiken. Zo kan door de aanleg van recreatie-eilanden en havens het areaal bevisbaar water kleiner worden. Tevens kunnen er conflicten ontstaan tussen recreanten en beroepsvissers, bijvoorbeeld op plaatsen waar een beroepsvisser fuiken wil zetten en recreanten willen varen of vissen. Naast deze negatieve invloeden biedt het recreatiebeleid ook mogelijkheden voor beroepsvissers die diensten op het terrein van recreatie en toerisme willen gaan aanbieden. Voor het IJsselmeer geeft de Raad voor het Landelijk Gebied (1999) aan dat visserijorganisaties in overleg met de toeristische promotieorganisatie voorstellen kunnen ontwikkelen, waarin beroepsvissers zich presenteren als cultuurdragers voor toeristen. Beroepsvissers moeten daarvoor wel een - vermoedelijk niet eenvoudige - omslag maken naar bedrijven die beschikken over de kwaliteiten en vaardigheden die behoren bij de dienstverlening aan recreanten en toeristen.

De Integrale Visie IJsselmeergebied 2030 (IVIJ) is een beleidsvoorbereidend stuk. Het beleid in de IVIJ is onder andere gericht op een verdere reductie van de visserij-intensiteit, wat op korte termijn een negatief effect heeft op de beroepsvisserij. Daar tegenover staat dat er een uitkoopregeling in voorbereiding is, waardoor het voor bepaalde beroepsvisserijbedrijven mogelijk gunstig is om te stoppen met de visserij. Naast deze duidelijke effecten worden er verschillende punten in de IVIJ genoemd, waarvan het effect op de beroepsvisserij nog niet te voorspellen is, zoals de benoeming van de visserij als onderdeel van de kernkwaliteit Cultuur en de reservering van ruimte voor nieuwe randmeren.

3.8.3 *Beleid van directie Visserij van LNV*

Het belangrijkste nationale visserijbeleid is vastgelegd in het Beleidsbesluit Binnenvisserij. De inhoud van het besluit is voornamelijk afgestemd op de beroepsvisserij. Door verschillende redenen heeft het besluit nog niet geleid tot de beoogde effecten. Het besluit heeft wel processen op gang gebracht en gestimuleerd, zoals de oprichting van visstandbeheercommissies, afspraken over de benutting van schubvis door beroepsvissers, de aanpak van de stroperij en de professionalisering van de beroepsvisserij. Deze processen hebben een positieve invloed op de mogelijkheden voor de beroepsvisserij. De snelheid van deze processen is vanwege verschillende redenen niet hoog en daarom zijn de meetbare effecten vooralsnog gering.

¹ Als internationale regels (IUCN) worden gebruikt voor het vaststellen van de Rode Lijst, krijgt aal een hogere status, namelijk kwetsbaar (De Nie, 2003).

De doelstellingen uit het beleidsbesluit hebben slechts in beperkte mate betrekking op de beroepsvisserij op het IJsselmeer. De Regeling IJsselmeer uit 1996 met als doel het terugbrengen van de visserij-inspanning met 50% in 2000 is hiervoor bepalend geweest. Ter ondersteuning van deze doelstelling is in 1998 en 2000 een saneringsregeling opengesteld, waarmee geld beschikbaar werd gesteld voor het uitkopen van merkjes¹ en/of visserijbedrijven. In 1998 en 2000 is respectievelijk 50.000 en 100.000 gulden beschikbaar gesteld voor het uitkopen van een vergunning en was in totaal respectievelijk 6 en 8,2 miljoen gulden beschikbaar (LNV, 2003). Uit een enquête onder de IJsselmeervissers in 1997 bleek dat de respondenten die zich uit wilden laten kopen minstens 0,4 tot 1,6 miljoen gulden wilden ontvangen (Taal & De Wilde, 1997). De saneringsregelingen hebben dan ook slechts geresulteerd in de uitkoop van enkele vergunningen. Daarnaast is de maximale visserij-inspanning teruggebracht door een reductie van aaleenheden, maar er is nog steeds sprake van overbevissing op het IJsselmeer.

Er is nog geen beleid op het gebied van welzijn van vis. Wel is duidelijk dat de beroepsvisserij de komende jaren meer aandacht zal moeten besteden aan het welzijn van vis, wat extra inspanningen en investeringen met zich mee zal brengen.

3.8.4 *Europees beleid*

Belangrijke Europese richtlijnen voor de beroepsvisserij zijn de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water. Nederland heeft deze richtlijnen onderschreven en is daarmee aan deze richtlijnen gebonden. Dit betekent dat Nederland de activiteiten moet uitvoeren die deze richtlijnen voorschrijven en aan de verplichtingen moet voldoen die in deze richtlijnen zijn opgenomen.

De beroepsvisserij wordt in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn als een versturende activiteit gezien. Dit kan tot gevolg hebben dat de beroepsvisserij niet kan uitbreiden in gebieden waarop de richtlijnen van toepassing zijn. De Vogelrichtlijn heeft reeds geleid tot beperkingen voor de beroepsvisserij op het IJsselmeer. In verband met de vogelsterfte in de netten van beroepsvissers is het Convenant nettenvisserij opgesteld, waarin de PO IJsselmeer en de Vogelbescherming afspraken hebben gemaakt over het terugdringen van de bijvangst van vogels. Ook voor andere wateren die onder de Vogel- en/of de Habitatrichtlijnen vallen, kan in de toekomst worden aangedrongen op aanpassingen van de visserij. Naast de genoemde beperkingen kunnen de richtlijnen in de toekomst ook mogelijkheden bieden aan de beroepsvisserij. Beroepsvissers kunnen bijvoorbeeld ingezet worden voor de monitoring van fauna en voor het aanleveren van vangstgegevens voor het in kaart brengen van het Landelijk Meetnet Flora- Milieu- en Natuurkwaliteit (IPO, 2002).

In 2004 moeten de lidstaten alle nodige wettelijke en bestuurlijke maatregelen hebben genomen om aan de Kaderrichtlijn Water te kunnen voldoen. Pas daarna zal duidelijk worden wat de invloed van deze richtlijn op de beroepsvisserij is. Wel is al duidelijk dat de streefbeeld die de waterbeheerders moeten vaststellen, kunnen resulteren in beperkingen voor de beroepsvisserij. Als de visserij het streefbeeld voor een watersysteem negatief beïnvloedt, is er een wettelijke basis om beperkingen aan de visserij op te leggen. Maximaal is een optimale visserijdruk toelaatbaar en op sommige wateren, zoals het IJsselmeer, zal het een aanzienlijke inspanning vergen om deze situatie te bereiken (Van der Bolt et al., 2003). De kaderrichtlijn biedt ook mogelijkheden aan de beroepsvisserij, bijvoorbeeld door de monitoringverplichting die in de richtlijn is opgenomen. Regionale waterbeheerders hebben reeds aangegeven dat zij gecertificeerde beroepsvissers voor de monitoring willen inschakelen. Naast genoemde gevolgen zal de kaderrichtlijn op termijn effecten hebben op de beroepsvisserij door de beïn-

¹ Maat voor aantal vangtuigen per vergunning.

vloeding van de leefomgeving van de vis. Enerzijds zal de kaderrichtlijn leiden tot een afname van de ophoping van verontreinigende stoffen in water, waterbodem en vis, wat gunstig is voor de beroepsvisserij. Anderzijds wordt een afname van de eutrofiëring voorzien, wat kan leiden tot een verschuiving in de visstand en een afname van de snoekbaarsstand.

De EC heeft een aanzet gegeven voor een herstelplan voor de Europese aal. De EC wil als noodmaatregel de visserij op schieraal verbieden en verlangt van de lidstaten in de nabije toekomst mogelijk ook beperkingen van de visserij op rode aal. Indien in samenspraak met de lidstaten besloten wordt deze maatregel uit te voeren zal dit negatieve gevolgen hebben voor de beroepsvisserij. Ook de voorzorgsmaatregelen die de EC wil identificeren hebben naar verwachting op korte en middellange termijn negatieve gevolgen voor de beroepsvisserij. (Het zou overigens ook gevolgen kunnen hebben voor de verkrijgbaarheid en de prijs van glasaal als bezettingsmateriaal voor de aalkweek.)

De Europese Unie stelt eisen aan de voedselveiligheid en uit onderzoeken is gebleken dat een aantal monsters van aal niet voldoet aan deze eisen. Naast de directe gevolgen voor de beroepsvisserij is een belangrijk punt van aandacht de gevoeligheid van de consument voor negatieve berichtgeving over voedselveiligheid. Op korte termijn kan een aanscherping van het beleid van de Europese Unie een bedreiging vormen voor de afzet van zoetwatervis en leiden tot de verplichte invoering van een kwaliteitsborgingssysteem door beroepsvisserij. Gebruik van (Europese) subsidies kan de financiering hiervan mogelijk maken. In de toekomst wordt een afname van verontreinigingen in water en waterbodem verwacht, waarmee ook de belasting van de vissen zal afnemen.

3.8.5 *Beleid van organisaties voor beroepsvisserij*

In 2002 is door de Combinatie van Beroepsvisserij een aalherstelplan opgesteld, waarin wordt opgeroepen tot een Europese aanpak te komen. Ook worden in het plan een aantal maatregelen voorgesteld om de aalstand in de Nederlandse wateren te verbeteren.

Bij de PO IJsselmeer is 95% van de beroepsvisserij op het IJsselmeer aangesloten. Vanaf 1997 stelt de PO jaarlijks een visplan op waarin wordt aangegeven welke maatregelen worden genomen om de visserij-inspanning van de leden terug te brengen. Deze reductie vindt plaats door het gebruik van de aalvistuigen in tijd en/of aantal te reduceren. Sinds 2001 is ook een reductie van de nettovisserij vastgesteld en worden doelstellingen genoemd om een duurzame visserij te ontwikkelen. Naast het visplan heeft de PO een convenant gesloten met Vogelbescherming Nederland waarin de partijen zich ten doel stellen de jaarlijkse sterfte van watervogels als gevolg van de beroepsvisserij te reduceren. Maatregelen die in het convenant worden genoemd zijn: een reductie van het gebruik van staande netten, sluiting van gebieden en sluiting in tijd.

3.8.6 *Beleid van de NVVS*

De NVVS heeft geen specifiek beleid ten aanzien van de beroepsvisserij. De beroepsvisserij is een partij in het belangenveld waarmee de NVVS te maken heeft. Hierbij kunnen de belangen van de NVVS (bevorderen van de sportvisserij) tegenstrijdig zijn aan de belangen van de beroepsvisserij. De NVVS ziet visstandbeheercommissies (VBC's) als een belangrijk instrument voor het visstandbeheer en het realiseren van duurzame bevissing. De NVVS ziet steeds minder ruimte voor de benutting van schubvis door de afname van de draagkracht van veel wateren en de groei van de sportvisserijsector die alsmaar hogere eisen stelt aan de visstand. Dit impliceert wel dat de sportvisserij de toekenning van de benutting van schubvis aan de beroepsbinnenvisserij hooguit in beperkte mate zal willen toestaan.

3.9 Conclusies

De conclusies uit dit hoofdstuk zijn:

- Er is weinig overheidsbeleid dat direct ingrijpt op de beroepsvisserij; indirect is wel veel beleid van invloed op de beroepsvisserij.
- Het EU-beleid op het gebied van het water- en natuurbeheer wordt steeds meer bepalend voor het nationale beleid.
- Natuur (met name flora, fauna en visstand), ruimte, milieu, recreatie en voedselveiligheid zetten de kaders waarbinnen de beroepsbinnenvisserij dient te opereren.
- De nationale overheid stuurt minder zelf maar geeft ruimte voor zelfregulering door de visserijorganisaties zoals PO IJsselmeer, Combinatie van Beroepsvisserij en de VBC's. Deze zelfregulering is zeker nog niet afgerond maar lijkt eerder maar net begonnen te zijn.
- Het LNV-beleid heeft geleid tot het opzetten van een netwerk van VBC's in de Nederlandse overige binnenwateren en processen opgang gebracht zoals afspraken over de benutting van schubvis door de beroepsvisserij, de aanpak van de stroperij en de professionalisering van de beroepsvisserij. De snelheid van deze processen is vanwege verschillende redenen niet hoog en daarom zijn de meetbare effecten vooralsnog gering.
- Ondanks de LNV-regelingen tot vermindering van de visserij-inspanning op het IJsselmeer heeft dit niet geleid tot een duidelijke reductie van de vangsten.
- Het (Europese) natuurbeleid en acties van de stichting Vogelbescherming hebben ervoor gezorgd dat de visserijactiviteiten op het IJsselmeer worden ingeperkt.
- Van verschillende kanten zijn aalherstelplannen opgesteld: LNV, CvB en EU. Komende jaren zullen beheerst worden door de definitieve inhoud van het Europese aalherstelplan. De politiek zal hierbij een grote rol spelen.
- De Europese Kaderrichtlijn Water kan mogelijk - als door de visserij niet aan opgestelde streefbeeld wordt voldaan - tot beperkingen van de visserij leiden.
- Waterbeheerders zullen de beroepsvisserij onder voorwaarden steeds meer inschakelen voor monitoringactiviteiten e.d.
- Voedselveiligheid wordt/is in Nederland en Europa een 'hot item'. Voor de visserij kan invoering van een kwaliteitborgingssysteem noodzakelijk worden. Gebruik maken van (Europese) subsidies kan de financiering hiervan mogelijk maken.
- De beroepsvisserij moet de komende jaren meer aandacht besteden aan welzijn van vis, hetgeen extra inspanningen en investeringen met zich mee zal brengen.

4 De economische positie van de beroepsbinnenvisserij

4.1 Inleiding

Van macro naar micro: van beroepsbinnenvisserij tot beroepsvisser

In het voorgaande is de structuur van de beroepsbinnenvisserij als sector geschetst. Daarbij is vooral gekeken naar macro-economische waarden als het totale aantal bedrijven, de totale werkgelegenheid, de aanvoer, de im- en export en de afzet op de binnenlandse markt van zoetwatervis. Wat ontbreekt, is een blik op het (sociaal-)economische meso- en microniveau. Hieraan wordt in dit hoofdstuk en hoofdstuk 5 invulling gegeven. In dit hoofdstuk staan de economische kenmerken van de beroepsbinnenvisserij op mesoniveau centraal. Hoofdstuk 5 daarentegen is gericht op de persoon van de ondernemer (microniveau), zijn beleving van de bedrijfsomgeving, zijn visie op marktontwikkelingen en zijn voornemens.

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens ingegaan op de achtergronden van de beroepsvisser (leeftijd, opleiding e.d.) (4.2), visrechten (van beroepsvisser in de overige wateren) (4.3), het gebruik van soorten vistuig en de eventuele bewerking/verhandeling van de visvangsten (4.4), de afzetkanalen van vis (4.5), de besomming of de bedrijfsopbrengsten (4.6) en het rendement van de beroepsbinnenvisbedrijven (4.7). In de paragrafen zal meestal een verbijzondering van de resultaten zijn aangebracht naar het gebied waar de beroepsbinnenvisserij plaatsvindt (IJsselmeervisserij versus overige beroepsvisserij) en naar de mate waarin de visserij bepalend is voor de tijdsbesteding en het inkomen van de beroepsvisser (parttime beroepsvisserij versus fulltime beroepsvisserij).

Bronnen

De basis voor de beschouwingen in dit hoofdstuk wordt voor een belangrijk deel gevormd door een telefonische enquête onder alle beroepsbinnenvissers. Aan deze enquête heeft circa 60% van alle beroepsbinnenvissers deelgenomen. Voor een verantwoording van de opzet van en deelneming aan deze enquête wordt verwezen naar paragraaf 1.6. Daarnaast is met name informatie verkregen uit deskresearch (rapporten van het LEI, LNV, NEI, NVVS e.d.).

4.2 De beroepsbinnenvisser: beroep, leeftijd, opleiding en woonplaats

4.2.1 *Hoofd- of nevenberoep*

De meeste beroepsbinnenvissers oefenen het binnenvissen als hoofdberoep uit; slechts 21% doet het als nevenberoep (zie ook tabel 4). Gewoonlijk betekent de *IJsselmeervisserij* een volledige dagtaak voor de visser. Voor de IJsselmeervisserij is het beroep 'visser' dan ook vrijwel altijd het hoofdberoep waarbij geen of in slechts beperkte mate inkomsten worden verworven uit andere (neven)activiteiten.

De visserij op de overige binnenwateren wordt niet door de fulltime vissers maar wel door de parttimers geregeld als nevenactiviteit uitgeoefend. Bijna 80% van de parttime beroepsbinnenvissers in de overige wateren heeft naast het binnenvissen een ander beroep, zoals:

- (groot)handelaar in vis (met handel in eigen of bij andere vissers opgezochte vis);
- visverwerker (met activiteiten als schoonmaken, verdelen (fileren, verpakken, labellen));
- garnalenvisser, eigenaar van een palingrokerij;
- rietsnijder, muskusrattenbestrijder; kooiker, opmeter van waterstanden in een provincie;
- timmerman, elektricien, betonafwerker en eigenaar van een klusbedrijf.

De eerstgenoemde activiteiten duiden op een streven van de visser om aan zijn visvangsten waarde toe te voegen en daarmee de opbrengsten te verhogen. De laatstgenoemde activiteiten komen vooral voor bij kleine bedrijven waarbij de beroepsbinnenvisserij een onvoldoende gezinsinkomen biedt en de visser andere wegen inslaat om het gezinsinkomen te versterken.

Tabel 4 Beroepsbinnenvisserij als hoofd- of nevenberoep (%)

	<i>IJsselmeer- vissers</i>	<i>Fulltime binnenvissers in overige wateren</i>	<i>Parttime binnenvissers in overige wateren</i>	<i>Totale sector</i>
hoofdberoep	96	98	21	79
nevenberoep	4	2	79	21
	100	100	100	100

Bron: EIM.

4.2.2 *Leeftijd*

De gemiddelde leeftijd van alle beroepsbinnenvissers in Nederland is 47 jaar. De IJsselmeer-vissers zijn iets jonger, namelijk gemiddeld 43 jaar en de beroepsbinnenvissers in de overige wateren met 50 jaar duidelijk ouder. Met name voor de laatste groep kan dit betekenen dat op termijn een aantal ondernemers zal uitreden (stoppen met de beroepsbinnenvisserij als beroep) wegens de eigen leeftijd en - gezien de beperkte rendementen - ook mogelijk wegens een gebrek aan interesse voor bedrijfsopvolging binnen de familiesfeer of bij derden.

Van alle beroepsbinnenvissers hoort maar 7% tot de jongeren (tot 30 jaar), een groep waar - zoals ook in andere sectoren - vaak nieuwe ideeën vandaan komen. Met name bij de overige beroepsbinnenvisserij is er sprake van een zeer gering aantal jongeren dat dit beroep als ondernemer uitoefent.

4.2.3 *Opleiding*

De beroepsbinnenvisserij is een oude bedrijfstak met een grote traditie waar het vissen vaak van vader op zoon is overgegaan. Gemiddeld zitten de beroepsbinnenvissers al 26 jaar in het vak. Ruim een achtste van alle beroepsbinnenvissers (13%) heeft het vak dan ook in de praktijk geleerd en niet zozeer door schoolopleidingen te volgen.

Bijna 50% van alle beroepsbinnenvissers is na de lagere school in het lager beroepsonderwijs terechtgekomen. Sommigen hebben als aansluiting daarop het middelbaar beroepsonderwijs (9%) of de visserijschool (7%) gevolgd. De overige beroepsbinnenvissers (24%) hebben een algemeen vormende opleiding achter de rug: MULO/MAVO, HBS/ HAVO/VWO of anderszins.

Er zijn geen grote verschillen in opleiding tussen de IJsselmeer- en de overige FT beroepsbinnenvissers.

4.2.4 *Woonplaats/thuishaven*

De meeste beroepsbinnenvissers zijn direct woonachtig aan het eigen visgebied of bij de eigen thuishaven. Dit leidt ertoe dat in het bijzonder voor sommige IJsselmeergemeenten er sprake is van een relatief sterke woon- en werkconcentratie van IJsselmeervissers. Tevens zijn daar bedrijven met activiteiten als visafslag, visverwerking en vishandel te vinden. De concentratie in de IJsselmeergemeenten is een historisch gegeven. Van oudsher zijn veel families van beroepsbinnenvissers woonachtig in deze gemeenten. Dit historisch gegeven drukt een duidelijk stempel op de cultuurhistorische en maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij voor deze gemeenten. De beroepsbinnenvissers in de overige binnenwa-

teren wonen veel meer verspreid langs de verschillende rivieren, meren en plassen en ook in sterke mate in provincies zoals Zeeland en Friesland.

4.3 Visrechten van beroepsbinnenvissers op de overige wateren

Deze paragraaf heeft alleen betrekking op de beroepsbinnenvissers op de overige wateren. Het IJsselmeer als staatseigendom is een zogenoemde 'gemene weide' waar iedereen (met vergunning) mag vissen en waar geen visrechten gelden. De beroepsbinnenvissers op de overige wateren hebben speciale visrechten en ruim 40% van deze groep van 170 bedrijven heeft zelfs meer dan één soort visrecht en vist dan ook in verschillende wateren¹. Van de fulltime beroepsvisser heeft net meer dan de helft aalvisrechten zonder recht op behoud van bijvangsten, soms gecombineerd met andere visrechten. Daarnaast geeft circa 45% van de fulltime vissers aan volledig visrecht te hebben voor een of meer wateren. Bij de parttime vissers wordt door 70% van hen gezegd dat zij volledig visrecht hebben, eventueel naast andere rechten. Maar een relatief kleine groep parttime beroepsvisser heeft alleen aalvisrechten zonder recht op behoud van bijvangsten. Ongeveer een op de vijf FT of PT beroepsbinnenvissers heeft - naast eventueel andere rechten - aalvisrechten met behoud van bijvangsten.

In tabel 5 wordt het aantal ha water aangegeven waarover fulltime en parttime beroepsvisser beschikken in relatie tot het soort of de soorten visrechten die zij hebben. Voor de FT en PT beroepsvisser is de minimum- en maximumhoeveelheid water alsmede de gemiddelde hoeveelheid vermeld. Als gemiddelde is hier voor de mediaan (= middelste waarneming) gekozen, omdat sommige bedrijven over zeer veel ha viswater beschikken hetgeen tot een vertekening van de grootte van het gemiddelde leidt.

Tabel 5 Aantal ha water van FT en PT beroepsbinnenvissers in overige wateren naar soort visrechten*

<i>soort visrecht</i>	<i>fulltime vissers</i>	<i>parttime vissers</i>
	aantal ha viswater	
aalvisrechten zonder behoud bijvangsten:		
- mediaan aantal ha	1.000	350
- minimum aantal ha	50	5
- maximum aantal ha	4.970	2.700
volledig visrecht:		
- mediaan aantal ha	300	90
- minimum aantal ha	30	10
- maximum aantal ha	5.000	1.200
aalvisrechten met behoud bijvangsten:		
- mediaan aantal ha	300	25
- minimum aantal ha	25	10
- maximum aantal ha	3.000	40

* In de tabel zijn ook de gegevens verwerkt van vissers met meer dan één soort visrechten.

Bron: EIM.

¹ Hierdoor is het niet mogelijk een opbrengst per hectare per soort visrecht te geven.

Uit tabel 5 blijkt dat fulltime vissers met aalvisrechten zonder behoud van bijvangsten in de grootste wateren vissen, gezien de hoogte van de mediaan (1.000 ha). Zoals hierboven is gesteld, heeft meer dan de helft van de FT beroepsvissers minimaal dit type rechten. Veel parttime vissers hebben in ieder geval het volledig visrecht met gemiddeld als mediaan maar 90 ha viswater. Ongeacht het type visrechten hebben fulltime beroepsvissers over het algemeen visrechten voor meer ha water dan de parttime beroepsvissers.

4.4 Soort vistuigen en de bewerking van vis

In de beroepsbinnenvisserij worden in de eerste plaats grote vaste fuiken als vistuig gebruikt, vervolgens schietfuiken en op de derde plaats staande netten. Per visgebied zijn er verschillen in het soort vistuig waarmee wordt gevestigd. Op het IJsselmeer werkt 75% van alle vissers met staande netten en ruim 60% met schietfuiken. De beroepsbinnenvissers op de overige wateren gebruiken meer grote vaste fuiken (bijna 80% van de vissers) dan schietfuiken. Ongeveer 40% van de fulltime beroepsbinnenvissers op de overige wateren heeft de elektrovisserij als vistuig, terwijl een derde van de parttimers staande netten uithangt.

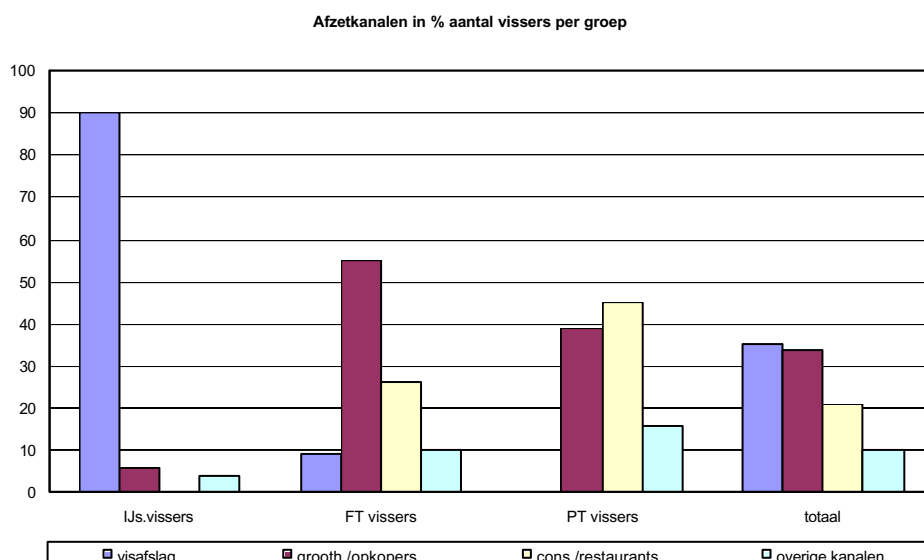
De beroepsbinnenvisserij is een sector met betrekkelijk weinig vernieuwingen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat veel bedrijven vooral met (beperkt) eigen vermogen zijn gefinancierd. Als naar het vistuig wordt gekeken, is de elektrovisserij de laatste vernieuwing. Logistiek gezien zijn er - bij warm weer - zeker niet altijd voldoende voorzieningen aan boord van het schip om de vis te koelen.

Circa 70% van alle beroepsbinnenvissers bewerkt de gevangen vis niet, maar verkoopt deze rechtstreeks aan de afzetkanalen. Bij de IJsselmeervissers, die bijna allen direct leveren aan de visafslagen, is dit 97%. Bewerken betekent: schoonmaken, fileren, roken of een andere bewerking. Van de fulltime beroepsbinnenvissers op de overige binnenwateren bewerkt bijna 40% de gevangen vis en van de parttimers 60%. Dit is met name het schoonmaken en roken van de vis en minder het fileren. Overigens is er momenteel juist van supermarkten veel vraag naar palingfilet. De ervaring van een visser die iedere week een groot aantal kilo's palingfilet aan een van oorsprong Duitse discountsupermarkt leverde, is niet gunstig. De erg lage prijs die hij kreeg, deed hem besluiten met leveren te stoppen.

4.5 Type afzetkanalen

Voor de beroepsvissers zijn - in bijna gelijke mate - de vijf visafslagen en de groothandel/opkopers de belangrijkste afzetkanalen. Aan visverwerkingsbedrijven en detailhandel wordt daarentegen helemaal niet geleverd. De IJsselmeervissers, die bijna allemaal lid zijn van PO IJsselmeer, leveren volgens onderlinge afspraak bijna alleen aan de afslagen. De vissers in de overige wateren zitten veelal ver van de afslagen af en kiezen daarom vaak voor afzet aan opkopers/groothandel. Voor de parttime beroepsbinnenvissers die de vis relatief veel bewerken, zijn consumenten en restaurants als eindgebruikers erg belangrijk. Ruim 60% van de fulltime en parttime beroepsbinnenvissers heeft ook een tweede, minder belangrijk afzetkanaal.

Figuur 3 Afzetkanalen beroepsvissers

Bron: EIM.

4.6 Besomming of opbrengsten

Opbrengsten van de sector

De totale opbrengsten van de beroepsbinnenvisserij bedroegen in 2002 naar raming van EIM € 14,7 à € 17 miljoen (tabel 6) waarvan bijna de helft voor rekening kwam van de IJsselmeerbedrijven. Bezien naar vissoort kwam 72% van de totale opbrengsten uit de vangst van aal, 26% uit die van schubvis en 4% uit overige vis. Bij de beroepsbinnenvissers in de overige wateren zijn de aalopbrengsten gemiddeld iets hoger dan 72% en bij de IJsselmeervissers lager, namelijk 56%. Dit hangt samen met het feit dat bijna de helft van de beroepsbinnenvissers in de overige wateren alleen aalvisrechten heeft.

Tabel 6 Totale opbrengsten van sector beroepsbinnenvisserij in 2002

	<i>IJsselmeer- bedrijven</i>	<i>FT binnenvisserij- bedrijven in overige wateren</i>	<i>PT binnenvisserij- bedrijven in overige wateren</i>	<i>totale sector</i>
aantal bedrijven	70	110	60	240
totale opbrengsten	€ 7,2 à € 8,0 mln.	€ 6,6 à € 7,7 mln.	€ 0,9 à € 1,3 mln.	€ 14,7 à € 17 mln.

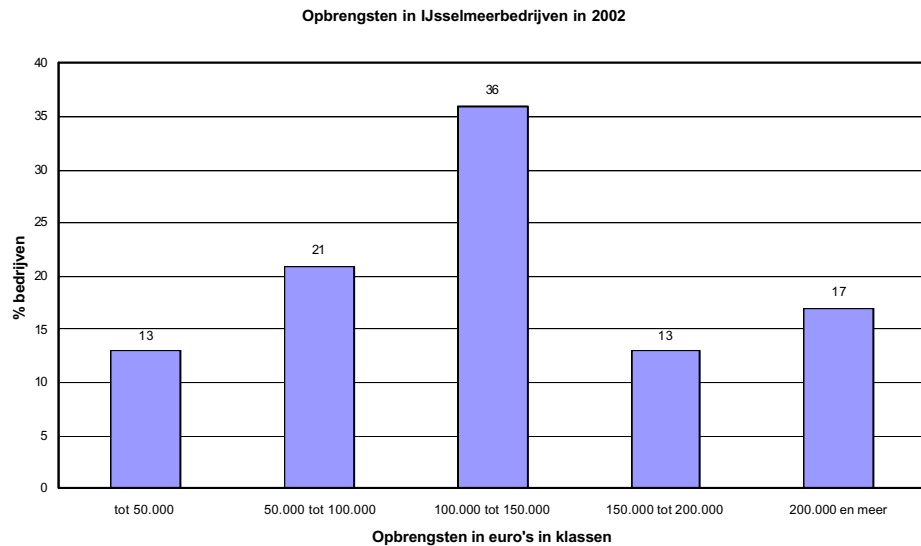
Bron: EIM.

Opbrengsten van de individuele bedrijven

Uit de EIM-enquête zijn indicaties¹ te halen over de absolute hoogte van de opbrengsten van binnenvisserijbedrijven. Hieronder staan enkele staafdiagrammen die de spreiding van deze opbrengsten per groep visserijbedrijven weergeven.

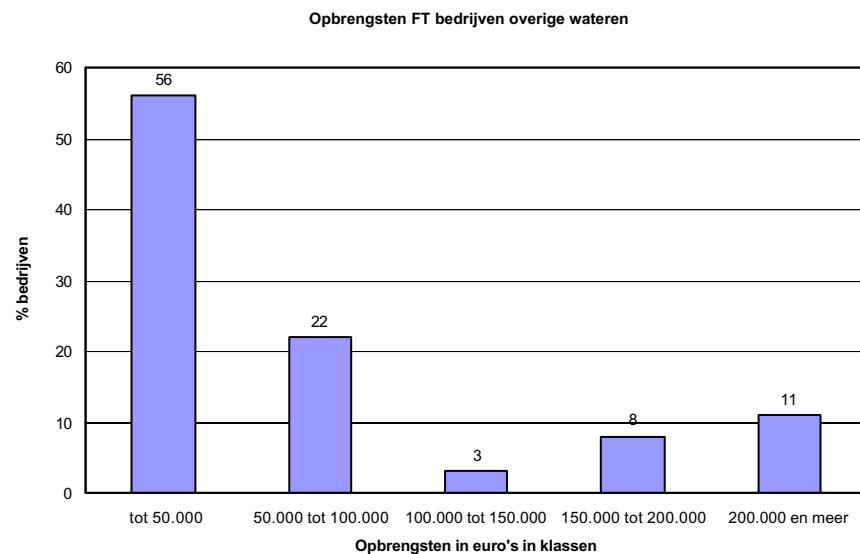
Figuur 4 Opbrengstklassen in € van IJsselmeerbedrijven in 2002

¹ Van ruim 50% van alle bedrijven is de hoogte van de opbrengsten bekend.

Bron: EIM.

Figuur 5 Opbrengstklassen in € van FT bedrijven in overige wateren in 2002

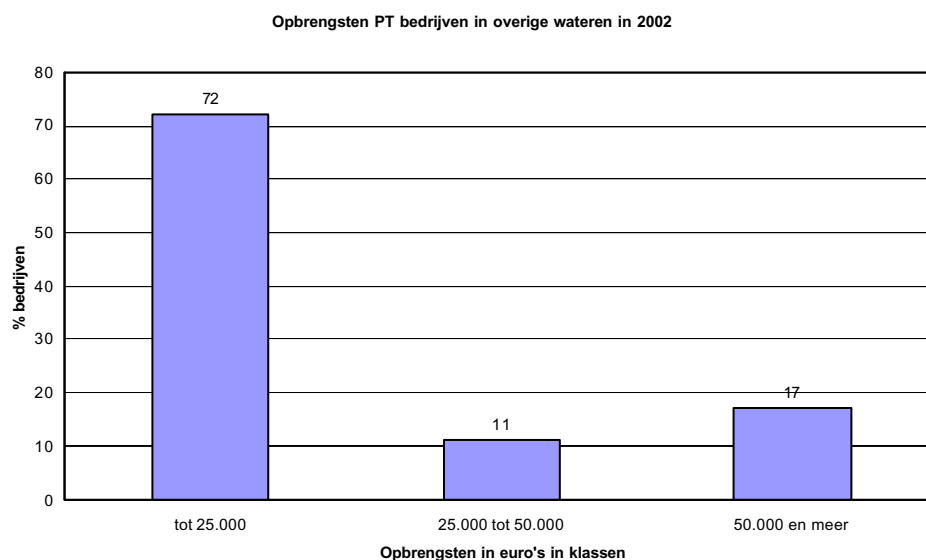

Bron: EIM.

Afgaande op de hoogte van de medianen zijn er grote verschillen in gemiddelde opbrengsten tussen de verschillende bedrijfstypen. De IJsselmeervisbedrijven die op aal en schubvis visen, behalen gemiddeld de hoogste opbrengsten (mediaan € 125.000). Veel lager zijn de gemiddelde opbrengsten bij de fulltime binnervisbedrijven op de overige wateren (mediaan € 40.000) en zeker bij de parttime visbedrijven (mediaan € 11.000).

Vanzelfsprekend zijn er ook qua spreiding van de opbrengsten grote verschillen tussen de drie groepen visserijbedrijven. Zo heeft tweederde van de IJsselmeerbedrijven opbrengsten boven € 100.000 tegen 22% bij de fulltime bedrijven in de overige wateren.

Figuur 6 Opbrengstklassen in € van PT bedrijven in overige wateren in 2002

Bron: EIM.

De parttime beroepsbinnenvissers hebben over het algemeen vrij lage opbrengsten, hetgeen aansluit bij het feit dat zij de beroepsvisserij in deeltijd uitoefenen. Bijna al deze vissers hebben een neveninkomen uit een andere bron dan de beroepsbinnenvisserij. Zowel bij de full-time als de parttime visserijbedrijven in de overige wateren zijn enkele qua opbrengsten erg grote bedrijven.

Per ha viswater verschillen de opbrengsten erg naargelang het soort visrechten een ondernemer heeft. Ter indicatie: *alle* beroepsbinnenvissers in de overige wateren (exclusief de IJsselmeervissers dus) met aalvisrechten zonder behoud van de bijvangst hebben een gemiddelde opbrengst per ha van € 41 (is mediaan bij steekproef van 10 bedrijven) en die met volledig visrecht van € 112 (is mediaan bij steekproef van 16 bedrijven). Over het algemeen beschikken de fulltime vissers over aanzienlijk meer ha viswater dan de parttime vissers (zie tabel 5).

4.7 Rendement van de beroepsbinnenvisserijbedrijven

In deze paragraaf zal eerst worden ingegaan op de gemiddelde resultaten in de beroepsbinnenvisserij zoals die in het verleden zijn geanalyseerd en gepubliceerd. Vervolgens zal een inschatting worden gegeven van de huidige situatie.

4.7.1 *Het rendement van de beroepsbinnenvisserijbedrijven in 1996*

In tabel 7 staan de gemiddelde (fiscale) financiële resultaten van de IJsselmeervisserij (LEI-DLO, 1997) en de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren (De Wilde, 1998) voor 1996 naast elkaar. Beide opstellingen zijn - met enige moeite - vergelijkbaar (gemaakt). Zo zijn de gemiddelde resultaten van de IJsselmeervisserij alleen per schip bekend en die met betrekking tot de overige wateren alleen per bedrijf. Volgens het LEI waren er voor de IJsselmeervisserij toen 76 schepen actief (nu ongeveer 70).

Tabel 7 Gemiddelde bedrijfsresultaten van de subsectoren in de beroepsbinnenvisserij per schip resp. per bedrijf over 1996 (in €)

	<i>IJsselmeer- visserij</i>		<i>beroepsbinnenvisserij in overige wateren</i>	
	<i>gemiddeld per schip €</i>	<i>%</i>	<i>gemiddeld per bedrijf €</i>	<i>%</i>
bruto-besomming (= opbrengsten)	68.100	100	42.105	100
kosten:				
- deellonen of arbeid	13.600	20	7.720	18
- overige exploitatiekosten	22.700	33	17.190	41
- afschrijving en rente	9.100	13		
totaal kosten	45.400	66	24.910	59
winst voor belasting	22.700	33	18.600	44
arbeidsopbrengst (deellonen + winst)	36.300	53	26.320	63
bruto toegevoegde waarde (arbeidsopbrengst + afschrijving en rente)	45.400	66	n.b.	n.b.

Bron: LEI-DLO.

Niet opgenomen in het betreffende rapport is het totale aantal bedrijven dat op de overige wateren beroepsmatig vist. De in de opstellingen genoemde deellonen betreffen het loon voor de bemanning in % van de opbrengsten (na aftrek van bepaalde kosten). Het kengetal 'Arbeidsopbrengst' wordt ook wel per opvarende uitgedrukt, hetgeen een indruk geeft van het met de visserij gemiddeld verdiende inkomen per opvarende. In tabel 7 is dit voor de opvarenden bij de IJsselmeervisserij € 15.900.

Uit tabel 7 kan het volgende voor het jaar 1996 worden geconcludeerd:

- de IJsselmeervisserij wordt beoefend door de wat grotere bedrijven (respectievelijk schepen), gezien de verschillen in gemiddelde opbrengsten tussen de IJsselmeervisserij en de beroepsvisserij in de overige wateren;
- in % zijn de totale kosten bij de IJsselmeervisserij enigszins hoger dan bij de visserij in de overige wateren; ze bedragen 66 respectievelijk 59% van de opbrengsten;
- in beide sectoren maken de (deel)lonen ongeveer 20% van de opbrengsten uit;
- de winsten daarentegen zijn bij de visserij in de overige wateren procentueel hoger dan bij de IJsselmeervisserij. Het absolute niveau van de winsten is zowel voor de beroepsvisserij op het IJsselmeer als in de overige wateren (zeer) laag te noemen.

4.7.2 *Het rendement van de IJsselmeervisbedrijven in 2002¹*

Het opbrengsten-kostenbeeld vergeleken

Hierna volgt een raming van het rendement van het gemiddelde IJsselmeervisbedrijf. De cijfers over 1996 zijn afkomstig uit de fiscale jaarrekeningen van vissersbedrijven, die voor de raming over 2002 uit telefonische interviews met vissers. In de LEI-publicatie over 1996 zijn deze gegevens per schip en niet per bedrijf berekend. De berekening op basis van de EIM-enquête uit 2003 geeft de resultaten per bedrijf. In het volgende worden - ondanks de ver-

¹ Bij deze en de volgende paragraaf moet worden aangetekend dat 2002 voor de IJsselmeervissers een bijzonder goed jaar was.

schillen in de berekeningsgrondslag - deze resultaten wel met elkaar vergeleken. Hierbij is verondersteld dat een schip in dit geval gelijkgesteld mag worden aan een bedrijf.

Tabel 8 Gemiddelde bedrijfsresultaten van de IJsselmeerbedrijven over 1996 en een raming daarvan over 2002 (in €)

	<i>IJsselmeervisserij</i>			
	<i>resultaten 1996 1)</i>		<i>raming 2002 2)</i>	
	<i>gemiddeld per bedrijf €</i>	<i>%</i>	<i>gemiddeld per bedrijf €</i>	<i>%</i>
bruto-besomming (= opbrengsten)	68.100	100	105.000	100
kosten:				
- deellonen of arbeid	13.600	20	14.700	14
- overige exploitatiekosten	22.700	33	36.750	35
- afschrijving en rente	9.100	13	13.650	13
totaal kosten	45.400	66	65.100	62
winst voor belasting	22.700	33	39.900	38

Bron: 1) Cijfers 1996 LEI-DLO; 2) Ramingscijfers 2002 EIM.

Toelichting bij tabel 8:

- De gemiddelde opbrengsten per bedrijf over 2002 zijn geraamd op basis van de uitkomsten van de telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers. De zeer grote stijging van de gemiddelde opbrengsten van 1996 op 2002 komt redelijk overeen met die van de totale opbrengsten op de vijf visafslagen: van € 3.903.000 in 1996 naar € 6.010.000 in 2002 of ruim 50% (bron: Productschap Vis). Alleen voor aal was de stijging op deze visafslagen in deze periode: + 58%, waarvan prijsstijging + 34% en hoeveelheidsstijging in kilo's + 18%. Hieraan moet worden toegevoegd dat 2002 een zeer goed jaar was wat de prijzen betreft.
- Zowel in 1996 als in 2002 was de directe werkgelegenheid bij de IJsselmeerbedrijven 170 personen inclusief de ondernemer. In 1996 waren 50 personen hiervan in loondienst, tegen 35 in 2002. Deze ontwikkeling sluit aan bij eerder verkregen informatie dat betaalde werknemers momenteel - nu het minder goed gaat - worden vervangen door familieleden e.a. of dat bedrijven in maatschapvorm elkaar 'helpen'. Het aantal betaalde personeelsleden lag daardoor in 2002 30% onder het niveau van 1996. De betaling betreft een bepaald afgesproken percentage van de vangstopbrengsten, waarvan hier wordt verondersteld dat dit hetzelfde is gebleven. Door het geringere aantal betaalde personeelsleden daalden de deellonen procentueel van 20 naar 14% van de gemiddelde opbrengsten.
- De overige exploitatiekosten: vooral de vergunningen zijn sterk in prijs gestegen. In 1996 was de prijs € 59 en in 2002 € 1.500 per vergunning. Door dit verschil steeg het percentage van de overige exploitatiekosten met ongeveer 1,5% naar 35% van de gemiddelde opbrengsten.
- Ten aanzien van de post 'afschrijving en rente' hebben zich twee ontwikkelingen voorgedaan, namelijk één schip is afgelopen tijd gebouwd en het oude is toen uit de vaart genomen en daarnaast is het renteniveau van leningen de laatste jaren gedaald. Overigens hebben beroepsbinnenvissers meestal weinig leningen. Beide ontwikkelingen zullen elkaar grotendeels in evenwicht houden.
- In vergelijking met 1996 is in 2002 de winst voor belastingen toegenomen. In feite is dit nauwelijks winst (in termen van voor uitbreiding of vernieuwing beschikbaar bedrijfsinkomen) te noemen, maar (grotendeels) de beloning voor de arbeid van de ondernemer.

Bovendien maken er - doordat van 1996 op 2002 betaalde door niet-betaalde personen vervangen zijn - meer personen aanspraak op de winst.

- In het rapport van het LEI over 1996 wordt de gemiddelde arbeidsopbrengst per opvarende berekend. Deze arbeidsopbrengst is gelijk aan de som van de betaalde (deel)lonen en de winst uit de onderneming. Per opvarende bedroeg deze opbrengst in 1996 € 15.900. Op basis van de EIM-enquête over 2002 kan voor 2002 een soortgelijk kengetal worden berekend¹. Voor 2002 bedroeg de arbeidsopbrengst per opvarende: € 22.750. Dit komt neer op een stijging van de arbeidsopbrengst per opvarende van 43%.
- In de studie van het LEI wordt niet de hoogte van de vergoeding voor de arbeid van de ondernemer, meewerkende gezinsleden/mede-eigenaren en anderen die uit de winst worden betaald, genoemd. Op basis van de in deze studie gegeven informatie kan wel een benadering hiervan worden gegeven. Omdat deze vergoeding moet worden betaald uit de winst, wordt de waarde van deze vergoeding in dit rapport aangeduid als winst 'per eigenaar'. Naar schatting bedroeg deze winst per 'eigenaar'² in 1996 € 14.370³. Ook voor 2002 kan een dergelijke berekening worden gemaakt. In 2002 bedroeg de winst per 'eigenaar' € 20.680⁴. Daarmee ligt de winst per 'eigenaar' in 2002 44% hoger dan in 1996.
- Naar koopkracht gezien is de stijging van de arbeidsopbrengst per opvarende c.q. de winst per 'eigenaar' (uiteraard) belangrijk minder. Om dit vast te stellen worden deze kengetallen gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling tussen 1996 en 2003. Na correctie hiervoor lag de reële arbeidsopbrengst per opvarende c.q. de winst per eigenaar in 2002 circa 23% hoger dan in 1996.
- Wanneer de winst per 'eigenaar' wordt vergeleken met het bruto-minimumloon, is de groei van de winst per 'eigenaar' sterker geweest dan de ontwikkeling van het minimumloon in de periode van 1996 tot en met 2002.
- De oorzaak van de stijging van de winst per 'eigenaar' c.q. de arbeidsopbrengst per opvarende is de sterk toegenomen besomming bij een vrijwel gelijkblijvende bezetting. Dit weerspiegelt de sterk hogere arbeidsproductiviteit in 2002 ten opzichte van 2001. Deze hogere arbeidsproductiviteit is gerealiseerd met 30% minder betaald personeel (personeel op de loonlijst) en met 12,5% meer 'niet-betaalde werkzame personen'.

4.7.3 *Het rendement van de fulltime binnenvisserijbedrijven in de overige wateren in 2002*

In tabel 9 worden de resultaten van de fulltime binnenvisserijen⁵ in de overige wateren over 1996 en 2002 weergegeven. Basis hiervoor vormen de telefonische EIM-enquête uit 2003 en het LEI-onderzoek over 1996 van De Wilde. De vergelijking van de cijfers uit beide jaren wordt bemoeilijkt doordat in het LEI-onderzoek over 1996 onder meer een enigszins andere definitie van een fulltimer wordt gegeven, de exploitatiekosten minder uitgesplitst zijn dan bij de IJsselmeervisbedrijven en het aantal fulltime bedrijven plus de werkgelegenheid daarin niet bekend zijn.

Voor de kosten- en opbrengstenverhoudingen in 2002 kan slechts een zeer globale inschatting worden gemaakt op basis van de enquête over 2002 en extrapolatie van de informatie uit

¹ Hierbij is ervan uitgegaan dat alle werkzame personen in de onderneming tevens zijn aan te merken als opvarenden.

² Waartoe gerekend: ondernemer, mede-eigenaren en meewerkende niet op de loonlijst staande gezinsleden.

³ € 22.700 (winst) x 76 schepen/120 eigenaren en andere uit de winst betaalden.

⁴ € 39.900 (winst) x 70 bedrijven /135 eigenaren en andere uit de winst betaalden.

⁵ Beroepvisserijen in de overige wateren, waarvan de ondernemers (vrijwel) een volledige dagtaak hebben binnen het bedrijf.

1996. Bij gebrek aan meer adequate informatie is daarbij verondersteld dat de uitgangspunten van 1996 ook in 2002 nog opgeld doen¹.

Tabel 9 Gemiddelde bedrijfsresultaten van de fulltime binnervisbedrijven in de overige wateren over 1996 en een raming daarvan over 2002 (in €)

	<i>fulltime binnervisbedrijven in overige wateren</i>			
	<i>resultaten 1996 1)</i>		<i>raming 2002 2)</i>	
	<i>gemiddeld per bedrijf €</i>	<i>%</i>	<i>gemiddeld per bedrijf €</i>	<i>%</i>
bruto-besomming (= opbrengsten)	60.000	100	65.000 ²	100
kosten:				
- deellonen of arbeid	11.000	18	11.700	18
- overige exploitatiekosten en afschrijving en rente	24.000	40	26.000	40
totaal kosten	35.000	58	37.700	58
winst voor belasting	25.000	42	27.300	42

Bron: 1) Cijfers 1996 LEI-DLO; 2) Ramingscijfers 2002 EIM.

Toelichting bij tabel 9:

- de gemiddelde opbrengsten per fulltime bedrijf zijn van 1996 op 2002 met 8 à 9% gestegen. Dit is veel minder dan bij de IJsselmeervisbedrijven. Mogelijkerwijs hangt dit samen met de prijsontwikkeling van IJsselmeeraal. Deze prijzen bereikten in 2002 een zeer hoog niveau en waren daarmee zeer bepalend voor de sterke groei van de besomming in dat jaar. Het is onbekend of de aal uit de overige binnenwateren ook een dergelijke prijs-explosie heeft gekend;
- de winst voor belasting is in 2002 lager dan bij het gemiddelde IJsselmeerbedrijf, maar wordt met minder 'eigenaren' gedeeld;
- ook bij deze bedrijven krijgen de betaalde personen een afgesproken aandeel of percentage in de opbrengsten van de vangst als deelloon;
- ervan uitgaande dat bij alle fulltime bedrijven er sprake is van één ondernemer en dat de overige personeelsleden betaalde personeelsleden zijn (al dan niet 'varend'), geldt dat een fulltime bedrijf gemiddeld 0,8 betaalde personeelsleden in dienst heeft en één ondernemer-eigenaar kent. Bij deze verhoudingen bedraagt de arbeidsopbrengst per medewerker € 21.700 in 2002;
- uitgaande van een naar verhouding ongewijzigde personeelssamenstelling kan worden becijferd dat in 2002 de arbeidsopbrengst per medewerker 8,5% hoger lag dan in 1996. Daarmee is deze stijging achtergebleven bij de algemene prijsstijging in diezelfde periode en is er in reël opzicht sprake van een achteruitgang.

¹ Bij de beoordeling van de hierna gegeven informatie moet men zich realiseren dat door de sterke verschillen in grootte tussen bedrijven en de scheve verdeling van de steekproef op het punt van de besomming de gehanteerde waarde voor de berekening van de gemiddelde en totale besommingen voor de FT beroepsbinnenvisserij op de overige binnenwateren een grote onzekerheidsmarge kent.

² Raming EIM op basis van een gestratificeerde berekening: het berekenen van de gemiddelde opbrengsten van de bedrijven exclusief de acht allergrootste, het vaststellen van de totalen en vervolgens het sommeren daarvan. Deze totaal som is daarna gedeeld door alle bedrijven om het gebruikte gemiddelde vast te stellen.

4.8 Conclusies

De belangrijkste conclusies aangaande de economische positie van de beroepsbinnenvisserij zijn:

- De beroepsbinnenvisserij is een sector met een rijke traditie, waar de meeste vissers gemiddeld al ruim 25 jaar in werkzaam zijn. Ongeveer 60% van alle beroepsvissers heeft lager beroepsonderwijs gevolgd of voornamelijk het vak in de praktijk geleerd.
- Slechts 7% van de beroepsvissers hoort tot de jongeren tot 30 jaar, die - zoals ook in andere sectoren - vaak met nieuwe ideeën komen.
- Ruim 40% van alle beroepsbinnenvissers in de overige wateren heeft meer dan één soort visrecht. Fulltime vissers met aalvisrechten zonder behoud van bijvangst hebben meestal de grootste visgebieden. Meer dan de helft van alle FT beroepsvissers heeft minimaal dit type rechten.
- De beroepsvisserij op het IJsselmeer gebruikt vooral staande netten en schietfuiken, de visserij in de overige binnenwateren vaste fuiken. Met uitzondering van de elektrovisserij zijn er op dit gebied weinig vernieuwingen te constateren.
- Bijna alle IJsselmeervissers landen hun vangsten bij de vijf visafslagen aan. De binnenvissers in de overige wateren hebben groothandelsbedrijven/opkopers als afzetkanaal of bewerken - in tegenstelling tot de IJsselmeervissers - de vis. De schoongemaakte en gerookte aal wordt dan veelal direct aan restaurants en consumenten verkocht.
- De totale opbrengsten van de beroepsbinnenvisserij bedroegen in 2002 € 14,7 à € 17 mln. Ruim 70% hiervan kwam uit de vangsten van aal.
- Qua opbrengsten zijn de IJsselmeerbedrijven gemiddeld groter dan de bedrijven in de overige binnenwateren. Onder de fulltime bedrijven in de overige wateren zijn zeer veel bedrijven met relatief beperkte opbrengsten en daarnaast een tiental zeer grote bedrijven;
- Op basis van LEI-onderzoeken valt te concluderen dat in 1996 het absolute niveau van de winsten zowel voor de beroepsvisserij op het IJsselmeer als in de overige wateren (zeer) laag te noemen is.
- Bij de IJsselmeervissers lag in 2002 de reële opbrengst per opvarende c.q. de winst per 'eigenaar' (= iedereen die uit de winst wordt betaald) - na koopkrachtcorrectie - circa 23% hoger dan in 1996. De oorzaak hiervan is de sterk toegenomen besomming bij een vrijwel gelijk gebleven bemanning.
- Bij de fulltime beroepsvissers in de overige wateren is van 1996 op 2002 de arbeidsopbrengst per medewerker - bij ongewijzigde personeelssamenstelling - 8,5% hoger dan in 1996. Rekening houdend met de verandering van koopkracht is er van een achteruitgang sprake.

5 De beleving en visie vanuit de beroepsbinnenvisser

5.1 Inleiding

De beroepsbinnenvisserij kampt met veel problemen. Enerzijds vloeien deze voort uit het beleid dat vanuit Nederland en Europa wordt gevoerd op het gebied van natuur, water, woon- en leefomgeving en binnenvisserij. Anderzijds houden deze problemen verband met meer economische aspecten als schaalgrootte van de bedrijven, bedrijfsorganisatie, marktwerking en organisatie van de sector. In de visie van de beroepsbinnenvisser zijn het met name de externe omstandigheden en ontwikkelingen die voor hen steeds minder een economisch verantwoorde bedrijfsuitoefening mogelijk maken. In het bijzonder wijzen zij daarbij op de navolgende problemen en bedreigingen¹.

In het hiernavolgende staat de visie van de ondernemer centraal. De basis voor dit hoofdstuk wordt gevormd door gesprekken met verschillende (groepen van) IJsselmeervissers en beroepsbinnenvissers, de gehouden telefonische enquête onder deze bedrijven/ondernemers en een tweetal groepsdiscussies waarin de IJsselmeervissers en de beroepsbinnenvissers op de overige binnenwateren vertegenwoordigd waren.

5.2 Bedreigingen voor de beroepsbinnenvisser

Bijna alle beroepsbinnenvissers zien bedreigingen voor het eigen bedrijf. Veel van deze 'bedreigingen en problemen' worden door de IJsselmeervissers en de overige beroepsbinnenvissers gedeeld. Daarnaast zijn er evenwel ook 'problemen en bedreigingen' die meer specifiek gelden voor de IJsselmeervisserij, dan wel voor de overige beroepsbinnenvisserij.

5.2.1 *Algemeen ervaren problemen en bedreigingen*

Veel beroepsbinnenvissers wijzen op de navolgende problemen voor de beroepsbinnenvisserij:

– *De beperkte intrek van glasaal en de teruglopende aalstand*

De opbrengst uit de vangst van schieraal is een van de belangrijkste, zo niet de belangrijkste inkomensbron van de beroepsbinnenvisserij. De aalstand loopt evenwel stelselmatig terug². De teruglopende hoeveelheid aal heeft volgens veel vissers vooral te maken met de beperkte intrek van glasaal in het IJsselmeer en (in mindere mate) in de grote rivieren. Als belangrijkste oorzaken hiervan worden genoemd het afvangen van glasaal voor en in de sluisen van het IJsselmeer en het vermalen van schieraal door waterkrachtcentrales (hierdoor komt steeds minder schieraal terug naar de grote Nederlandse rivieren). De vangst van glasaal is echter de laatste jaren gelimiteerd tot een geschatte 5% van de totale intrek van glasaal en wordt in 2004 stopgezet. De afvangst van glasaal geschiedt volgens de vissers (vooral) ten behoeve van de aalkweek, en daarmee voor een belangrijk concurrerend product. Door het afvangen bereikt aldus de vissers slechts 3 procent van de glasaal het IJsselmeer en nog minder daarvan de Markerwaard. Indien dit zo zou zijn, dan zou dit grootschalige illegale bevissing van glasaal betreffen waarvoor

¹ In hoofdstuk 7 zullen deze problemen tevens worden belicht in het kader van de aldaar te bespreken SWOT-analyse van de beroepsbinnenvisserij.

² ICES CM 2004 /ACFM:09 Report of the ICES/EIFAC Working Group on Eels, 7-11 October 2003, Sukarieta, Spain.

tot dusverre geen aanwijzingen bestaan, alhoewel hier intensief op wordt gecontroleerd. Het uiteindelijke resultaat is volgens de vissers dat slechts een miniem percentage van de glasaal als schieraal het IJsselmeer verlaat om te gaan paaien in de Sargassozee. Er bestaat kennelijk een groot verschil tussen de perceptie van de vissers en de conclusies die uit onderzoeksgegevens getrokken kunnen worden. Daarnaast doet de vraag zich voor, indien er veel illegale visserij zou zijn, welke rol de vissers kunnen spelen als ogen en oren van de beleidsmakers om de vermeende illegale bevissingen aan te tonen.

– *De aanwezigheid van aalscholvers*

De populatie aan aalscholvers is inmiddels zo groot dat de vissers - en met name de IJsselmeervissers - hen beschouwen als hun grootste 'concurrent' en als een zeer sterke bedreiging voor de visstand in het IJsselmeer. Er zijn nu volgens recente onderzoeksrapporten 114.000 aalscholvers in het IJsselmeergebied¹. Bij deze omvang zou, volgens de IJsselmeervissers, de populatie aan aalscholvers inmiddels 'goed zijn' voor een visconsumptie van minimaal 15.000 tot 20.000 ton per jaar, waarvan 150 tot 200 ton aal. De beroepsvisserij op het IJsselmeer heeft hier sterk onder te lijden aldus de beroepsbinnenvissers². Eenzelfde geluid wordt gehoord van de beroepsbinnenvissers in de overige binnenwateren.

– *Kweekaal*

Uiteraard vinden de IJsselmeervissers alsook de overige beroepsbinnenvissers de kwaliteit van de kweekaal minder dan die van natuurlijk. Toch wordt de kweekaal steeds meer gezien als een bedreiging voor de afzet van natuurlijk omdat supermarkten bijna alleen maar (gerookte) kweekpalingfilet verkopen. Ook voor de afzet aan een deel van de horeca legt de natuurlijk het af tegen de kweekaal, aldus veel beroepsbinnenvissers. Oorzaak: de maat en omvang van de wilde paling is erg wisselend; een aantal horecabedrijven wil echter palingen van 250 gram standaard. Dit constante gewicht kunnen de kwekerijen leveren, maar de vissers niet. Daarnaast betekent ook de wisselende vangst (naar periode en hoeveelheid) een handicap voor de beroepsvissers, gezien de wens van de horeca voor een constante aanvoer. Ook Daarenboven wordt de smaak van de kweekaal steeds beter. 'Nu is ze goed te eten, dat was vroeger wel anders....'

– *De import van zoetwatervis uit het Oostblok*

Zowel IJsselmeervissers als overige beroepsbinnenvissers wijzen op het gevaar van de importen van zoetwatervis uit de Oostbloklanden tegen (zeer) lage prijzen. Daarnaast worden veel klachten geuit over de maat van de vissen die worden ingevoerd uit Polen. 'Deze geïmporteerde snoekbaars uit Polen kan wel ondermaats zijn. Nederlandse vissers mogen geen ondermaatse vis aanbieden...' aldus enkele van de geïnterviewde vissers. De invloed van de aanvoer van zoetwatervis uit de Oostbloklanden is goed merkbaar gedurende de seizoenen. 'Als vandaar geen aanvoer is vanwege dichtgevroren wateren, dan loopt de prijs van de snoekbaars hier snel op!'. De vissers pleiten voor een onderzoek naar de invloed van deze buitenlandse aanvoer op de prijsvorming hier.

¹ Klinge (2003) 'Voor vogels en Vissen'. In dit rapport wordt aangegeven dat er inmiddels 114.000 aalscholvers zijn in het IJsselmeergebied waarvan 107.000 in het Markermeer.

² In het rapport van Van Dam et al. uit 1995 'Aalscholvers en beroepsvisserij' wordt dit in zekere zin bevestigd. Het rapport van Van Rijn en Van Eerden uit 2002 'Aalscholvers in het IJsselmeergebied; concurrent of graadmeter?' nuanceert evenwel deze bevestiging en vermeldt dat aalscholvers nauwelijks aal eten. Het rapport geeft daarnaast aan dat de relatief hoge aantallen aalscholvers in het IJsselmeergebied zijn op te vatten als het gevolg van de trofiegraad en van de overbeviste situatie.

5.2.2 *Specifieke problemen en bedreigingen volgens IJsselmeervissers*

Naast de hiervoor genoemd algemene problemen en bedreigingen zien de beroepsvissers op het IJsselmeer nog enkele bijzondere problemen.

- *De aanleg van natuur- en woongebied en van eilanden voor vogels*
De IJsselmeervissers wijzen op de constante afname van het IJsselmeerareaal als visgebied als gevolg van de landwinning voor woningbouw en het aanleggen van eilandjes als broedplaatsen voor vogels. Zo is het visareaal teruggelopen met de aanleg van IJburg (6% van het areaal). Bovendien worden eilandjes gevormd op paaipplaatsen voor vissen, zoals de 'Kreupel'. De eilandjes kosten in de eerste plaats viswater, maar daarnaast dus ook paaipplaatsen.
- *Het lage niveau van voedingsstoffen in het viswater*
De Europese Kaderrichtlijn Water richt zich op het realiseren van een goede ecologische en chemische kwaliteit van het water. De richtlijn kan onder andere leiden tot een verdere vermindering van de voedingsstoffen in het water. Dit kan resulteren in een verdere verschuiving in de visstand met bijvoorbeeld een afname van de snoekbaarsstand.
- *Het ministerieel beleid van LNV*
Het visserijbeleid van het Ministerie van LNV baart de beroepsvissers duidelijk zorgen. Met de hoop op een betere aalstand op langere termijn hebben de IJsselmeervissers in het verleden meegewerkt (1998 en 2001) aan een reductie van de netten op het IJsselmeer (inleveren van zogeheten 'aalmerkjes'). Inmiddels is een (klein) deel van het aantal aalmerkjes ingeleverd, maar volgens de IJsselmeervissers ziet men nog geen positief effect hiervan op de visstand. Eerder lijkt het erop, volgens de vissers, dat de visstand nog verder achteruitgaat (aal, spiering) en men vreest voor verdere saneringsrondes.
- *De macht van de handel op de visafslagen*
Veel IJsselmeervissers zien - gezien hun zwakke positie - weinig mogelijkheden om een goede prijs te realiseren voor hun vangsten. Op de verschillende afslagen (Urk, Stavoren, Volendam, Enkhuizen en Den Oever) zijn met uitzondering van Volendam en Urk veelal slechts een handjevol (of minder) handelaren aanwezig, tegenover veel vissers met hun aanbod. Doordat de vissers niet geconcentreerd aanbieden en handelen, kunnen de handelaren op eenvoudige wijze de beroepsbinnenvissers tegen elkaar uitspelen. Slechts een enkele visser lukt het de handelaar opzij te zetten door zelf de functie van handelaar (en verwerker) over te nemen. De prijs die hij kan maken voor zijn vis is daarmee duidelijk beter.
- *De sterk oplopende kosten*
In de afgelopen jaren zijn de bedrijfskosten sterk gestegen, in het bijzonder de kosten voor de vergunningen en de brandstofkosten. Toen vroeger de visvergunningen nog onder 'Domeinen' vielen, kon men, volgens de vissers, voor 25 gulden een acte aanschaffen. Tegenwoordig kost een vergunning (afhankelijk van de omvang) soms wel € 3.600, aldus de IJsselmeervissers. De stijging van met name de kosten voor vergunningen wordt bevestigd door het Ministerie van LNV. Om de kosten terug te dringen hebben de beroepsvissers ook bezuinigd op met name de betaalde lonen; enerzijds door koppeling van de lonen aan de besomming en anderzijds door vervanging van personeel in loondienst door personeel dat winstgerechtigd is ('zogenaamde niet-betaalde gezins- en familieleden').

5.2.3 *Specifieke problemen en bedreigingen volgens beroepsbinnenvissers in de overige wateren*

Deze problemen en bedreigingen zijn:

- *Visrechten en de relatie tot de sportvisserij in het algemeen*
Een deel van de beroepsbinnenvissers op de overige wateren heeft thans alleen aalvisrechten en geen schubvisrechten (meer). De schubvisrechten zijn veelal in handen van de sportvisserij. Hier zit een hele historie achter op basis van het sinds 1970 ingevoerde overheidsbeleid gericht op de splitsing van visrechten. Veel beroepsvissers ervaren deze situatie als onrechtvaardig en niet juist. Met alleen aalvisrechten hebben zij momenteel nauwelijks of geen mogelijkheden om hun bedrijf rendabel te maken. De beroepsvissers zien de sportvissers als complementair aan de eigen visserijactiviteiten, maar soms ook als een bedreigende concurrent, zeker als er door de sportvissers veel gevangen en onttrokken wordt. Een gevoel van achterstelling overheerst dan, met name in die situaties waarin de beroepsvisser geen schubvisbenutting is toegekend terwijl de sportvisser in diezelfde wateren die mogelijkheid wel heeft.
- *Stroperij, vandalisme en diefstal van fuiken*
Veel beroepsbinnenvissers zien de stroperij, die geregeld plaatsvindt in de binnenwateren, als een van de grootste bedreigingen. Deze stroperij en de daarmee samenhangende heling van illegaal gevangen vis betekent niet alleen schade aan de visstand maar ook verlies aan opbrengsten voor de visser. Soms wordt tevens het vistuig gestolen of beschadigd. Daarnaast is er sprake van vandalisme waarbij de netten van de binnenvisser bewust of onbewust door derden worden vernield. De schade als gevolg van diefstal of vandalisme loopt voor sommige beroepsbinnenvissers op tot meer dan € 10.000 per jaar.
- *Het functioneren van de visstandbeheerscommissies (VBC's)*
Sinds 1992 bestaat voor de staatswateren in Nederland het beleid om visstandbeheerscommissies (VBC's) op te richten. Met het Beleidsbesluit Binnenvisserij wordt aan andere watereigenaren gevraagd dit rijksbeleid over te nemen en te implementeren in hun eigen plannen. In deze VBC's dienen water- en natuurbeheerders, sportvissers, beroepsvissers en andere betrokkenen samen te werken. Veel van de geïnterviewde beroepsvissers voelen zich in deze commissies - zeker ook getalsmatig - in de minderheid. De beroepsvissers hebben de hoop dat men in deze VBC's tot overeenstemming komt over de benutting van schubvis. Dit zou betekenen dat de sportvisserij - indien mogelijk gezien de visstand - de beroepsvissers een deel van de schubvisstand laat benutten. In veel VBC's is men hier om verschillende redenen nog lang niet aan toe. Volgens veel geïnterviewde beroepsbinnenvissers is de oorzaak hiervan gelegen in een zwak functioneren van veel VBC's. Veel beroepsbinnenvissers erkennen het nut en de noodzaak om samen te werken met de sportvisserij binnen de VBC, maar zien onduidelijkheid in de besluitvorming (wijze van besluitvorming, evenwichtigheid van besluiten) binnen deze organen. In tabel 10 wordt weergegeven hoe de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren oordeelt over het feit dat de overheid het visstandbeheer meer aan VBC's wil overlaten. Toch 44% van de FT beroepsbinnenvissers en 37% van de PT beroepsbinnenvissers ziet dit als een kans voor het eigen bedrijf.

Tabel 10 Mening van visser om visstandbeheer meer aan VBC's over te laten in % van het aantal beroepsbinnenvissers

<i>Mening visser:</i>	<i>Fulltime binnenvissers in de overige wateren</i>	<i>Parttime binnenvissers in de overige wateren</i>
Bedreiging voor eigen bedrijf	16	27
Kans voor eigen bedrijf	44	37
Maakt voor eigen bedrijf niet veel uit	27	33
Weet niet/w.n.z.	13	3
Totaal	100	100

Bron: EIM.

Andere problemen die door de beroepsbinnenvissers worden genoemd, zijn:

- de negatieve uitwerking van gemalen op de vismigratie;
- de waterrecreatie in samenhang met de uitoefening van de visserij in het bijzonder op besloten binnenwateren.

5.3 De grootste kansen voor het eigen bedrijf

Hoewel een minderheid van alle beroepsbinnenvissers geen enkele toekomstkans meer ziet voor het eigen bedrijf, ziet de meerderheid dit anders. Deels gaat het hier om kansen die de visser in eigen hand heeft, deels om kansen die vragen om de medewerking van de autoriteiten (beleidsinstanties als Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat). In het volgende worden de kansen zoals die genoemd zijn door verschillende beroepsbinnenvissers, verder zonder toelichting vermeld. Op een aantal kansen zal worden teruggekomen bij de SWOT-analyse in hoofdstuk 7.

5.3.1 *Kansen volgens de beroepsbinnenvissers die de medewerking vragen van de autoriteiten*

Deze kansen zijn:

- meer glasaal in IJsselmeer en de overige binnenwateren toelaten of dit bevorderen (niet wegvangen);
- bestrijding van aalscholvers;
- meer vrijheid voor vissers vanuit het Ministerie van LNV;
- stoppen met aanleggen van eilanden op paaigebied In IJsselmeer;
- saneren in binnenvisserij en verminderen van vistuig (een op de acht vissers overweegt de komende jaren te stoppen met het bedrijf);
- meer onderzoek op visgebied (laten) doen;
- poldergemalen en waterkrachtcentrales verbeteren (om vermaling van aal tegen te gaan);
- meer vismogelijkheden, met name wat betreft de benutting van schubvis;
- aanpakken van stroperij;
- minder spuien: erop toezien dat niet onnodig zoetwatervis naar zoutwatergebieden 'meege-spuid' wordt.

5.3.2 *Kansen die men met name zelf moet invullen*

Deze kansen zijn:

- investeren in nieuw materiaal (modern vistuig, elektrovisserij);
- dienstverlening op het gebied van visstandbeheer (monitoring, bemonstering);
- uitbreiding van het visgebied (opkopen van visrechten);
- handelen/importeren van vis (overslaan van de handel);
- zelf roken/verwerken van vis (visbewerking);
- invoeren van keurmerken voor natuurlijk of IJsselmeeraal (visveredeling);
- schaalvergroting onder beroepsbinnenvissers bevorderen (versterken economische basis);
- hogere prijzen verkrijgen bij levering aan duurdere restaurants en aan particulieren;
- samenwerking bij de visvangst en bedrijfsvoering (versterken economische kracht);
- nieuwe nevenactiviteiten ontplooiën zoals op garnalen vissen in zoute wateren, groot-handel in vis runnen, kweken van vijvervissen, sorteren van vis, kwekerij opzetten;
- zelf recreatieve activiteiten ontwikkelen zoals toeristen op tochten meenemen.

5.4 Mogelijkheden om nieuwe, concrete activiteiten uit te oefenen

Allereerst is aan de beroepsbinnenvissers gevraagd of zij zelf met andere vissers meer willen gaan samenwerken. Bijna 30% van alle beroepsvissers doet dit nu al. Ongeveer 7% wil dit gaan doen, maar ruim 60% van de beroepsvissers juist niet. Er is dus sprake van een beperkte samenwerkingsbereidheid met andere vissers voor degenen die nog niet samenwerken.

Vervolgens is aan de beroepsbinnenvissers gevraagd of zij zelf een aantal, concreet genoemde nieuwe activiteiten in de toekomst zouden willen verrichten (tabel 11). Dit is concreter dan in het algemeen naar kansen te vragen. Alle beroepsvissers zien voor zichzelf weinig in nieuwe activiteiten als toerisme en het afsluiten van vaste contracten met eigen afnemers.

Voor het afwijzen van toerisme gelden argumenten als:

- ik ben visser en heb mijn handen daar vol aan;
- mijn schip is te klein om toeristen mee te nemen voor demonstratievissen e.d.;
- wat heb ik toeristen te bieden? Veel toeristen willen alleen het schip zien aanvaren en de prijsvorming van de vis op de afslag meemaken.

Het afsluiten van vaste contracten met de eigen afnemers is niet mogelijk voor de IJsselmeervissers, die immers een verplichting hebben. De vissers in de overige wateren kampen met het probleem van kleine, wisselende vangsten hetgeen afnemers weinig zekerheid van levering geeft.

Meer fulltime en parttime vissers in de overige wateren dan nu reeds het geval is, willen de eigen vangsten verder gaan verwerken en verhandelen. Dit zou het gevolg kunnen zijn van de eventuele toekomstverwachting dat men minder gaat vangen en/of lagere prijzen gaat krijgen. Activiteiten als visstandbeheer, het doen van afvissingen, bemonsteren en het meedoen aan visserijonderzoek staan in de belangstelling van circa 25% van alle beroepsvissers als nieuwe door henzelf uit te voeren activiteiten.

Tabel 11 Toekomstige activiteiten die vissers in nabije toekomst zelf aangeven te gaan doen; in % van het totale aantal vissers

Toekomstige activiteit	FT vissers		PT vissers	Totale sector
	IJsselmeer-vissers	overige wateren	overige wateren	
Vaste contracten met uw afnemers afsluiten	0%	5%	9%	4%
Zelf meer vis verwerken /verhandelen*	6%	24%	31%	19%*
Toerisme als activiteit erbij nemen	2%	7%	12%	7%
Bezighouden met visstandbeheer of water- en natuurbeheer*	21%	29%	30%	27%*
Afvissingen doen en visstandbemonsteringen*	17%	31%	18%	23%*

* Ongeveer 20 à 30% van de vissers doet dit al.

Bron: EIM.

5.5 Conclusies

Getracht is in dit hoofdstuk een algemeen beeld te schetsen van de beleving en visie vanuit de beroepsbinnenvisserij. Opgemerkt dient echter te worden dat dit beeld en dus ook de onderstaande conclusies gebaseerd zijn op de geënquêteerde en geïnterviewde beroepsvissers. De conclusies uit dit hoofdstuk luiden:

- De beroepsbinnenvissers zien vooral externe omstandigheden en ontwikkelingen als oorzaken van de minder goede economische resultaten van hun sector.
- Als algemene bedreigingen voor de beroepsbinnenvisserij worden aangemerkt de beperkte intrek van de glasaal, de teruglopende aalstand, de aanwezigheid van kolonies aalscholwers, de importen van zoetwatervis uit de Oost-Europese landen en de kweekaal als concurrerend product op afzetmarkten.
- De IJsselmeervissers zien als specifieke bedreigingen: de aanleg van eilanden voor vogels e.d., het lage niveau van voedingsstoffen in het IJsselmeer, het beleid van het Ministerie van LNV ter reductie van de visserij-inspanning, de macht van de handel op de visafslagen en de sterk oplopende kosten van vergunningen en brandstof.
- Specifieke bedreigingen voor de beroepsvissers in de overige wateren zijn: de verdeling van de visrechten en de relatie tot de sportvisserij in het algemeen, stroperij, vandalisme, diefstal van fuiken en het functioneren van de VBC's. Toch ziet 44% van de fulltime vissers en 37% van de parttimers het meer overlaten van het visstandbeheer aan VBC's ook als een kans voor het eigen bedrijf.
- Veel beroepsvissers onderkennen ook dat er kansen voor het eigen bedrijf zijn, zij het dat veel van deze kansen 'door instanties weg te nemen' bedreigingen zijn. Met als voorbeelden:
 - het bevorderen van de glasaalintrek in het IJsselmeer, de bestrijding van aalscholwers, het stoppen met de aanleg van eilandjes (IJsselmeervissers);
 - het aanpakken van de stroperij, het rekening houden met de vismigratie bij het spuien en bij waterkrachtcentrales, het verruimen van de visrechten met name wat de benutting van schubvis betreft (beroepsvissers in de overige wateren).

Daarnaast worden als kansen gezien: een grotere beleidszelfstandigheid voor de IJsselmeervissers, het doen van meer onderzoek op visgebied en het saneren van de beroepsvisserij plus het verminderen van vistuig op het IJsselmeer. Door het laatste als kans te noemen ziet een belangrijk deel van de IJsselmeervissers de ernst van de huidige situatie in.

- Kansen die men zelf kan verwezenlijken zijn bijvoorbeeld: het investeren in modern vis-tuig, de verlening van blauwe diensten, de uitbreiding van het visgebied, het zelf bewerken van en handelen in vis, het invoeren van een keurmerk voor natuurlijk, schaalvergroting door opkoop van vergunningen, samenwerking bij de visvangst, toerisme als nevenactiviteit ontwikkelen e.d.
- Onder de beroepsvissers die nog niet met andere vissers samenwerken (ruim 70%), is er in zeer beperkte mate bereidheid om dit te doen.
- Toekomstige activiteiten die vissers zelf willen gaan doen, zijn: visstand-, natuur- en waterbeheer, het verrichten van afvissingen en bemonsteringen en - door de beroepsvissers in de overige wateren - zelf meer vis verwerken en verhandelen. Voor toekomstige activiteiten als toerisme en het afsluiten van vaste contracten met afnemers is weinig belangstelling.

6 De maatschappelijke positie van de beroepsbinnenvisserij

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk belicht de positie van de beroepsbinnenvisserij in de Nederlandse maatschappij. Voor dit hoofdstuk is de maatschappelijke positie van de beroepsvisserij opgedeeld in de volgende aspecten:

- cultuurhistorische waarde: belang van de beroepsvisserij voor de cultuurhistorie;
- sociaal-culturele waarde: belang van de beroepsvisserij voor cultuur en sociale samenhang;
- recreatieve waarde: aantrekkingskracht van de beroepsvisserij op recreanten en toeristen;
- ecologische waarde: invloed van beroepsvissers op het ecologisch systeem waarin zij vissen.

Bovenstaande aspecten worden achtereenvolgens besproken en daarna wordt het hoofdstuk afgesloten met een aantal conclusies.

Bronnen

Om de maatschappelijke positie van de beroepsvisserij vast te stellen zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van twee visserijgemeenten. Gekozen is voor Volendam als gemeente aan het IJsselmeer met een visafslag (in verband met de invloed van de zeevisserijvloot op Urk is de keus niet op deze gemeente gevallen). Aanvullend is per e-mail een enquête uitgezet bij een viertal andere visserijgemeenten in het IJsselmeergebied, te weten: Enkhuizen, Urk, Nijefurd en Wunseradiel. Respons op deze enquête is ontvangen van vertegenwoordigers van de gemeenten Enkhuizen en Urk. Om ook een beeld te krijgen van de maatschappelijke positie van de beroepsvisserij buiten het IJsselmeergebied is een gesprek gevoerd met een vertegenwoordiger van Woudrichem. Dit is een gemeente in het Benedenrivierengebied waar de visserij vroeger van groot economisch belang was en waar momenteel veel aandacht is voor de cultuurhistorie van de visserij. Ten slotte is voor het vaststellen van de maatschappelijke positie van de beroepsvisserij gebruik gemaakt van de gesprekken die gevoerd zijn met de beleidsinstanties en de NVVS en is een aanvullende literatuurstudie uitgevoerd.

6.2 Cultuurhistorische waarde

In gemeenten en gebieden waar de visserij een lange geschiedenis kent, kan de beroepsvisserij bijdragen aan de identiteit van deze plaatsen. In voorliggende paragraaf wordt de mate waarin de huidige beroepsvisserij bijdraagt aan de karakteristieke uitstraling van deze plaatsen gezien als de cultuurhistorische waarde van de beroepsvisserij. Verschillende instanties onderkennen de cultuurhistorische waarde van de huidige beroepsvisserij. Zo geeft LNV in het Beleidsbesluit Binnenvisserij uit 1999 aan dat de beroepsvisserij een activiteit is met een wezenlijke waarde voor het landelijk gebied. De beroepsvisserij is niet alleen van historische betekenis, maar is daarbij nog steeds een van de kenmerkende activiteiten in het landelijk gebied. In de Integrale Visie IJsselmeergebied 2030 (IVIJ) is de beroepsvisserij benoemd als onderdeel van de kernkwaliteit Cultuur, en bijvoorbeeld het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is van mening dat beroepsvissers op het water horen.

Met name als gevolg van de teruglopende bedrijfsresultaten is het aantal beroepsvissers de afgelopen eeuw sterk achteruitgegaan. Sinds begin 1900 is het aantal beroepsvissers afgenomen van circa 4.600 bedrijven in 1912 tot ongeveer 1.000 bedrijven in het begin van de jaren

zeventig (LNV, 1998). Thans wordt het aantal beroepsvisserijbedrijven geschat op ongeveer 240. Op het IJsselmeer is het aantal bedrijven afgenomen van circa 900 in 1946 (LNV, 2003) tot ongeveer 70. Met uitzondering van het IJsselmeergebied lijkt met de afname van het aantal beroepsvisserij ook het cultuurhistorisch belang van de actieve beroepsvisserij af te nemen. Dit is bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar in Woudrichem, een visserijgemeente gelegen aan de Benedenrivieren. In de eerste helft van de vorige eeuw verloor de visserij aan betekenis als gevolg van de afname van riviertrekvisserij, waar de visserij van afhankelijk was. Thans zijn er nog slechts drie Woudrichemse beroepsvisserij actief. De historische visserij vormt een belangrijk onderdeel van het cultureel erfgoed van Woudrichem en de gemeente wil dit bewaren en uitbouwen. De huidige beroepsvisserij kan de historische visserij niet meer uitoefenen door het verdwijnen van de riviertrekvisserij en de drukke scheepvaart op de Benedenrivieren. Daarom worden de actieve beroepsvisserij door de gemeente niet van belang geacht voor de cultuurhistorische uitstraling. De doelstellingen op het gebied van behoud en ontwikkeling van de cultuurhistorie bieden daarmee in de ogen van de gemeente geen perspectieven voor de beroepsvisserij. Getracht wordt de cultuurhistorie van de visserij te behouden en te ontwikkelen door de coöperatieve visafslag (die niet meer wordt gebruikt) in stand te houden, visserij- en monumentendagen te organiseren en de historische haven en drijvende scheepswerf te herstellen. Daarnaast is de historie van de zalmvisserij vastgelegd in een visserijmuseum en dragen verschillende verenigingen en stichtingen bij aan het behoud en de ontwikkeling van de cultuurhistorie.

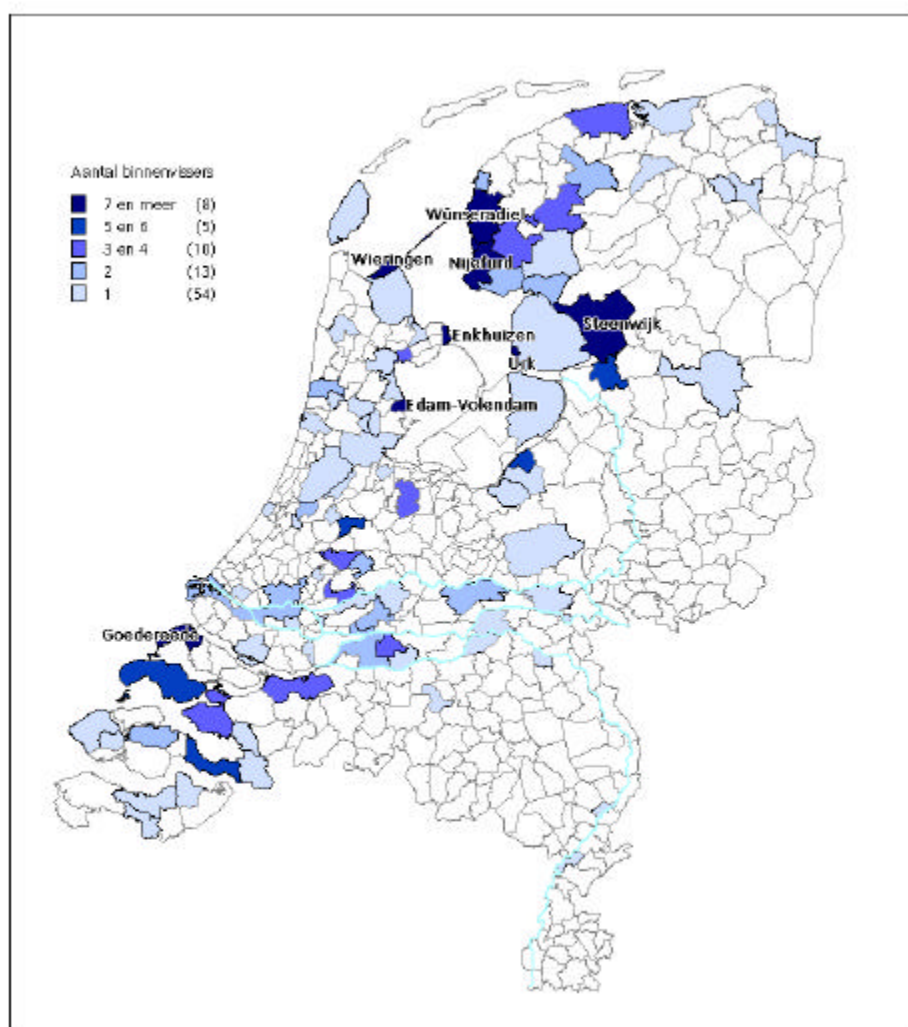
Zoals eerder aangegeven, lijkt de daling van het aantal beroepsvisserij op het IJsselmeer niet te leiden tot een afname van het cultuurhistorisch belang van de beroepsvisserij. De historische handelsstadjes en vissersplaatsen aan het IJsselmeer zijn bepalend voor de uitstraling van het gebied. Op het IJsselmeer zijn de beroepsvisserij duidelijk zichtbaar aanwezig en het verhandelen van de vis vindt geconcentreerd plaats bij de vijf visafslagen (Den Oever, Enkhuizen, Volendam, Stavoren en Urk). Daarmee vormt de beroepsvisserij voor de IJsselmeergemeenten met een visafslag een belangrijk element in de cultuurhistorie. Volendam stond bijvoorbeeld bekend om zijn klederdracht en de visserij. De klederdracht is alleen nog in het museum te vinden. De beroepsvisserij en hun producten, zoals de gerookte paling, zijn duidelijk zichtbaar in Volendam en daarom van groot belang voor de uitstraling. Behalve de huidige visserij levert de Stichting Zuiderzeecultuur Volendam een bijdrage aan de cultuurhistorische uitstraling. Deze stichting beheert drie originele houten botters, die kenmerkend zijn voor de historie van de Volendamse visserij op het IJsselmeer. Op de jaarlijkse Volendammerdag staat de folklore centraal en wordt ontheffing aangevraagd, zodat op traditionele wijze met de botters gevist kan worden.

Ook in andere IJsselmeergemeenten is de beroepsvisserij van belang voor de cultuurhistorische uitstraling. In Enkhuizen is de zichtbare aanwezigheid van de beroepsvisserij, zoals de ligplaatsen in de haven, het gebruik van de visafslag en het ophangen van netten, belangrijk voor deze uitstraling. De gemeente biedt de vissers de gelegenheid de vangst in de thuishaven te lossen door de visafslag open te stellen/houden en havenfaciliteiten te bieden. Het beleid van Enkhuizen is gericht op het behoud van de faciliteiten voor de vissers en niet op ontwikkeling van deze faciliteiten. Op Urk wordt door de schepen van de IJsselmeervisserij de verbondenheid van Urk met de visserij geaccentueerd, zeker sinds de Noordzeevissersvloot nog nauwelijks in de haven komt. Het lossen van de IJsselmeervis is een bezienswaardigheid, zorgt voor activiteit in het havengebied en geeft Urk een uniek karakter ten opzichte van andere plaatsen aan het IJsselmeer. Om dit te behouden investeert de gemeente in de IJsselmeervisafslag op Urk en streeft zij naar een concentratie van de IJsselmeervisserij op Urk, wat betreft de ligplaatsen van de vissersschepen en het lossen van vis.

Naast de gemeenten die voor het onderzoek zijn benaderd, is de cultuurhistorische waarde van de beroepsvisserij ook voor andere gemeenten in het IJsselmeergebied van belang. Bunschoten-Spakenburg is bijvoorbeeld een voormalige vissersplaats met onder meer historische botters, een visserijmuseum en de oude visafslag. Vanuit cultuurhistorisch perspectief wordt

de attractiviteit van de gemeente vergroot met onder andere de Spakenburgse dagen en de Visserijdag. Voor de visserijdag wordt op traditionele wijze op het IJsselmeer gevist en de gevangen vis wordt in de visafslag verkocht aan toeristen. De cultuurhistorische waarde van de visserij in Bunschoten-Spakenburg is vooral afhankelijk van de historische visserij en minder of niet van de actieve beroepsvisserij. Ook in Friesland, bijvoorbeeld in Stavoren, worden visserijdagen georganiseerd. Het is niet duidelijk of in dit geval de huidige beroepsvisserij van belang is voor de cultuurhistorische uitstraling.

Figuur 7 Ruimtelijke spreiding van de beroepsvisserijbedrijven over Nederland op basis van de ledenlijsten van de Nederlandse Vissersbond PO IJsselmeer en de Combinatie van Beroepsvisserij en relevante adressen uit het DM-CD bestand

6.3 Sociaal-culturele waarde

Met de sociaal-culturele waarde van de visserij wordt het belang van de beroepsvisserij voor de cultuur en de sociale samenhang van plaatsen bedoeld. In typische vissersplaatsen kan de visserij bepalend zijn voor de identiteit van de gemeente, een belangrijke bron van werkgelegenheid zijn en een bindende factor voor de bevolking zijn. De sociaal-culturele waarde is vaak gerelateerd aan de cultuurhistorische waarde en het aantal beroepsvisserijbedrijven. In

de typische visserijgemeenten aan het IJsselmeer is het aantal beroepsvissers relatief hoog (zie figuur 7) en vormt de beroepsvisserij een belangrijk onderdeel van de cultuurhistorische uitstraling. In deze gemeenten is de sociaal-culturele waarde van de beroepsvisserij hoog, wat bijvoorbeeld duidelijk blijkt in de gemeente Volendam. Samen met de cultuurhistorie geven de beroepsvissers en hun producten het dorp zijn identiteit. De uitstraling van Volendam als vissersdorp resulteert in een toestroom van toeristen en recreanten, die voor een aanzienlijke omzet en werkgelegenheid zorgen. Tevens vormt de beroepsvisserij de navelstreng naar aan de visserij gerelateerde bedrijven, zoals de visverwerkende industrie. De beroepsvisserij in Volendam bestaat uit 16 vergunninghouders die met 11 schepen op het IJsselmeer actief zijn. De indirecte werkgelegenheid in de beroepsvisserij bestaat uit circa 4 visverwerkende bedrijven, 18 groothandels, 4 rokerijen, 40 detailhandels (viswinkels en -karren) en 1 visafslag. Hoewel deze bedrijven niet alleen afhankelijk zijn van de aanvoer van IJsselmeervis door Volendamse schepen, maar ook van o.a. zeevis en geïmporteerde vis, verwacht de gemeente dat zij Volendam verlaten als de beroepsvisserij verdwijnt.

In totaal biedt de visserij direct en indirect werk aan 1.200 tot 1.300 Volendammers op een inwonertal van ongeveer 21.000. Met het verdwijnen van de beroepsvisserij uit Volendam kan dus een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid verloren gaan. Daarnaast bestaat de dreiging dat zonder actieve beroepsvisserij Volendam zijn identiteit en levendige uitstraling verliest en een slaapstad wordt. De gemeente probeert de sociaal-culturele waarde van de visserij en de sociale samenhang van de bevolking te behouden. Het is twijfelachtig of dit zonder de huidige beroepsvisserij lukt.

Ook in andere IJsselmeergemeenten is de sociaal-culturele waarde van de beroepsvisserij relatief hoog. In Urk bestaat de directe werkgelegenheid van de visserij uit 50 personen en de indirecte werkgelegenheid uit 20 à 25 personen (seizoengebonden). In Enkhuizen werken 12 personen bij de vier beroepsvisserijbedrijven en bestaat de indirecte werkgelegenheid ook uit circa 12 personen. De drie visverwerkende bedrijven in deze gemeente verwerken ook veel kweekvis en vis uit Oost-Europa. In tabel 12 wordt een overzicht gegeven van de omvang van de beroepsvisserij in enkele plaatsen aan het IJsselmeer. De indirecte werkgelegenheid uit de visserij in deze plaatsen is behalve van IJsselmeervis afhankelijk van de aanvoer van zeevis, kweekvis en geïmporteerde vis. Opvallend in de tabel is het grote aantal personen dat in de visserijsector van Volendam werkzaam is. Deze getallen zijn schattingen van mensen die goed zijn ingevoerd in de visserijsector in Volendam. De vestigingen van de Kamer van Koophandel in Alkmaar en Purmerend zijn benaderd voor gegevens, maar dit heeft geen relevante informatie opgeleverd. In vergelijking met Urk en Enkhuizen zijn in Volendam meer en grotere aan de visserij gerelateerde bedrijven. Het is niet duidelijk of dit de enige verklaring is voor het verschil in werkgelegenheid tussen de gemeenten.

Tabel 12 Gegevens van de omvang van de beroepsbinnenvisserij in enkele plaatsen aan het IJsselmeer (het indirecte deel van de werkgelegenheid in deze plaatsen is niet alleen afhankelijk van IJsselmeervis, maar ook van de aanvoer van bijvoorbeeld Noordzeevis en geïmporteerde vis)

<i>Plaats</i>	<i>Aantal inwoners</i>	<i>Aantal visserij-bedrijven</i>	<i>Omvang visserij-vloot (schepen)</i>	<i>Directe en indirecte werkgeleg. (pers.)</i>
Volendam	Circa 21.000	16*	11	1200-1300
Urk	17.038	10-12	13-14	70-75**
Enkhuizen	17.500	4	4	24

* Aantal vergunninghouders.

** Inclusief 20-25 seizoengebonden in de indirecte werkgelegenheid.

De combinatie van relatief veel beroepsvissers en een grote cultuurhistorische waarde van de beroepsvisserij doet zich met name voor in IJsselmeergemeenten. In veel andere gemeenten in Nederland zijn hooguit één of enkele beroepsvissers actief (zie figuur 7) en is het cultuur-

historisch belang veel kleiner. Bijgevolg is de sociaal-culturele waarde van de beroepsvisserij laag. Een voorbeeld hiervan is Woudrichem, waar de beroepsvisserij in de loop van de vorige eeuw aan betekenis verloor en het economische belang van de beroepsvisserij momenteel gering is (drie bedrijven). De laatste jaren probeert de gemeente de vestingstad leefbaar en aantrekkelijker te maken door onder andere de cultuurhistorie van de visserij te ontwikkelen. De nog actieve beroepsvissers spelen hierbij geen rol en daarmee kan geconcludeerd worden dat de sociaal-culturele waarde van de huidige beroepsvisserij in Woudrichem erg laag is.

6.4 Recreatieve waarde

Onder de recreatieve waarde wordt verstaan de aantrekkingskracht van de beroepsvisserij op recreanten en toeristen (in het vervolg wordt geen onderscheid gemaakt tussen recreanten en toeristen). De recreatieve aantrekkingskracht van de beroepsvisserij hangt vaak nauw samen met de cultuurhistorische waarde. In dat geval is er sprake van een positieve relatie tussen beroepsvisserij en recreatie, die in deze paragraaf beschreven wordt. De beroepsvissers kunnen met hun activiteiten en de effecten daarvan de natuurbeleving van recreanten beïnvloeden. Deze relatie tussen beroepsvisserij en recreatie wordt in paragraaf 6.5 behandeld. Recreatie is ook van invloed op de beroepsvisserij door bijvoorbeeld de uitbreiding van recreatiegebied ten koste van bevisbaar water en conflicten tussen watersporters en beroepsvissers. Aangezien dit hoofdstuk de waarde van de beroepsvisserij behandelt, wordt verder niet op deze relatie ingegaan.

Voor een aantal gemeenten aan het IJsselmeer is de uitstraling als vissersdorp van belang voor de recreatieve aantrekkingskracht. Volendam wordt bijvoorbeeld jaarlijks bezocht door naar schatting 2.000.000 dagrecreanten, Enkhuizen door 1.000.000 en Urk door 200.000 tot 250.000 (waarvan 50.000 watersportrecreanten en de rest dagrecreanten per auto of touringcar). Enerzijds voorzien deze plaatsen hiermee in de belevingsbehoefte van deze recreanten en anderzijds zorgen de recreanten voor werkgelegenheid en inkomsten voor deze gemeenten. De werkgelegenheid die uit het bezoek van de recreanten aan Enkhuizen en Urk voortvloeit, is niet bekend. Bij een onderzoek uit 1998 is berekend dat elke recreant op Urk ongeveer € 3,20 besteedde. De werkgelegenheid in de recreatiesector in Volendam omvat ongeveer 1.000 personen en bestaat voornamelijk uit souvenirwinkels en horeca. De omzet die de recreanten genereren in Volendam, is aan het einde van de jaren negentig geraamd op ruim € 25 miljoen per jaar (een ruwe schatting van de directe inkomsten uit de visserij bedraagt € 2,3 miljoen).

In Enkhuizen wordt de beroepsvisserij gezien als een extra bezienswaardigheid voor de recreanten. Zowel Volendam als Urk ziet de beroepsvisserij als een belangrijk onderdeel in de aantrekkingskracht van de gemeente voor recreanten. Volgens Volendam zorgen de schepen en producten van de beroepsvisserij voor de uitstraling als vissersdorp. Het twee keer per dag aanlanden van vis door de beroepsvissers wordt essentieel geacht voor de bedrijvigheid in de haven, die noodzakelijk is als trekpleister voor recreanten. In Urk wordt vis en visserij als integraal onderdeel van het imago gezien. Met de aanwezigheid van de vissersvloot in de haven wordt dat beeld ook waargemaakt.

Met uitzondering van de visserijgemeenten aan het IJsselmeer is de recreatieve waarde van de beroepsvisserij voor gemeenten meestal niet hoog. De andere visserijgemeenten in Nederland missen veelal de uitstraling van vissersdorp die essentieel is voor de recreatieve aantrekkingskracht. Als een gemeente deze uitstraling toch bezit of weer wil ontwikkelen is het de vraag of de huidige beroepsvisserij daar een rol in kan spelen. In Woudrichem, een stad met een rijke visserijhistorie, wil de gemeente bijvoorbeeld de aantrekkingskracht op recreanten verhogen door onder andere de cultuurhistorie van de visserij te behouden en uit te bouwen. Deze ontwikkeling is pas kort geleden in gang gezet en het is nog niet bekend of de

inspanningen hebben geleid tot een toename van het aantal recreanten. De gemeente is van mening dat de huidige beroepsvisserij geen bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de cultuurhistorische uitstraling van Woudrichem. Ingezet wordt op het behoud en herstel van elementen van de historische zalmvisserij en de organisatie van bijvoorbeeld visserijdagen. In Woudrichem, een gemeente met aandacht voor de cultuurhistorie van de visserij, hebben de beroepsvissers dus een geringe of zelfs geen recreatieve waarde.

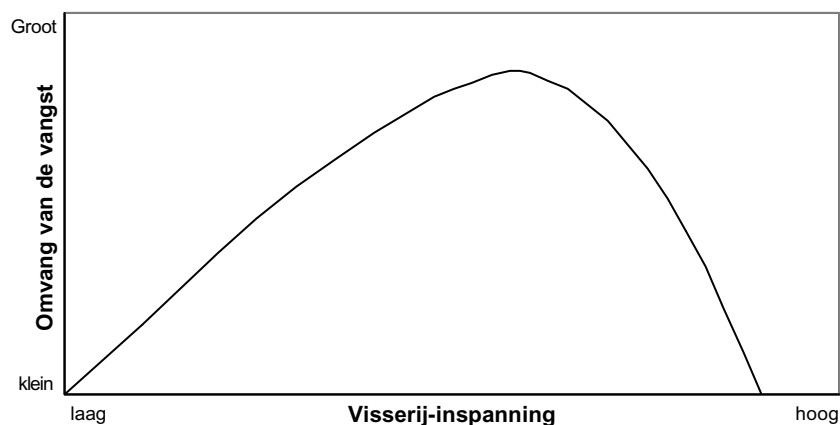
Een dergelijke geringe recreatieve waarde van de beroepsbinnenvisserij blijkt ook uit de Beleidsnota toerisme en recreatie van de gemeente Steenwijkerland (2003). In de omgeving van Steenwijk zijn van oudsher en nog steeds relatief veel beroepsvissers actief (zie figuur 7). In de Beleidsnota toerisme en recreatie wordt echter geen aandacht besteed aan de bijdrage die de beroepsvisserij kan leveren aan het versterken van de recreatieve aantrekkingskracht. De cultuurhistorie wordt wel genoemd als belangrijk onderdeel van het totale toeristisch-recreatieve aanbod, maar de eventuele functie van de beroepsvisserij daarbij wordt niet belicht. Daarnaast wordt aandacht besteed aan nevenactiviteiten die agrarische bedrijven kunnen ondernemen om extra inkomsten te genereren. Met het ontwikkelen van plattelandstoerisme beoogt de gemeente onder andere bij te dragen aan het behoud van de leefbaarheid, het imago en de economische vitaliteit van het platteland. De analogie op dit vlak tussen de agrarische bedrijven op het platteland en de beroepsvissers op het water wordt in de Beleidsnota niet aangehaald.

Gezien het bovenstaande is het onwaarschijnlijk dat de huidige beroepsvisserij in andere gemeenten (afgezien van de IJsselmeergemeenten) een aanzienlijke recreatieve waarde vertegenwoordigt.

6.5 Ecologische waarde

De ecologische waarde van de beroepsvisserij kan tweeledig zijn. Enerzijds kan de impact van de beroepsvisserij en de effecten daarvan op het ecologisch systeem zodanig zijn, dat het ten koste gaat van de natuurwaarden. Anderzijds kan de beroepsvisserij de visstand beheren en diensten vervullen voor water- en natuurbeheerders en daarmee een positieve invloed op het ecosysteem hebben. Onderstaand worden deze twee onderdelen van de ecologische waarde van de beroepsvisserij afzonderlijk besproken.

Figuur 8 Schematisch verloop van de omvang van de vangst ten opzichte van de visserij-inspanning

Impact van beroepvisserij op het ecologisch systeem

De beroepvisserij kan een grote impact hebben op het ecologisch systeem. De visserij grijpt direct in op de visstand door het onttrekken van vissen waarop gericht gevestigd wordt. Daarnaast wordt het ecologisch systeem beïnvloed door de bijvangst van ondermaatse vis, andere vissoorten en andere dieren, zoals bijvoorbeeld vogels. Deze twee aspecten worden achtereenvolgens besproken en aansluitend worden de effecten hiervan voor de beroepvisserij en de maatschappij kort behandeld.

De beroepsbinnenvisserij vervult een rol in het duurzaam gebruik van de omgeving voor de productie van vis, een gezonde en meer en meer gewilde eiwitbron. Op eenvoudige wijze maken beroepsvissers gebruik van de natuurlijke productie van het binnenwater om daaruit vis te oogsten. Beroepsvissers hebben belang bij een goede, evenwichtige visstand, onder andere omdat de visstand ook in de toekomst voor hun inkomsten moet zorgen. In het ideale geval is er sprake van een duurzame visserij, waarbij geen negatieve effecten optreden op de soortensamenstelling en omvang van de visstand. Bij een dergelijke visserij kan de beroepsvisser jaarlijks de natuurlijke aangroei van de visstand benutten. De effecten van de visserij op de visstand zijn sterk afhankelijk van de visserij-inspanning en het gehanteerde vangtuig. Als in een onbevestigd water een visserij wordt uitgevoerd en de visserij-inspanning in de loop van de tijd voortdurend verhoogd wordt, zal op een gegeven moment overbevissing optreden met als gevolg een afname van de vangst (zie figuur 8). De gehanteerde vangtuigen zijn van invloed op de visstand door verschillen in efficiëntie van de vangtuigen per vissoort en de grootte-selectiviteit van de vangtuigen (de maaswijdte van een net is bijvoorbeeld bepalend voor de grootte van de gevangen vis). In situaties waarin sprake is van gemene weide visserij (meer dan één beroepsvisser op één water werkzaam) kan concurrentie optreden tussen de beroepvisserijbedrijven. Door de concurrentie is er grote kans op het verhogen van de visserij-inspanning met als gevolg overbevissing, wat het evenwicht van het ecosysteem op twee manieren kan verstoren (King, 1995):

- Jonge, kleine vis kan weggevangen worden, voordat hij de commercieel interessante lengte heeft bereikt, waardoor de opbrengsten dalen en er geen sprake is van een duurzame visserij.
- Het bestand aan grotere vissen kan zodanig gereduceerd worden dat de voortplanting van een soort in gevaar komt, waardoor ook de soort in het betreffende water in gevaar komt.

Behalve door het onttrekken van de commercieel interessante vissen kan het ecologische systeem eveneens beïnvloed worden door bijvangsten van vissen en andere dieren. In de fuiken op het IJsselmeer wordt per kg aal circa 10 kg schubvis bijgevangen, waaronder niet-marktwaardige baars en snoekbaars die het meestal niet overleven (Dekker, 2004). De omvang en samenstelling van de bijvangst en daarmee de invloed op de visstand is afhankelijk van de gehanteerde vangtuigen en de visserij-inspanning. De bijvangsten kunnen worden beperkt door grootte of soort-selectieve vangtuigen in te zetten. Bijvangsten van vogels treden vooral op bij de visserij met staande netten. Deze visserijmethode wordt met name toegepast op wateren waar beroepsvissers het volledig recht of het schubvisrecht bezitten of huren. Op het IJsselmeer wordt veel met staande netten gevestigd en hierdoor sterft jaarlijks een aanzienlijk aantal vogels. In 2001 is een convenant afgesloten tussen Vogelbescherming Nederland en de PO IJsselmeer met als doel het terugdringen van deze vogelsterfte. Voortvloeiend uit dit convenant is een onderzoek uitgevoerd waarmee de actuele omvang van de vogelsterfte is bepaald en worden proeven uitgevoerd, gericht op het terugdringen van de bijvangst aan vogels. Uit het onderzoek bleek dat in het seizoen 2002-2003 op het IJsselmeer-Markermeer in de staande netten van de beroepsvissers ruim 12.000 vogels zijn bijgevangen (Klinge, 2003). Op andere wateren zal de vogelsterfte als gevolg van bijvangst veel lager zijn, omdat de visserij-inspanning meestal lager is dan op het IJsselmeer en er slechts op een beperkt aantal wateren met staande netten wordt gevestigd. Behalve staande netten kunnen ook fuiken resulteren in de bijvangst van vogels en andere dieren. Op het IJsselmeer-Markermeer is de bijvangst van vo-

gels in de fuiken veel kleiner van omvang dan in de staande netten (Dekker, 2004). Na de herintroductie van de otter in de Weerribben is in verband met de mogelijke bijvangst in de fuiken van de beroepsvissers een keurnet aangebracht.

Afgezien van het IJsselmeer is niet bekend op welke wateren overbevissing plaatsvindt en in welke mate bijvangsten een substantiële invloed hebben op het ecologisch systeem. In verschillende onderzoeken is aangetoond dat natuurlijke veranderingen of veranderingen als gevolg van menselijk ingrijpen een grotere invloed hebben op de visstand dan de beroepsvisserij.

Op wateren waar sprake is van overbevissing en overmatige bijvangsten kunnen de volgende negatieve effecten optreden voor de beroepsvisserij en de maatschappij:

- Overbevissing zal voor de beroepsvissers leiden tot een afname van de vangsten per eenheid van visserij-inspanning. Dit betekent dat er meer inspanning (kosten) nodig is om een vangst van dezelfde (of lagere) omvang te realiseren.
- De impact van overbevissing en bijvangsten op het ecologisch systeem is vanuit de natuurbelangen ongewenst.
- Overbevissing en bijvangsten hebben een negatieve invloed op het imago van de beroepsvisserij.
- Mensen stellen steeds hogere eisen aan natuurbeleving en de omgeving waarin zij willen recreëren, en een ecologisch systeem dat verstoord is door de beroepsvisserij past daar niet in. Dit geldt specifiek in de perceptie van de sportvissers die in toenemende mate eisen aan de omvang en soorten- en lengtesamenstelling van de visstand stellen.
- Bijvangsten kunnen leiden tot beperkingen in de uitvoering van de huidige en gewenste visserij. De bijvangst van vogels heeft bijvoorbeeld voor het IJsselmeer geleid tot het afsluiten van een convenant, waarin afgesproken is het aantal vogelslachtoffers van de visserij terug te dringen tot circa 2.000 per jaar. Op andere wateren, zoals het Volkerak-Zoommeer wordt de visserij met staande netten niet toegestaan in verband met eventuele bijvangsten van vogels.

Naast negatieve effecten kan bevissing ook positieve effecten op natuurwaarden en de waterkwaliteit hebben. Dit geldt bijvoorbeeld voor de effecten van de beroepsvisserij op de spieringstand in het IJsselmeer, zoals blijkt uit het model Piscator (Lammens, 1999). Onderstaand wordt verder ingegaan op de bijdrage die de visserij kan leveren aan het water- en natuurbeheer.

Bijdrage van beroepsvisserij aan visstand-, water- en natuurbeheer

De beroepsvisserij grijpt direct in op de visstand door het onttrekken van bepaalde vissen en oefent daarmee invloed uit op het ecosysteem. Indien de visserij wordt afgestemd op de eisen en wensen van het visstand-, water- en natuurbeheer kunnen beroepsvissers bijdragen aan het verwezenlijken van de doelstellingen van de beheerders. Hiervan is bijvoorbeeld sprake bij een experimentele visserij op het Volkerak-Zoommeer, waar de benutting van snoekbaars door de beroepsvissers gekoppeld is aan de onttrekking van brasem. De verwachting is dat de onttrekking van brasem zal bijdragen aan de realisatie van de ecologische doelstellingen voor het Volkerak-Zoommeer (onder andere een visstand gedomineerd door roofvis). De benutting van snoekbaars maakt de brasemvisserij voor de beroepsvissers rendabel en aantrekkelijk (Beekman & Beers, 2003). Begin jaren negentig zijn door beroepsvissers in Friesland beheerexperimenten uitgevoerd, waarbij snoekbaars werd benut. Mede op basis van de resultaten hiervan heeft het Waterschap Friesland beheerexperimenten in het beleid opgenomen ten behoeve van het realiseren van de waterkwaliteitsdoelstellingen.

Naast de directe invloed op het beheer van de visstand kunnen beroepsvissers de beheerders op verschillende vlakken ondersteunen. Door partijen die betrokken zijn bij het waterbeheer worden beroepsvissers wel de oren en ogen in het veld genoemd. Hiermee wordt bedoeld dat

de beroepsvissers, die vaak op het water aanwezig zijn en daar allerlei zaken waarnemen, kunnen fungeren als 'verlengstuk' van de waterbeheerder. Door hun aanwezigheid dragen beroepsvissers bijvoorbeeld bij aan preventie van stroperij en kunnen zij ongewenste ontwikkelingen, zoals vissterfte en sterfte van andere waterdieren, tijdig signaleren, zodat de beheerder hier snel op kan reageren. Behalve van de beroepsvisser als oren en ogen in het veld kunnen water-, visstand- en natuurbeheerders ook gebruik maken van de gebiedskennis van beroepsvissers. Zo gebruikt het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier de kennis van beroepsvissers in het beheergebied bij de planvorming. Ten slotte kunnen gegevens over de vangsten van beroepsvissers door de beheerders gebruikt worden. Trends in de vangsten kunnen waardevolle informatie geven over de ontwikkelingen van watersystemen. Tot op heden wordt door de water- en natuurbeheerders nog weinig gebruik gemaakt van de rol die beroepsvissers in het beheer kunnen vervullen. Enerzijds hebben de water- en natuurbeheerders vaak weinig aandacht voor de beroepsvisserij en zijn zij mede daardoor niet op de hoogte van de mogelijke rol van de beroepsvisser in het beheer. Anderzijds zijn veel beroepsvissers niet voldoende in staat om de dialoog met de beheerders op te zetten en de rol te vervullen die de beheerders eigenlijk zien voor de beroepsvisserij.

6.6 Activiteiten van overheden

De maatschappelijke waarde van de beroepsvisserij heeft zowel de aandacht van landelijke, regionale, lokale als gemeentelijke overheden. Uit de voorgaande paragrafen blijkt dat de cultuurhistorische, sociaal-culturele en recreatieve waarden van de beroepsvisserij nauw met elkaar samenhangen en voor gemeenten van belang kunnen zijn. Gezien deze belangen van de beroepsvisserij wordt in het navolgende ingegaan op de bereidheid en mogelijkheid van de gemeenten om te investeren in het behoud, ondersteunen en versterken van de beroepsvisserij en aanverwante activiteiten. De ecologische waarde van de beroepsvisserij is met name van belang voor waterbeheerders. Daarom wordt aansluitend ingegaan op de activiteiten die waterbeheerders ten behoeve van de beroepsvisserij ondernemen.

Deze paragraaf gaat niet in op het Europese beleid en het beleid van nationale en provinciale overheden ten aanzien van de beroepsvisserij. Een beschrijving van dit beleid en de effecten daarvan wordt in hoofdstuk 3 gegeven.

Gemeentelijke overheden

De huidige beroepsvisserij heeft vooral in de visserijgemeenten aan het IJsselmeer een belangrijke cultuurhistorische, sociaal-culturele en recreatieve waarde. In andere visserijgemeenten, zoals Woudrichem en Steenwijkerland wordt weinig tot geen aandacht besteed aan de maatschappelijke waarde van de beroepsvissers. Daarom beperkt deze paragraaf zich tot de IJsselmeergemeenten en worden achtereenvolgens de activiteiten van Volendam, Urk en Enkhuizen besproken.

Het beleid van Volendam ten aanzien van de beroepsvisserij is gericht op het behoud van de IJsselmeervisserij door het scheppen van voorwaarden voor de visserij. Tot op heden is de visserij een sector die zichzelf bedruipt en niet bij de gemeente aanklopt voor financiële steun (de vissers exploiteren zelf de visafslag). De mogelijkheden van Volendam om de beroepsvisserij te ondersteunen zijn beperkt en de ontwikkeling van de beroepsvisserij op het IJsselmeer is vooral afhankelijk van het beleid van de rijksoverheid. Politici van de gemeente proberen het rijksbeleid te beïnvloeden door te lobbyen bij partijgenoten in politiek Den Haag. Daarnaast kunnen de gemeente en beroepsvissers invloed uitoefenen op het rijksbeleid door het actief bijwonen van bijeenkomsten die LNV organiseert over de visserij op het IJsselmeer. Tevens hebben op initiatief van Volendam twee bijeenkomsten plaatsgevonden met vertegenwoordigers van IJsselmeergemeenten, beroepsvissers en de Vissersbond PO IJsselmeer. Doel van deze bijeenkomsten was vast te stellen hoe de beroepsvisserij op het IJsselmeer behouden kan blijven en wat daarvoor moet gebeuren. Tijdens de bijeenkomsten bleek

dat de zorg van Volendam voor de toekomst van de beroepsvisserij op het IJsselmeer wordt gedeeld door andere IJsselmeergemeenten.

Waar mogelijk ondersteunt Urk de beroepsvisserijsector op het IJsselmeer. Niet alleen wordt geïnvesteerd in het tekort van de exploitatie van de IJsselmeervisafslag op Urk, maar de beroepsvissers worden ook in de beleidsmatige sfeer ondersteund. Dit gebeurt bijvoorbeeld door een lobby richting het ministerie in Den Haag, waarbij de gemeente vecht voor het behoud van een visserijfunctie op het IJsselmeer. Daarnaast wil Urk het Visserijcentrum van het IJsselmeergebied worden en heeft de gemeente de ambitie om alle aanvoer van IJsselmeervis via de afslag op Urk te laten verlopen.

Enkhuizen ontwikkelt het beleid ten aanzien van de beroepsvisserij in overleg met de Vereniging Zuiderzeegemeenten. Het beleid van de gemeente is niet gericht op financiële ondersteuning van de vissers, maar op het bieden van (haven)faciliteiten en het openstellen/houden van de visafslag.

Waterbeheerders

Zoals aangegeven, zijn er veel raakvlakken tussen de beroepsvisserij en het waterbeheer en kunnen beroepsvissers een belangrijke rol vervullen in het waterbeheer. Door verschillende oorzaken worden de beroepsvissers nog weinig ingezet bij het waterbeheer en is de ondersteuning door waterbeheerders beperkt. Directie IJsselmeergebied van Rijkswaterstaat (RDIJ) ziet beroepsvissers als belangrijke gebruiker van het water en heeft als zodanig een dienstverlenende rol richting de beroepsvisserij. RDIJ wil een optimaal beheer voeren voor alle gebruikers en dus ook voor de beroepsvissers. Daarnaast worden beroepsvissers door RDIJ op de randmeren ingeschakeld bij de monitoring van de visstand en het verwijderen van overtollige waterplanten. Beroepsvissers worden tevens door waterschappen ingezet voor de monitoring van de visstand. Onder andere Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en Hoogheemraadschap van Delfland hebben als beleid dat beroepsvissers worden ingeschakeld bij visstandbemonsteringen. De mate waarin deze waterschappen de beroepsvisserij betrekken in hun activiteiten, is afhankelijk van de inspanningen van één of enkele medewerkers.

6.7 Conclusies

De conclusies uit dit hoofdstuk zijn:

- Er zijn duidelijk verschillen tussen de maatschappelijke betekenis van de IJsselmeervisserij en de maatschappelijke betekenis van de beroepsvisserij op de overige binnenwateren.
- Voorzover sprake is van maatschappelijke betekenis, ligt hieraan vooral de cultuurhistorische factor ten grondslag alsmede de invloed die hiervan uitgaat op het toerisme.
- De directe economische betekenis (directe werkgelegenheid en directe toegevoegde waarde van de beroepsvisserij aan de lokale economie) is voor de gemeenten als maatschappelijke waarde gering.
- De uitstraling en zichtbare aanwezigheid van de visserij is van belang voor het karakter van een aantal IJsselmeergemeenten.
- Hierdoor wordt de directe en indirecte werkgelegenheid in deze plaatsen bevorderd en worden toeristen aangetrokken.
- De IJsselmeergemeenten faciliteren de visserij, ondersteunen in de beleids sfeer maar investeren niet (met uitzondering van Urk).
- De beroepsvisserij in de overige wateren is versnipperd (weinig geconcentreerd binnen bepaalde gemeenten/plaatsen), hetgeen niet heeft geleid tot een band met bepaalde gemeenten.
- Overbevissing en overmatige bijvangsten op het IJsselmeer kunnen negatieve invloed hebben op natuurwaarden, de natuurbeleving van sportvissers en de bedrijfsvoering en op het imago van beroepsvissers in het algemeen.

- In de relatie tot het waterbeheer ligt er (in potentie) wel een duidelijke maatschappelijke waarde voor de binnenvisserij gezien de diensten die de beroepsbinnenvisserij kan bieden en biedt met betrekking tot het waterbeheer en de monitoring van de visstand op de (overige) binnenwateren.

7 De sterke en zwakke punten, de kansen en bedreigingen van de beroepsbinnenvisserij

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de sterke en zwakke punten van de beroepsbinnenvisserij en van de kansen en bedreigingen die van buiten de sector komen. Daarbij is weer een onderscheid gemaakt tussen de beroepsbinnenvisserij op het IJsselmeer en die op de overige wateren. In beide schema's zijn de onderwerpen zo veel mogelijk naar vergelijkbare inhoud bij elkaar gezet. In beide volgende hoofdstukken - de toekomst bij ongewijzigd en gewijzigd beleid - komen de belangrijkste onderdelen van de SWOT-analyse weer terug.

7.2 De SWOT-analyse van de beroepsvisserij op het IJsselmeer

7.2.1 *Sterke en zwakke punten*

Uit de SWOT-analyse komt naar voren dat de IJsselmeervissers een sterk traditioneel beroep hebben, waarbij zij vanuit het verleden veel vakkennis hebben opgebouwd. Zij hebben geleerd om voor hun boterham te vechten omdat zij - naar hun idee - al jaren moeten inleveren. Dit hangt deels samen met het beleid van het Ministerie van LNV om de aalstand te herstellen, waarvoor een vermindering van de visserij-inspanning noodzakelijk wordt geacht. Door maatschappen aan te gaan en gebruik te maken van de (schaarse) mogelijkheden om meer vergunningen te verzamelen, hebben sommige vissers het economisch draagvlak van hun bedrijf vergroot. Sterke uitgangspunten zijn in beginsel het vangen van een product met een 'grote' naam (de IJsselmeerpaling) en het feit dat een begin van samenwerking in de PO IJsselmeer is ontstaan. Hier staat tegenover dat men erg afhankelijk is van de aalstand en daarmee van het Nederlandse en Europese beleid dat mogelijk op korte termijn offers vraagt om op lange termijn tot herstel van de aalstand te komen.

Hoewel de intentie tot vorming van een maatschappelijk en commercieel krachtige en slagvaardige producentenorganisatie bij de vissers en de PO IJsselmeer aanwezig is, is er nog te weinig (onderling) vertrouwen om dit thans al volledig te verwezenlijken.

Door het niet optimaal functioneren van de afslagen en de sterke positie van de handel aldaar staat de prijsvorming van met name de aal onder druk. Daar komt bij dat de kweekaal (geïmporteerd dan wel binnenlandse kweek) een steeds grotere concurrent wordt, zeker voor een groeiprodukt als gerookte palingfilet in de supermarkten. Het feit dat de IJsselmeervissers geen contact met en weinig kennis van de eindgebruikers van hun producten hebben, werkt zeker niet in hun voordeel.

Tabel 13 Sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen voor de IJsselmeervissers

<i>Sterk</i>	<i>Zwak</i>
vakkennis bij vissers	sterke afhankelijkheid van aal en snoekbaars
sociaal-culturele en emotionele binding van vissers met het vak	gemene weide visserij, dus lagere productie dan theoretisch mogelijk
geen gesplitste visrechten, dus benutting schubvis mogelijk	overbevissing en op andere vissoorten dan aal vissen
visserij gedurende geheel jaar	smalle economische basis van bedrijven
vangstsamenwerking op 1 schip	niet optimaal functioneren van afslagen
	macht in bedrijfskolom ligt bij handelaren
visverwerkende industrieën nabij	weinig kennis en geen contact met eindafnemers als horeca, supermarkten en gespecialiseerde vis-detailhandel
uitstekende infrastructuur van havens, wegen en afslagen	niet inspelen met handel op trend van bereide producten en k+k-maaltijden van levensmiddelenconcerns
IJsselmeerpaling is een begrip bij eindgebruikers	te weinig vertrouwen van vissers in elkaar: te weinig samenwerking in PO IJsselmeer
cultuurhistorische en sociaal-culturele waarde van aantal IJsselmeergemeenten en aantrekkingskracht op recreanten	geringe veranderingsbereidheid bij vissers: 'men wil eigenlijk alleen vissen'.
	slechte relatie met LNV en andere instanties
	onvolledige organisatiegraad plus gemene weide visserij beperken mogelijkheden visserijbeheer
	verontreinigingen water: IJsselmeer is afvoerput van de Rijn
<i>Kans</i>	<i>Bedreiging</i>
verbetering vismigratiemogelijkheden (bijv. plan voor vispassage in Afsluitdijk)	andere functies van IJsselmeer dan visserij zijn belangrijker
gebruiken van netten met grotere mazen of (selectief) fuken met grotere ringen	waterbeleid (Kaderrichtlijn Water), natuurbeleid en bescherming vogels en vissen ten koste van de visserij in Kaderrichtlijn Water
maatverhoging van de aal waardoor productieverhoging	slechte aalstand
waterkwaliteit verbeteren op basis van Kaderrichtlijn Water	snoekbaars jaarklassen fluctueren sterk
visrechten aan de PO verhuren, niet aan individuele vissers	aalscholvers
sommige vissers streven met meer vergunningen naar een groter economisch draagvlak	verdwijnen van voedselbronnen in IJsselmeer voor vissoorten
taak als natuur- en waterbeheerder door uitvoeren monitoring of voor waterbeheerders werken	maatregelen als gevolg van Europees aalplan

<i>Kans</i>	<i>Bedreiging</i>
visserij op aal en snoekbaars tijdelijk uitstellen bij lage prijzen	(te) helder water
IJsselmeerpaling met keurmerk of kwaliteitslabel afzetten	welzijn van vis
vis staat in restaurants bijna even vaak op de kaart als vlees	
inspelen op allochtonen die afnemers van zoet-watervis zijn	beleid van overheden dat niet strookt met belangen van vissers
visactiviteiten combineren met recreatie	relatie met milieugroepen en vogelbescherming
organiseren van vistrrips voor sportvissers	concurrentie van kweekaal en import natuuraal
vermindering van administratieve lasten vissers	lage prijzen voor schubvis door importen uit Oost-bloklanden
voor aantal vissers: een warme sanering; ook voor overblijvende vissers gunstig	consumenten met negatief beeld van veiligheid en duurzaamheid
beïnvloeden van beleid overheden en andere instanties	vaker vraag van deel horeca naar uniform product

Bron: *EIM, OVB.*

7.2.2 *Kansen en bedreigingen*

De belangrijkste kans volgens de IJsselmeervissers zelf is voor hen de terugkeer van de glas-aal. Of dit echt zal gebeuren hangt in grote mate samen met het Europese en Nederlandse overheidsbeleid. Daarnaast spelen onderwerpen als de maatverhoging van de aal, het gebruik van netten met grotere mazen e.d. een belangrijke rol. Het op de afnemersmarkten brengen van IJsselmeerpaling met een keurmerk of kwaliteitslabel zou de positie en het onderscheidend vermogen van dit product erg kunnen versterken.

Hoe gek het ook moge klinken, ook een warme sanering is voor sommige vissers een kans. Deels zijn dit oudere vissers die gezien de (toekomstige) vissituatie op het IJsselmeer niet onwelgevallig tegenover een uitkoop- of andere regeling staan, voor een ander deel zijn dit vissers die uit economische overwegingen nu meer bestaansmogelijkheden zien in een activiteit buiten de beroepsbinnenvisserij.

In de loop der jaren hebben de IJsselmeervissers hun visgebied zien afnemen. Dit kwam mede doordat het IJsselmeer nieuwe functies kreeg die vaak ook een hogere prioriteit hadden wat de benutting van de ruimte betreft. Aan dit proces is nog geen einde gekomen. Daarnaast zijn de slechte aalstand, de aanwezigheid van aalscholverkolonies (die aal en ander vissoorten eten) en het deels verdwijnen van de spiering als voedselbron voor veel vissoorten in het IJsselmeer bedreigingen. Ook raakt de IJsselmeervisserij steeds meer afhankelijk van overheden en milieu- en andere organisaties. De vermindering van de visserij-inspanning van het ministerie door LNV, het aalherstelplan van de Europese overheid en het natuurbeleid van de Stichting Vogelbescherming dat gericht is op het terugdringen van de vogelsterfte in de netten van de vissers zijn hier duidelijke voorbeelden van. Commercieel gezien is er zeer grote concurrentie van kweekaal en van uit Ierland geïmporteerde natuuraal. Het wegens de slechte aalstand overgaan op het vangen van andere vissoorten wordt evenwel ontmoedigd door de lage prijzen van schubvis uit Oostbloklanden, die hier wordt geïmporteed.

7.3 De SWOT-analyse van de beroepsvisserij op de overige binnenwateren

7.3.1 Sterke en zwakke punten

Evenals de IJsselmeervissers hebben veel vissers in de overige wateren een rijke traditie wat de uitoefening van hun beroep betreft. In een aantal generaties is een grote hoeveelheid vak-kennis opgebouwd waarvan zij vinden dat andere (beleids)instanties daar nauwelijks gebruik van maken. Zij kunnen een bijdrage leveren aan activiteiten als visstandbeheer, monitoring en onderzoek van visgebieden. Gelukkig bieden visstandbeheerscommissies (VBC's) in principe steeds meer de kans om deze talenten te tonen, maar zover is het nog (lang) niet voor alle visgebieden waar VBC's zijn. Veel beroepsvissers voelen zich binnen de VBC's in een zwakke positie geplaatst en hebben moeite met de communicatie met andere betrokkenen en met de in de VBC's te overleggen onderwerpen. Wel hebben de VBC's in potentie veel mogelijkheden in zich om te komen tot een evenwichtig en duurzaam gezamenlijk beheer en benutting van de visstand in de binnenwateren.

Een sterk punt is ook het toevoegen van waarde aan de visvangsten door activiteiten uit te voeren als schoonmaken, fileren, roken en verhandelen. Soms is dit deels uit nood geboren omdat de vangsten relatief klein zijn, soms ligt hieraan een duidelijk commerciële en economische visie ten grondslag. Met initiatieven over de eventuele invoering van een certificaat of keurmerk voor natuurlijk, wordt ook gepoogd een onderscheidende positie bij afnemers te krijgen.

Tabel 14 Sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen van de beroepsvisserij op de overige binnenwateren

<i>Sterk</i>	<i>Zwak</i>
water-, visstand- en gebiedskennis bij beroepsvissers	kleine sector en smalle economische basis bij bedrijven
geen gemene weide visserij waardoor optimalisering van productie mogelijk via visstandbeheer	gebrek aan imago van beroepstak en product
aanwezigheid van en deelname aan VBC's	alleen aalvisrechten: dan veroordeeld tot seizoenvisserij
activiteiten verrichten als visstandbeheer, monitoring, onderzoek	afhankelijkheid van aalstand
beroepsvissers zijn 'oren en ogen' in het veld	lange migratieroutes aal vanaf zee: dus afhankelijk van uitzetten glas- of pootaal
vis veredelen en waarde toevoegen door verwerking en verhandeling van vis	onduidelijkheid over vergunningen en hoeveelheid vissers
men is begonnen na te denken over keurmerken en kwaliteitslabels voor (scharrel)natuurlijk	infrastructuur van verwerking en handel is zwak
	zwakke uitgangspositie t.o.v. supermarkten en hun wensen voor regelmatige aanvoer en levering van gestandaardiseerd product
	weinig gehoor vinden bij/aandacht krijgen van beleidsinstanties en lagere overheden

<i>Kans</i>	<i>Bedreiging</i>
uitbreiding visgebied	slechte aalstand
verbetering in vismigratiemogelijkheden (voor aal)	stroperijen, diefstal en vernielingen
betere regelgeving en controle inzake stroperij door overheid	(te) helder water
waterkwaliteit op basis van Kaderrichtlijn Water	waterbeleid (Kaderrichtlijn Water), natuurbeleid en bescherming vogels, vissen en andere natuurwaarden
taak als water- en natuurbeheerder door uitvoeren monitoring (o.a. voortvloeiend uit de Kaderrichtlijn Water)	natuur- en milieuoorganisaties
vakkennis in dienst stellen van andere natuur- en waterbeheerders	concurrentie van kweekaal en import natuurlijk
benutting van schubvis als visstand het toelaat en in overleg met andere betrokkenen	lage prijzen van natuurlijk
vis staat in restaurants bijna even vaak op de kaart als vlees	vaker vraag van deel horeca naar uniform, continu aangeleverd product
inspelen op allochtonen die afnemers van zoetwatervis zijn	welzijn van vis
landelijk promoten zoetwatervis	consumenten met negatief beeld van veiligheid en duurzaamheid (verontreiniging, visziekten, bijvangst)
certificeren van natuur 'scharrel'aal	huidige positie en invloed van sportvisserij
visactiviteiten combineren met toerisme/recreatie	hinder van hobby- of gelegenheden 'beroepsvissers'
verbetering organisatiegraad en vergunningstelsel	
het vormen van clusters van beroepsvissers op regioniveau (Zælland, Friesland)	
verbetering samenwerking met andere partijen in VBC's	
beïnvloeden van beleid overheden en andere instanties	

Bron: EIM, OVB.

7.3.2 Kansen en bedreigingen

Vissers in de overige binnenwateren zien vooral kansen op het gebied van de vangstverruiming. Dit betreft:

- de terugkeer van de glasaal. Op natuurlijke manier en op korte termijn zal dit waarschijnlijk niet lukken, daarvoor is effectief (Europees) overheidsbeleid noodzakelijk;
- een betere benutting van de schubvis als de visstand ter plekke het toelaat. Dit zou dan via de VBC's dienen te geschieden. Op dit moment is de samenwerking tussen betrokken partijen waaronder de sport- en beroepsvissers in een aantal VBC's zeker niet optimaal te noemen en derhalve voor verbetering vatbaar. Teruggave van (vroegere) schubvisrechten is in de huidige situatie niet denkbaar, wel kan de inspanning gericht worden op het in VBC-verband opstellen en uitvoeren van een visplan, waarin de mogelijkheden voor het

- benutten van schubvis zijn uitgewerkt. Hiervoor is het wel noodzakelijk dat de beroepsvissers actief aan VBC's deelnemen;
- de uitbreiding van het aantal ha viswater. Sommige beroepsvissers hopen visrechten voor kleine wateren (10 à 20 ha) van gelegenheidsvissers over te kunnen nemen. Dergelijke uitbreidingen vinden steeds meer plaats. Deze ontwikkeling leidt niet alleen tot krachtiger bedrijven en opheffing van mogelijk onrendabele bedrijfjes, maar daarmee ook tot een meer levensvatbare, zij het kleinere, beroepsbinnenvisserijsector.

Mogelijkheden zijn er ook voor een beperkt aantal beroepsvissers in de overige wateren op het gebied van het natuur- en waterbeheer. Visstandbeheer, monitoring van de visstand in visgebieden (bijvoorbeeld voor waterschappen) en meewerken aan onderzoek in visgebieden met onderzoeksinstituten zijn bij uitstek taken waar (een aantal) beroepsvissers hun kennis en kunde kunnen aanwenden. Hoewel deze activiteiten in financiële zin slechts een beperkte vergoeding kennen, versterken zij de maatschappelijke positie en bijdrage van de beroepsbinnenvisserij. Juist door een dergelijke actieve bijdrage kan de beroepsbinnenvisserij niet alleen haar economische bestaansrecht, maar ook haar ecologische meerwaarde laten blijken.

Daar relatief veel beroepsvissers op de overige wateren hun vangsten verder verwerken en verhandelen, kunnen zij daarbij - beter dan de IJsselmeervissers nu - inhaken op trends bij eindgebruikers. Voorbeelden van dergelijke trends zijn:

- veel allochtonen die meestal op markten kopen, houden van vele soorten zoetwatervis, zoals brasem en voorn. Dit vraagt om een uitbreiding van de leveringen aan marktkooplieden;
- in veel restaurants, een afzetkanaal waaraan dit type beroepsvissers vaak direct levert, krijgt vis naast vlees een prominentere plaats op de menukaart;
- ook viswinkels en supermarkten in de regio bieden soms aan de beroepsbinnenvissers directe mogelijkheden tot levering van (schoongemaakte, bewerkte en gevacumeerde) visproducten.

Bekende bedreigingen voor de beroepsvissers in de overige wateren zijn de slechte aalstand en de stropers die steeds professioneler worden en ook de fuiken van de beroepsvissers leeghalen. Daarnaast wordt door deze vissers met lede ogen gekeken naar de activiteiten van de sportvissers en de gelegenheids- of hobbyvissers. Ondanks de voor vrijwel alle VBC's geregelde paritaire samenstelling voelen de beroepsvissers in VBC's zich vaak tegenover de sportvissers in de minderheid. De gelegenheidsvissers zijn bijna nooit georganiseerd en maken niet vaak deel uit van een VBC.

Op commercieel gebied ondervinden de beroepsvissers concurrentie van de kweekaal en van de IJsselmeeraal; beide ontwikkelingen hebben een drukkend effect op de prijsvorming. Daarnaast vragen supermarkten en in (veel) mindere mate horecabedrijven steeds vaker om een uniform product, waaraan kwekerijen eerder kunnen voldoen.

7.4 Conclusies

- Voor de IJsselmeervisserij zijn de sterke punten vooral gelegen in het product aal, in het bijzonder het imago dat dit product heeft bij de consumenten op de binnenlandse markt. Dit komt ook terug in de uitstraling die de palingvisserij heeft op de toeristische waarde van enkele IJsselmeergemeenten. Daarnaast is de vakkennis een sterk punt alsmede de mogelijkheid om onder normale weersomstandigheden vrijwel het hele jaar door op het IJsselmeer te kunnen vissen op aal en schubvis.
- Als zwak moeten in het bijzonder worden genoemd de smalle economische basis van de IJsselmeervisserij en de sterke afhankelijkheid van (fluctuaties in) de vangst en opbreng-

sten van aal en snoekbaars. Dit wordt versterkt door de versnippering onder de IJsselmeervissers waardoor men weinig kracht kan uitoefenen op de afzetmarkt. Een belangrijke zwakte is daarnaast de onderlinge verdeeldheid en het gebrek aan mogelijkheden om een daadkrachtige lobby te voeren ter behartiging van de collectieve belangen van de IJsselmeervisserij.

- De kansen voor de IJsselmeervisserij zijn met name gelegen in de mogelijkheden die men zelf kan creëren op het gebied van de bedrijfsorganisatie, de logistieke organisatie en de versterking van de commerciële kracht van de IJsselmeervisser op de afzetmarkt. Daarnaast ligt met name een kans in versterking van het onderscheidende vermogen van het product IJsselmeerpaling. Ook sanering moet gezien worden als een kans voor (een deel van) de IJsselmeervisserij.
- Bedreigingen voor de IJsselmeervisserij zijn in het bijzonder gelegen in het risico van achteruitgang van de kwaliteit van het visgebied en de maatsregelen die genomen moeten worden om dit risico tegen te gaan. Dit kan betekenen dat van de IJsselmeervisserij (opnieuw) offers moeten worden gevraagd met als uiteindelijk doel: herstel van de visstand.
- Voor de overige beroepsbinnenvisserij is het product aal een sterk punt met de kanttekening dat het imago van de natuurling wat minder krachtig is dan dat van de IJsselmeerpaling. Daarnaast zijn vooral vakkennis, het vaak ontbreken van concurrentie (geen gemene weide visserij) en – in potentie – een actieve participatie van de beroepsbinnenvisserij in VBC's sterke punten.
- Voor de overige beroepsbinnenvissers vormen met name de kleinschaligheid van de bedrijven, de versnippering van de viswateren en visrechten en de beperkte benuttingsmogelijkheid van schubvis duidelijk zwakte punten.
- Kansen voor de beroepsbinnenvisserij op de overige binnenwateren moeten in het bijzonder gezocht worden in sanering (onder te kleinschalige parttime en mini-time bedrijven ten gunste van de overblijvende fulltime bedrijven), benutten van mogelijkheden van visserij op schubvis (binnen randvoorwaarden), herverdeling van viswateren en (aal)visrechten, participatie in de VBC's en uitvoering van zogeheten blauwe diensten. Deze laatste mogelijkheden zullen niet zozeer de economische basis versterken maar wel bijdragen tot meer maatschappelijke inbreng van de binnenvisserij gezien vanuit het oogpunt van duurzaam vissen en maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Ook voor de binnenvisserij zijn bedreigingen vooral gelegen in externe ontwikkelingen die men niet of nauwelijks kan beïnvloeden, zoals import van vis (kweekaal uit China), vraagveranderingen en het risico van achteruitgang van de visstand.

8 Het perspectief voor de beroepsbinnenvisserij bij ongewijzigd beleid

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt voorzover mogelijk een kwalitatief en kwantitatief beeld geschetst van de beroepsbinnenvisserij voor de jaren 2003 en later. Allereerst wordt in paragraaf 8.2 aandacht geschonken aan het jaar 2003 op basis van bekende gegevens. Deze gegevens betreffen met name de IJsselmeervisserij omdat daarvan de vangsten en besommingen worden geregistreerd. Over de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren ontbreken dergelijke waarden, en daarvan kan dan ook slechts zeer summier een kwalitatieve indruk worden geboden. Vervolgens wordt de aandacht gericht op de jaren 2004 tot en met 2008. Hierbij worden op basis van een extrapolatie van vangstgegevens enkele mogelijke ontwikkelingsrichtingen in financieel opzicht voor de beroepsbinnenvisserij besproken (8.3). Ook hier ligt weer noodgedwongen het accent op de IJsselmeervisserij, vanwege gebrek aan informatie over de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren. Bij de mogelijke ontwikkelingsrichtingen worden tevens de te verwachten effecten van het nu kenbare beleid voor de beroepsbinnenvisserij belicht.

Uitgangspunt bij de beschouwingen in dit hoofdstuk is dat de beroepsbinnenvisserij haar bedrijfsbeleid in de jaren die volgen op 2002 (de beschouwde toekomstjaren in financieel opzicht) niet fundamenteel wijzigt. Dat wil zeggen: er vinden geen drastische veranderingen plaats ten aanzien van vangstcapaciteit, vangststelsel, aanpalende bedrijfsactiviteiten, logistieke systemen, personeelsbezetting, beloningssystematiek, verdeling visrechten en visbenutting en andere structuurbepalende factoren.

8.2 Actualiteit: het jaar 2003

8.2.1 *IJsselmeervisserij*

Hoogte besomming

In het voorgaande is stilgestaan bij de ontwikkelingen in de periode 1996 tot en met 2002. Deze periode lag vast omdat er ten tijde van het onderzoek nog geen gegevens over 2003 waren. Inmiddels is over de IJsselmeervisserij al wel recente informatie beschikbaar gekomen. Dit betreft in het bijzonder het niveau van de bij de visafslagen geregistreerde vangsten met een onderverdeling naar vissoorten. Het Productschap Vis heeft deze (nog voorlopige) cijfers ter beschikking gesteld van het onderzoek. Uit deze informatie blijkt dat 2003 in termen van besommingen en vangsten wel zeer sterk verschilt van 2002. Was 2002 nog te kenschetsen als een zeer gunstig vangstjaar voor de IJsselmeervisserij, 2003 was dat zeker niet. Zo lag in 2002 de door het Productschap berekende besomming nog 54% boven het niveau van 1996; bij de berekende besomming voor 2003 was dit slechts 3%. Uitgedrukt in euro's lag in 2003 de besomming ruim € 2.000.000 beneden het niveau van 2002.

Inkomen uit het visserijbedrijf

Om de effecten van het voorgaande op het inkomen uit het bedrijf te kunnen weten, is verondersteld dat de ondernemers in het geheel niet in staat zijn geweest om middels wijzigingen in arbeidsorganisatie en bedrijfsinvesteringen te reageren op de achteruitgang in vangsten en besommingen.

Deze aanname lijkt zeker reëel omdat:

- bedrijfsinvesteringen voor langere tijd vastliggen en ontmanteling of niet-benutting hiervan de ondernemer veel kost;
- de personeelsomvang waarschijnlijk 'star' is en moeilijk op korte termijn kan worden aangepast wegens arbeidsrechtelijke vereisten, de economische recessie (gebrek aan alternatieve werkgelegenheid buiten de sector) en niet in het minst door de noodzakelijke minimumbezetting per schip.

Los van een stijging van de bedrijfskosten (vergunningen, arbeid, brandstoffen) moet rekening worden gehouden met een arbeidsopbrengst per opvarende die in 2003 ongeveer 25% *beneden het niveau van 1996* zal komen te liggen. Gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling tussen 1996 en 2003 ligt dan het arbeidsinkomen per opvarende zelfs 40% beneden het niveau van 1996. Daarmee is 2003 een echt rampjaar en is het niet vreemd als de IJsselmeer-visser aangeeft dat 'het water hem aan de lippen staat'.

8.2.2 *Beroepsbinnenvisserij in de overige binnenwateren*

Feitelijke informatie over de ontwikkeling in 2003 van de besomming bij de beroepsvisserij in de overige binnenwateren ontbreekt. Op basis van geluiden van verschillende vissers valt ook geen eensluidend beeld te geven. Sommige vissers spreken van een goed jaar, anderen juist niet. Veel hangt daarbij af van de eventuele voorgedane mogelijkheden om meer visrechten te verwerven, schubvis te benutten en meer te leveren aan afzetkanalen als horeca, viswinkeliers e.d. Ook de sterke diversiteit in bedrijfsuitoefening bij de beroepsbinnenvisserij in de overige wateren geeft aanleiding om te veronderstellen dat er geen sprake is van een algemeen geldende positieve dan wel negatieve tendens.

8.3 Het perspectief op de korte en middellange termijn: 2004 tot en met 2008

8.3.1 *Een korte reflectie vooraf*

De beroepsbinnenvisserij is een kleine sector met 240 bedrijven die het IJsselmeer en de overige binnenwateren, waaronder ook de grote rivieren, tot visgebied hebben. Een kwart van alle beroepsvissers oefent de visserij parttime uit. Al naar gelang het type visrechten wordt voornamelijk op aal en eventueel tevens op schubvis (snoekbaars, baars) gevestigd. De bedrijven zijn over het algemeen zeer kleinschalig, afgaande op het feit dat 70% van alle bedrijven met een of twee personen inclusief de ondernemer werkt. Een minderheid van de bedrijven behaalt met de beroepsbinnenvisserij uitstekende rendementen, maar veel andere bedrijven moeten het doen met een winst voor belastingen die nauwelijks opweegt tegen het minimumloon.

Als persoon hebben de beroepsvissers een aantal specifieke kenmerken: men is gemiddeld 47 jaar oud, zit van vader op zoon in doorsnee al 26 jaar in het vak en is meteen in de praktijk opgeleid of heeft vaak lager beroepsonderwijs gevolgd.

De sector loopt qua innovativiteit - zeker wat de vangsttechnieken betreft - niet voorop. Er zijn wel enkele ontwikkelingen, maar die kunnen niet als sterk vernieuwend of ingrijpend op het bedrijf en de bedrijfsvoering worden aangemerkt. Belangrijke beperkingen zijn gelegen in de beperkte winsten, waardoor geen reserves kunnen worden opgebouwd voor vernieuwings- of uitbreidingsinvesteringen en het geringe aantal jongeren dat nog kiest voor het vissersvak. En juist van deze groep nieuwkomers zou de vernieuwingen kunnen of moeten komen.

8.3.2 Een kwalitatieve beschouwing

Algemene sectorale ontwikkelingen

De omvang van de vangsten ligt inmiddels rond 900 tot 1.050 ton aal per jaar (IJsselmeervisserij en beroepsbinnenvisserij tezamen). Gezien de te geringe glasaalintrek is te verwachten dat deze vangsten nog even constant blijven en daarna langzaam afnemen. De totale vangst zal met bijna hetzelfde aantal schepen worden opgehaald maar - in het IJsselmeer - met in totaal minder aaleenheden. Gezien de laagte van de verdiensten zullen enkele vissers moeten beslissen om de vangst voor een bepaalde periode stil te leggen. Ook de beroepsbinnenvissers zelf weten dat het in hun sector minder goed gaat. Dit uit zich bijvoorbeeld in het feit dat bij een aantal bedrijven de neiging bestaat om met minder personeel te werken en vaker gezin, familie en vrienden in te schakelen. Sommigen gaan verder en spreken zich uit voor een duurzame beroepsbinnenvisserij met minder en kleinschaliger schepen.

Een op de acht beroepsbinnenvissers verwacht volgens de EIM-enquête tussen nu en 5 jaar met zijn bedrijf te zullen stoppen. Bij de IJsselmeervissers is dit zelfs een op de zes. Als redenen geven de vissers op: de leeftijd, de geringe inkomsten van de visserij en omstandigheden zoals geringe glasaalintrek, aalscholwers, instituties zoals het Ministerie van LNV, stichting Natuurmonumenten e.d. Bijna alle vissers die willen stoppen, doen dit - naar eigen zeggen - noodgedwongen.

Om de huidige, moeilijke situatie tegemoet te treden zijn er ook positieve geluiden in de vorm van het investeren in nieuw vistuig en het starten met nevenactiviteiten. Tweederde van alle beroepsvissers wil in het komende jaar in nieuw vistuig investeren, bijna altijd ter vervanging van het oude vistuig en zelden ter uitbreiding. Ongeveer 15% van de IJsselmeervissers en de fulltime vissers in de overige wateren is ook van plan in de toekomst nevenactiviteiten binnen of buiten de visserij te gaan uitoefenen. Deze activiteiten zijn zeer divers en kunnen betrekking hebben op de horeca, het toerisme of het visstandbeheer. De meeste vissers hopen een kwart aan inkomen uit deze neveninkomsten te kunnen genereren.

Hoe zal de IJsselmeervisserij zich verder ontwikkelen?

De belangrijkste onderwerpen waar de IJsselmeervisbedrijven mee geconfronteerd zullen worden zijn de vermindering van de visserij-inspanning als resultante van het beleid van het Ministerie van LNV, de invloed van vogels op het visbestand, de effecten van afspraken op het gebied van vogelbescherming en de toenemende IJsselmeerrecreatie. De visserij-inspanning is in de theorie al verminderd gezien de daling van het totale aantal aaleenheden, maar minder dan verwacht; ook doordat er geen of bijna geen gebruik is gemaakt van de bedrijfsbeëindigingsregeling.

Als komende jaren minder aal zal worden gevangen (zoals in 2003), zullen de prijzen tijdelijk als gevolg van de wetten van vraag en aanbod maar ook meer structureel kunnen stijgen. In 2003 is deze verwachting overigens in het geheel niet bewaarheid geworden, mogelijk als gevolg van een groeiend aanbod aan natuurlijk uit exporterende landen en van kweekaal zoals uit China¹.

Wat de prijswerking op de aalmarkt aangaat: PO IJsselmeer heeft hiervoor een nader te onderzoeken voorstel gedaan. Op dit moment zijn er rond het IJsselmeer vijf visafslagen voor zoetwatervis. Op iedere afslag zijn dikwijls maar enkele handelaren aanwezig. Hierdoor ontstaat een onderhandelingspel waarbij de prijsvorming voor de beroepsbinnenvissers laag is.

¹ Let wel: de negatieve prijsontwikkeling in 2003 ten opzichte van 2002 kan ook een reactie zijn op de sterke stijging van de aalprijs in 2002.

Concentratie van de handelaren en de visaanvoer op een (of twee) veiling(en) kan hierin verandering brengen. Negatieve gevolgen: veel beroepsbinnenvissers moeten verder naar een afslag varen en enkele afslagen moeten eventueel sluiten.

De aalscholver wordt gezien als een directe concurrent van de beroepsvisser wegens de hoeveelheid aal die hij opeet. In het kader van de ICES Natuurontwikkelingsprojecten voert het Ministerie van LNV het beleid om het ontstaan van nieuwe broedkolonies aalscholvers te voorkomen¹. Dit zou kunnen betekenen dat de groei van de aalscholverkolonies de komende jaren beperkt blijft.

Naar schatting verdronken er in de winter van vorig jaar 12.000 à 13.000 watervogels in de netten van de IJsselmeervissers. Experimenten met alternatieve visserijtechnieken hebben niet de verwachte resultaten opgeleverd. In het seizoen 2003/2004 zal een uitgebreide proef worden gedaan, gericht op het terugdringen van de vogelsterfte. Dit is afgesproken tussen Vogelbescherming Nederland, PO IJsselmeer en het Ministerie van LNV. De effecten van deze proef zijn voor de IJsselmeervisserij vanuit bedrijfsmatige optiek waarschijnlijk beperkt.

De situatie bij de beroepsbinnenvisserij op de overige wateren

Belangrijke onderwerpen van de beroepsbinnenvissers in de overige wateren zijn de stroperij, het type visrechten en het toevoegen van waarde aan het product.

Uit de telefonische enquête blijkt dat de beroepsvissers op de overige wateren stroperij, diefstal en vandalisme als de grootste bedreigingen voor de bedrijfsvoering zien. In het Beleidsbesluit Binnenvisserij is dit onderwerp dan ook opgenomen. Om zicht te krijgen op de stroperij is een probleemverkenning uitgevoerd (Pol, 2002). Hieruit is gebleken dat door de vijf belangrijkste doelgroepen in de provincie circa 150 ton vis per jaar wordt onttrokken. De zogenaamde kleine visstropers onttrekken de meeste vis (aandeel 30% van de stroperij), gevolgd door de beroepsstropers (26%) de stropende snoekbaarsvissers (met de hengel) (22%), de beroepsvisser (13%) en de gelegenheidsstroker (9%).

Door te weinig menskracht en middelen en een gering draagvlak bij de politiek was landelijke aanpak tot nu toe niet mogelijk. Daarom is besloten in drie regio's te starten met de aanpak van de stroperij; Friesland, de benedenrivieren en de randmeren. Tot 2005 zal in Friesland een stroperijteam actief zijn om de stropers aan te pakken. De ervaringen met deze aanpak worden door de beroepsbinnenvissers in Friesland als positief ervaren en kunnen mogelijk leiden tot vermindering van de inkomstenderving die beroepsvissers lijden als gevolg van stroperij, vandalisme en diefstal.

Vanaf circa 1970 is er in veel binnenwateren een splitsing tot stand gekomen tussen de aalvis- en schubvisrechten, waarbij de beroepsvissers vaak de aalvisrechten kregen en de sportvissers de schubvisrechten. Deze verdeling op vrijwillige basis is niet altijd 'automatisch' bereikt. Inmiddels bestaan er voor veel wateren de zogenoemde visstandbeheerscommissies waarin alle partijen inclusief de natuur- en waterbeheerders zijn opgenomen. Daar wordt gestreefd naar het duurzame beheer van de betreffende wateren en naar een werkbare verdeling van de vangsten tussen beroeps- en sportvissers. Dit lukt evenwel nog niet altijd. Veel beroepsvissers op de overige wateren vinden inmiddels anno 2003 dat de splitsing van visrechten indertijd niet gebracht heeft wat ervan verwacht mocht worden. Door de relatief lage verdiensten in de beroepsvisserij is het vissen op aal als enig product voor veel bedrijven gewoon te weinig. Binnen de visstandbeheerscommissies zal daarom de aandacht ook gericht

¹ 'De IJsselmeervisserij, een integrale knelpuntenanalyse'. Ministerie van LNV, 2003.

moeten blijven - zeker als visplannen worden opgesteld - op de benutting van schubvis door de beroepsvisserij. De visstand moet dit wel toelaten. Onder deze voorwaarde kan dit ertoe leiden dat op termijn enige verruiming plaatsvindt van de vangstmogelijkheden voor de beroepsbinnenvisserij. Hierbij dient ook rekening te worden gehouden met de ingezette trend dat wateren steeds minder produktief worden als gevolg van de verbetering van de waterkwaliteit. Een proces dat ook kan leiden tot verschuivingen in de samenstelling en omvang van de visstand.

Veel beroepsvisserij in de overige wateren en met name de parttime vissers bewa- ken/verhandelen de gevangen vis en zorgen daarmee voor toegevoegde waarde. Dit betreft het schoonmaken, roken en soms ook fileren van vis voor restaurants en consumenten. Nu het moeilijker gaat in de beroepsbinnenvisserij zal dit vaker gaan voorkomen. De trend bij supermarkten om meer voorverpakte (gerookte) palingfilet te verkopen, is voor de individuele beroepsbinnenvisser als leverancier vaak te hoog gegrepen maar voor groepen beroepsbinnenvissers waarschijnlijk wel uitvoerbaar. Van deze ontwikkeling gaat enerzijds een positieve invloed uit op de afzetmogelijkheden voor de beroepsbinnenvisser, anderzijds kan het ook betekenen dat de beroepsbinnenvisser op termijn weer wordt uitgeschakeld indien het vraagpatroon van de handel constanter en omvangrijker wordt en daarmee eisen ontstaan waaraan de beroepsbinnenvisser niet kan voldoen. Al met al mag op korte termijn hiervan een zekere omzetgroei worden verwacht, maar op de lange termijn moet dit worden betwijfeld ingeval visserijbedrijven het beleid niet wijzigen (uitgangspunt voor de perspectiefberekening).

Door de vertegenwoordigers van het Ministerie van LNV die zijn geïnterviewd voor het onderzoek wordt de komende jaren een afname van het aantal beroepsbinnenvisserijbedrijven verwacht. Op korte termijn zullen vooral de bedrijven die in de marginale sfeer opereren verdwijnen. Naar verwachting worden de bedrijven die overblijven nog groter en professioneler. Er wordt voorzien dat er een kleinere, sterkere sector ontstaat met perspectieven voor de langere termijn. Voorwaarden hiervoor zijn geen verdere verslechtering van de aalstand, maar bij voorkeur een verbetering en beroepsvisserij die professioneel, innovatief en creatief werken.

De regionale waterbeheerders gaven in de gesprekken aan dat zij in hun beheergebied goede perspectieven zien voor de beroepsvisserij die voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van de visserij. Deze beheerders hebben weinig tot geen inzicht in de perspectieven voor de kleinschalige beroepsvisserij in hun beheergebied. In bepaalde gevallen wordt deze vorm van beroepsvisserij als onwenselijk gezien en worden de huurovereenkomsten met de betreffende beroepsvisserij bij voorkeur niet verlengd.

8.3.3 *Veranderingsgeneigdheid bij de beroepsbinnenvissers?*

In het voorgaande is reeds aangegeven dat de markt-, omgevings- en bedrijfsomstandigheden zich in de komende jaren nauwelijks echt positief lijken te ontwikkelen voor de beroepsbinnenvisserij. Wil een en ander leiden tot betere bedrijfsresultaten, dan zal ook de beroepsbinnenvisserij hier zelf de schouders onder moeten zetten. Mogelijkheden hiertoe lijken er zeker te zijn, maar het is de vraag of de beroepsbinnenvisser dit ook oppakt. In hoofdstuk 9 zal aan de opties voor de beroepsbinnenvisser nader aandacht worden geschonken.

Wanneer afgegaan wordt op de geluiden van veel vissers nu, dan moeten de veranderingsbereidheid en -mogelijkheid niet al te groot worden ingeschat. Gewezen is al op het financiële aspect. Maar ook de emotie speelt, zeker bij de IJsselmeervissers, een grote rol. Zo is bij de bespreking van de beleving en visie van de IJsselmeervisser al gewezen op het gebrek aan vertrouwen dat de IJsselmeervisser heeft in de beleidsinstanties die (mede) zijn werkgebied bepalen. Zij achten zich steeds weer het lijdend voorwerp van het beleid in plaats van het leidende voorwerp. Hierdoor is er achterdocht ten aanzien van het nut van vernieuwing op ter-

mijn. Op korte termijn lijkt er wel een kans te zijn om de gevoeligheden aan beide kanten weg te nemen door frequentere en betere communicatie met elkaar. Dit opent de weg tot een verbeterde dialoog en tot een verfrissende proactieve opstelling van de beroepsbinnenvisser.

8.3.4 *Het financiële perspectief*

IJsselmeervisserij

Voor de IJsselmeervisserij gaan wij voor de raming van de hoogte van de besomming in 2008 uit van een extrapolatie van de besommingsontwikkeling in prijzen en hoeveelheden tussen 1996 en 2003. Bij de trendberekening (zie hierna) is aangenomen dat de prijsontwikkeling zowel in 2002 als in 2003 incidentele extremen betreft. Op basis hiervan kan voor 2008 een groei van de besomming worden geraamd van 50% ten opzichte van het basisjaar 1996 en een daling met 3% ten opzichte van het 'recordjaar' 2002. De besomming in 2008 wordt daarmee geraamd op € 5.900.000.

Voor 2008 wordt verder verwacht dat door natuurlijk verloop het aantal IJsselmeerbedrijven licht zal afnemen (met 5) tot 65. Dit resulteert uiteindelijk in een gemiddelde groei van de besomming per bedrijf met 4% tot € 110.000 in 2008.

Tegenover deze groei staan een aantal veranderingen die vanuit de besommingsontwikkelingen moeten worden gecompenseerd, in casu de ontwikkeling van de bedrijfskosten en die van de consumentenprijzen. Voor de hoogte van de bedrijfskosten gaan wij ervan uit dat de groei hiervan gelijk is aan de groei van de besomming omdat via het systeem van de deellonen de lonen direct gekoppeld zijn aan de hoogte van de besomming.

Op basis van deze uitgangspunten resulteert in 2008 een winstgroei met 10%. Het arbeidsinkomen per opvarende groeit met 8% en de winst per eigenaar met 9%. Wordt rekening gehouden met een beperkte stijging van de consumentenprijzen met 2% per jaar, dan is er evenwel sprake van een achteruitgang van de inkomens met 1 tot 2%.

Samenvattend wordt voor 2008 ten opzichte van 2002 geraamd:

- minder bedrijven: afname met 5 (dus ook 8% minder werkenden!)
- lichte afname van de totale besomming (- 3%)
- lichte toename van de besomming per bedrijf (+ 4%)
- lichte groei van het arbeidsinkomen per opvarende nominaal en reëel zeer lichte daling
- lichte groei van de winst per eigenaar nominaal en reëel een zeer lichte daling.

Al met al een weinig rooskleurig perspectief: stilstand is achteruitgang.

Toelichting op de Trendberekening IJsselmeervisserij

De trendberekening is gebaseerd op de waarden van de totale, bij de visafslagen geregistreerde aanvoer van de IJsselmeervisserij voor de jaren 1996 tot en met 2003. Deze aanvoer is geregistreerd in kilo's en in aanvoerwaarde tegen lopende prijzen in euro's. Van deze waarden zijn het prijsniveau en de prijsontwikkeling in indexcijfers (= waardenmutatie/ hoeveelheidsmutatie ten opzichte van het basisjaar 1996) afgeleid. De bron voor deze informatie is het Productschap Vis.

In tabel 15 zijn de waarden opgenomen (voor 2003 zijn het voorlopige cijfers) voor de belangrijkste variabelen te weten:

- *Hoeveelheidsinformatie*
 - de hoeveelheid aangevoerde aal in 1.000 kg
 - de aangevoerde hoeveelheid totale vis in 1.000 kg
- *Prijsinformatie*

- het prijsniveau per kg van de aangevoerde aal in €
- het prijsniveau per kg van de totaal aangevoerde vis in €
- *Aanvoerwaarde*
 - de aanvoerwaarde van de aangevoerde aal in € (x 1.000)
 - de aanvoerwaarde van de totaal aangevoerde vis in € (x 1.000)

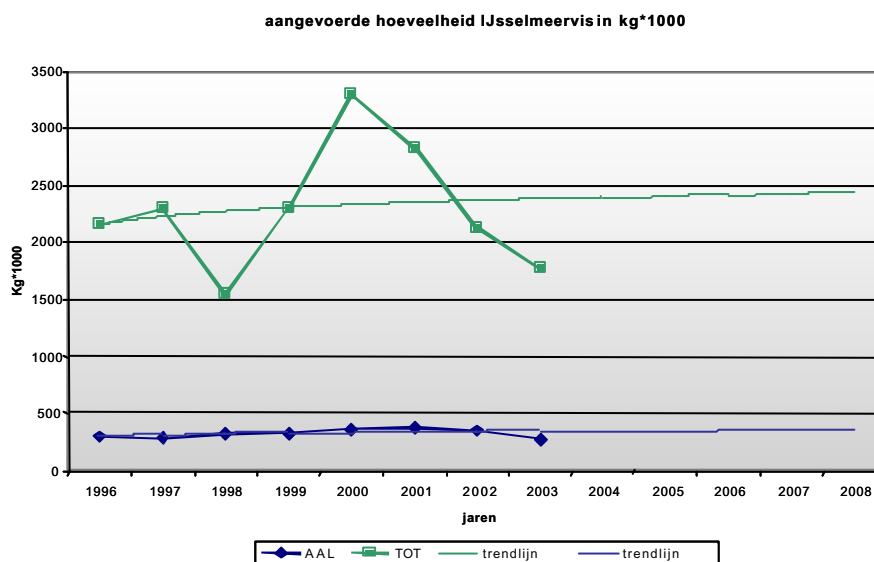
Tabel 15 Aanvoergegevens van belangrijkste vissoorten bij visafslagen IJsselmeer (voor 2003 voorlopige cijfers)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
aal hoeveelheid	300	285	322	332	368	381	353	279
totaal vis hoeveelheid	2.156	2.295	1.547	2.303	3.297	2.830	2.126	1.775
aal prijsniveau	8,6	8,7	8,7	8,2	8,5	8,0	11,5	8,0
totaal vis prijsniveau	1,8	1,7	2,6	1,9	1,7	2,1	2,8	2,2
aal aanvoerwaarde	2.567	2.484	2.807	2.712	3.137	3.030	4.060	2.230
totaal vis aanvoerw.	3.903	3.962	3.997	4.385	5.625	5.995	6.010	3.992

Bron: Productschap Vis.

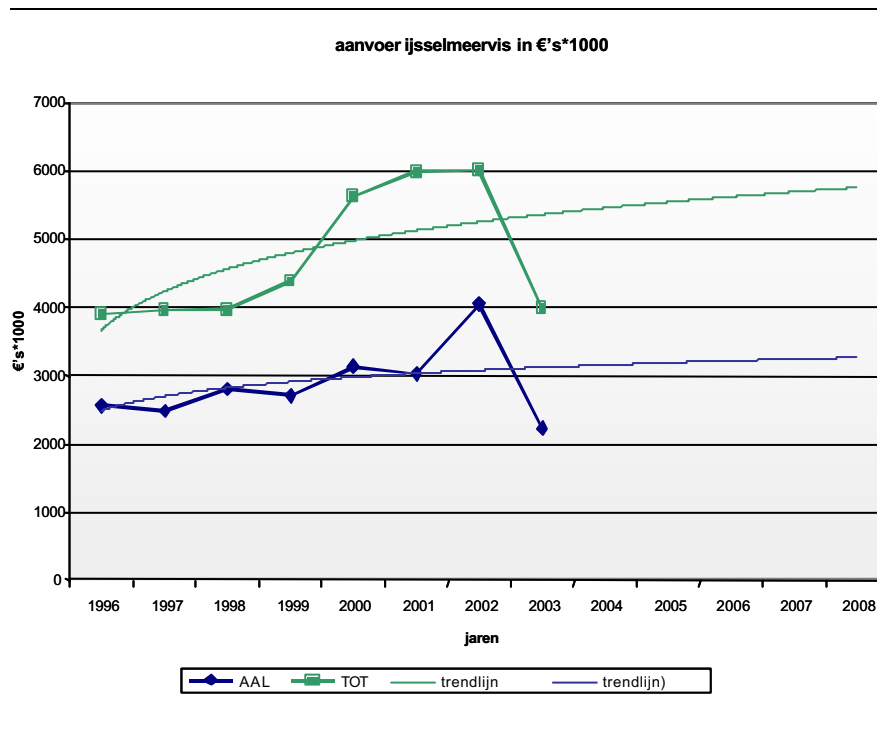
De cijfers tonen aan dat de ontwikkeling van de totale aanvoerwaarde grotendeels bepaald wordt door de ontwikkeling van de prijs en hoeveelheid aangevoerde aal. Door de jaren heen ligt het aanvoerwaarde-aandeel van aal tussen 51 (in 2001) en 70% (1998). De sterke afhankelijkheid van aal blijkt wel heel duidelijk uit 2003. In dat jaar is de teruggang in aanvoerwaarde voor 90% te verklaren uit de daling van de aanvoerwaarde van aal.

Figuur 9 Trend in aangevoerde hoeveelheid vis bij visafslagen IJsselmeer

Bron: EIM op basis van informatie van het Productschap Vis.

Figuur 10 Trend van waarde van de aangevoerde hoeveelheid vis bij visafslagen IJsselmeer

Bron: EIM op basis van informatie van het Productschap Vis.

Om een (rekenkundige) schatting te kunnen maken van de positie van de IJsselmeervisserij in 2003 is een extrapolatie naar 2008 gemaakt van de informatie over 1996 tot en met 2003. Deze extrapolatie (trendlijnberekening) is grafisch weergegeven in de figuren 9 en 10.

Beroepsbinnenvisserij op de overige binnenwateren

Voor dit deel van de beroepsbinnenvisserij ontbreekt in feite een historisch houvast, terwijl daarnaast ook de kwalitatieve beschouwing weinig aanknopingspunten biedt voor een enigszins verantwoorde kwantitatieve uitwerking van de ontwikkelingen op de middellange termijn. Om deze reden wordt afgezien van een berekening. Wel lijkt het tegen de achtergrond van het perspectief voor de IJsselmeervisserij plausibel om te veronderstellen dat de overige beroepsbinnenvisserij zonder ingrijpende veranderingen in de komende jaren geen positieve ontwikkeling zal doormaken. Ook hier wijzen de trends op een stilstand of mogelijk zelfs achteruitgang.

8.4 Conclusies

Conclusies uit dit hoofdstuk zijn:

- Het jaar 2003 was voor de IJsselmeervisserij qua omvang van de vangsten en hoogte van de prijzen een slecht jaar. De arbeidsopbrengst per opvarende ligt in 2003 sterk onder het niveau van 1996.
- Het is onduidelijk hoe het - wat de vangsten betreft - in 2003 met de beroepsvisserij op de overige wateren is vergaan. Deze conclusie geldt ook enigszins voor andere jaren. Daarom kon voor deze groep beroepsvisserij geen kwantitatieve raming van het economisch perspectief voor 2008 worden gemaakt.
- Voor de middellange termijn tot en met 2008 geldt voor de totale beroepsvisserij:

- gezien de geringe glasaalintrek zullen de vangsten langzaam afnemen. Sommige vissers zullen daarom om economische redenen moeten beslissen om minder uit te varen;
 - uit de telefonische enquête onder de beroepsbinnenvissers blijkt dat een op de acht vissers verwacht tussen nu en vijf jaar met hun bedrijf te zullen stoppen. Redenen zijn: de leeftijd, de geringe inkomsten en de slechter wordende visomstandigheden;
 - van de andere kant zijn er veel vissers die meer optimistisch naar de toekomst kijken en investeren in nieuw vistuig en met nieuwe nevenactiviteiten te beginnen (toerisme, visstandbeheer, horeca).
- Bij de IJsselmeervissers zal komende jaren de druk van het overheidsbeleid om op korte termijn de visserij-inspanning te verminderen beter voelbaar worden. Verder zal men steeds meer met (de grenzen van) het natuur- en waterbeheer worden geconfronteerd. In dit kader past een goede relatie met Vogelbescherming Nederland om het probleem van de in de netten gevangen vogels gezamenlijk terug te dringen.
 - Voor de beroepsvissers op de overige wateren is - met het oog op de toekomst - van belang dat er inmiddels in drie regio's proeven zijn gestart, waaronder in Friesland, om de stroperij aan te pakken.
 - Door de relatief lage verdiensten in de beroepsvisserij zal het vissen op alleen aal voor sommige bedrijven te beperkt blijken te zijn. In een aantal VBC's zal voor de benutting van schubvis (binnen voorwaarden van duurzaam visstandbeheer) door beroepsvissers in ieder geval meer aandacht worden gevraagd. Uit nood zullen sommige beroepsvissers en met name parttimers meer waarde toevoegen door de vis verder te bewerken en te verhandelen.
 - De veranderingsbereidheid van de beroepsbinnenvissers moet - gezien bepaalde financiële en emotionele aspecten - niet al te hoog worden ingeschat. Met name voor de IJsselmeervissers geldt: door meer en beter met de overheid te communiceren zullen de gevoeligheden aan beide zijden kunnen verminderen.
 - Uit een trendberekening over de periode 2002 tot en met 2008, toegepast op de resultaten van de IJsselmeerbedrijven, blijkt als raming voor 2008:
 - een afname van 5 bedrijven;
 - een lichte afname van de totale besomming;
 - een lichte toename van de besomming per bedrijf;
 - een lichte groei van de arbeidsopbrengst per opvarende en van de winst per 'eigenaar', althans nominaal maar reëel niet.
 - Door het ontbreken van de benodigde gegevens kon voor de beroepsvisserij in de overige wateren een dergelijke trendberekening niet worden gemaakt.

9 Toekomstkansen bij gewijzigd beleid

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een toekomstbeeld geschetst van de beroepsbinnenvisserij waarbij - in tegenstelling tot in het vorige hoofdstuk - er uitdrukkelijk van wordt uitgegaan dat het beleid van overheden, andere beleidsinstanties, de sector en individuele beroepsvisserij ingrijpend kan en soms moet wijzigen gezien de negatieve situatie waarin de sector zich bevindt. Als tijdshorizon wordt hierbij uitgegaan van 4 à 5 jaar.

De beschouwing (en analyse) van de toekomst die hierna volgt, geeft mogelijke ontwikkelingen weer, waarvoor twee veronderstellingen gelden:

- de bij de ontwikkelingen betrokken partijen willen hieraan meewerken. Zonder een dergelijk draagvlak zijn de meeste ontwikkelingen niet mogelijk en uitvoerbaar;
- in veel gevallen kunnen hier slechts aanzetten tot verandering worden gegeven en is nader onderzoek noodzakelijk omdat de betreffende onderwerpen zeer gecompliceerd zijn.

Ook in dit hoofdstuk, waarin wordt voortgebouwd op het voorgaande, zal meestal afzonderlijk aandacht worden besteed aan de beide deelsectoren: de beroepsvisserij op het IJsselmeer en op de overige binnenwateren.

9.2 De SWOT-analyse als uitgangspunt

In hoofdstuk 7 is een beeld geschetst van de sterktes en zwaktes van de beroepsvisserijsector en van de externe kansen en bedreigingen die op de sector afkomen. Met deze vier elementen van de SWOT-analyse kan op verschillende manieren strategisch worden omgegaan. Zo zou er in de eerste plaats (overheids)beleid kunnen worden gevoerd om een belangrijke bedreiging voor de sector weg te nemen, bijvoorbeeld de stroperij. Deze bedreiging wegnemen wordt dan belangrijker geacht dan het benutten van bepaalde kansen. In de meeste gevallen - en ook hier - biedt het combineren van externe kansen met de sterke punten van de sector de beste aanknopingspunten voor nieuw, uitvoerbaar beleid. Alleen al om financiële redenen kunnen de SWOT-resultaten maar in beperkte mate worden uitgevoerd.

Voor de IJsselmeervisserij geeft de SWOT-analyse aanknopingspunten om de volgende ontwikkelingen in gang te zetten:

- meer profijt halen uit de huidige activiteiten door een hogere prijsvorming:
 - op logistiek gebied: vermindering van het aantal visafslagen (= opheffen van een zwakte);
 - op promotioneel gebied: een keurmerk voor IJsselmeerpaling invoeren (= uitbuiten van een sterk punt gecombineerd met kansen in de markt);
 - op handelsgebied: meer vaste contracten (=kansen);
- nieuwe activiteiten ontwikkelen:
 - toerisme als nevenactiviteit (= kans);
 - versterking van de eigen rol in water- en natuurbeheer (= sterk punt gecombineerd met kansen);
- verbetering visserijstructuur: samenwerken, saneren en schaalvergroting als mogelijkheid (= wegnemen zwakke punten);

- ontwikkelen van nieuw beheersmodel voor het IJsselmeer:
 - een VBC voor het IJsselmeer (= kans gecombineerd met wegnemen van een bedreiging);
 - beleid beïnvloeden van overheden en instanties met een krachtiger PO IJsselmeer (= kans).

Voor de visserij in de overige binnenwateren geeft de SWOT-analyse aanknopingspunten voor de volgende ontwikkelingen:

- meer profijt halen uit de huidige activiteiten:
 - verbeteren van afzetmogelijkheden paling via een keurmerk; promotie voor zoetwatervis (= kansen gecombineerd met sterke punten);
- nieuwe activiteiten ontwikkelen:
 - combineren visserij met toerisme (= kans);
 - aanbieden blauwe diensten in natuur- en waterbeheer (= sterke punten combineren met kansen);
 - herstructurering: sanering, schaalvergroting, herverdeling, samenwerken als mogelijkheid;
- de rol van VBC's en de benutting van schubvis (= kans benutten).

In zowel de SWOT-analyse voor de beroepsvissers op het IJsselmeer als op de overige wateren wordt de slechte aalstand als bedreiging genoemd. Onderstaand wordt eerst ingegaan op de verwachte ontwikkelingen omtrent de aalstand. Vervolgens worden afzonderlijk de toekomstmogelijkheden voor de beroepsvisserij op het IJsselmeer en op de overige wateren behandeld.

9.3 Aalherstelplan

Over het algemeen is de aalstand de laatste decennia achteruit gegaan, wat het duidelijkst blijkt uit de vermindering van de glasaalintrek sinds de jaren tachtig. Er zijn aanwijzingen dat deze achteruitgang wordt veroorzaakt door een teruglopende populatie van rode aal en schieraal sinds de jaren vijftig. Het beleid van de Nederlandse overheid richt zich er dientengevolge op dat meer schieraal de Noordzee kan bereiken (onder andere door regulering van de visserij) en dat de populaties rode aal vergroot worden (onder andere door wegnemen van migratiebelemmeringen en vergroten van habitat). In 2002 heeft zowel LNV als de Combinatie van Beroepsvissers een aalplan opgesteld. Beide plannen geven aan dat een internationaal herstelplan van de aal noodzakelijk wordt geacht. In 2003 heeft de EC een aanzet gegeven voor een herstelplan voor de Europese aal.

De achteruitgang van de aalstand heeft vanzelfsprekend gevolgen voor de beroepsvisserij. Een aantal beroepsvissers merkt dit al in zijn vangsten. De beroepsvissers op de Benedenrivieren constateren nog geen vermindering van de hoeveelheid aal in hun vangsten. Mogelijk is de afname van de aalstand hier nog niet goed zichtbaar, omdat de aal vanuit zee niet verder stroomopwaarts trekt en zich dus verzamelt in de Benedenrivieren.

Mede als reactie op de onder druk staande aalstand is in het Beleidsbesluit Binnenvisserij de beroepsmatige benutting van schubvis voorgesteld. In paragraaf 9.5.4 wordt hier verder op ingegaan.

De effecten van het herstelplan voor de Europese aal zijn vooralsnog moeilijk in te schatten. Als noodmaatregel wil de EC de visserij op schieraal beperken en verlangt zij van de lidstaten in de nabije toekomst mogelijk ook beperkingen van de visserij op rode aal. De Nederlandse overheid ziet de noodzaak van deze maatregelen in, maar wil dat het herstel van de

aalstand als geheel wordt aangepakt en dat de maatregelen evenwichtiger over de lidstaten worden verdeeld, bijvoorbeeld door de beschikbare glasaal beter te benutten.

Naar verwachting hebben zowel de noodmaatregelen als de voorzorgsmaatregelen die de EC wil identificeren op korte termijn negatieve gevolgen voor de beroepsvisserij. Deze maatregelen hebben evenwel duidelijk het herstel van de aalstand tot doel, wat op langere termijn wel positief is voor de beroepsvisserij.

9.4 De toekomstmogelijkheden voor de visserij op het IJsselmeer

In paragraaf 9.2 zijn globaal de ontwikkelingsmogelijkheden voor de IJsselmeervisserij aangegeven. Deze mogelijkheden worden hierna verder uitgewerkt.

9.4.1 *Meer profijt halen uit de huidige activiteiten met een hogere prijsvorming*

Op dit moment is de situatie in het IJsselmeer dat er te weinig glasaalintrek is, de aalstand te beperkt is en de spiering als voedingsbron voor vissoorten deels verdwenen is. Door de mindere aalvangst worden ook andere vissoorten zoals voorn, brasem en bot bevestigd. Deze soorten hebben te veel graten en zijn voor consumenten daarom minder aantrekkelijk. Snoekbaars en baars kunnen wel hoofdvangst zijn, maar dan zijn een betere kwaliteit en een hogere versheid noodzakelijk. Biologisch gezien is uitstellen van het vissen op snoekbaars dan het beste. Een hogere prijs is daarvan het gevolg. Voor beroepsvissers is uitstel echter moeilijk verteerbaar. Ook geldt voor snoekbaars dat door de concurrentie uit de Oostbloklanden de prijsvorming onder druk staat en het bij tijden niet aantrekkelijk is op snoekbaars te vissen.

Wil, tegen deze hiervoor geschetste achtergrond, de IJsselmeervisserij zich kunnen versterken, dan lijkt deze versterking op de korte en ook op de langere termijn niet gezocht te moeten worden in (het wachten op) een zich verbeterende visstand, maar in een veel betere positionering van de IJsselmeervisserij op de markt. Meer profijt halen uit de huidige activiteiten is dan het eerste waarop de IJsselmeervisser(ij) zich zou moeten richten.

Vermindering van het aantal visafslagen

Voor het aanlanden van de zoetwatervisvangsten op het IJsselmeer zijn er in totaal vijf visafslagen, namelijk in: Urk, Stavoren, Volendam, Enkhuizen en Den Oever. Op dit moment is er bij de meeste afslagen sprake van een onevenwichtige vraag- en aanbodverhouding: d.w.z. tegenover de vele beroepsvissers als aanbieders staan maar een paar handelaren die in een machtige positie verkeren en dikwijls de hoogte van de prijzen kunnen zetten. Dit heeft een drukkende invloed op de prijsvorming van aal e.d. voor de beroepsvisser.

Mogelijkheden ter verbetering en versterking van de positie van de IJsselmeervisserij zijn hier:

- Vissers kunnen in principe zelf handelaar worden en daarmee meer invloed krijgen op het onderhandelingsproces en de prijsvorming. In Volendam bijvoorbeeld volgt een visser bij wijze van proef deze weg. Ook zouden de vissers tezamen handelaar kunnen worden door de PO IJsselmeer om te smeden tot een afzetcoöperatie. In de zuivelindustrie bijvoorbeeld leveren de veehouders de melk aan hun eigen fabriek en vervolgens aan hun eigen afzetcoöperatie. Tegen het idee van een afzetcoöperatie is een aantal bezwaren in te brengen, namelijk:
 - de beroepsvissers zijn momenteel nog niet of nauwelijks toe aan een dergelijke vorm van samenwerking;
 - PO IJsselmeer is niet uitgerust voor een taak als afzetcoöperatie;

- het opzetten en financieren van een afzetcoöperatie vergt het inhuren van deskundigheid en kost veel geld.
- Tegenover deze bezwaren staat - als tevens het aantal afslagen verminderd wordt (zie hierna) - dat met een afzetcoöperatie er een beter evenwicht ontstaat tussen aanbiedende en vragende marktpartijen en een hogere mate van efficiëntie kan worden bereikt in de distributie. Dit kan leiden tot lagere kosten en betere prijzen voor de producten gezien vanuit de positie van de IJsselmeervisserij. Bij een afzetcoöperatie verhandelen de vissers gezamenlijk - via de coöperatie - de vangsten. Een dergelijke opzet moet passen binnen de ruimte die de Mededingingswet biedt. Toetsing hiervan bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) is daarbij een vereiste.
- Een mogelijkheid, die in het verlengde ligt van de hiervoor besproken versterking, is het terugbrengen van het aantal afslagen tot twee. Een vergelijkbare gedachte heeft met name PO IJsselmeer in het recente verleden al gelanceerd. Hierdoor wordt het aanbod aan vis geconcentreerd op twee locaties en zijn daar ook meer handelaren. Gezien de cultuurhistorische en sociaal-culturele waarden van de vijf IJsselmeergemeenten waar visafslagen zijn, zou een keuze voor Urk en Volendam het meest voor de hand liggen. Maar willen de beroepsvissers wel twee visafslagen? De verwachting is dat de meesten zullen kiezen voor de huidige aanlandingsplaats. Ook bij een dergelijke situatie zou kunnen worden volstaan met twee afslagen. Logistiek gezien zou in dat geval een vrachtwagen met koefaciliteiten langs de drie andere aanvoerplaatsen (Stavoren, Enkhuizen en Den Oever) kunnen rijden om de vangsten op te halen. Dit is echter alleen zinvol als de vrachtwagen kan werken met rendabele stops, of anders gezegd: zijn de op te halen vrachten niet te klein? Het idee op zich is overigens niet wereldvreemd: in de bloemenhandel kent men het zogenoemde collectief vervoer waarbij een vrachtwagen langs de telers rijdt, de vracht bloemen ophaalt en die naar de veiling transporteert. Een andere logistieke oplossing is het leggen van een overslagschip in (het midden van) het IJsselmeer dat de vrachten van andere schepen naar de twee visafslagen vervoert.

Het is overigens de vraag of het voor de prijsvorming nodig is dat de vis ter plekke aanwezig is en geïnspecteerd wordt. In andere branches (bloemenhandel o.m.) zijn er al digitale veilsystemen waarbij dit niet hoeft en de koper bijvoorbeeld thuis achter zijn pc meebiedt op de veiling of de afslag. Bij schubvis zou dit ook kunnen, volgens sommige vissers.

IJsselmeerpaling als onderscheidend product in de markt

In de visserijsector gonst het momenteel van de creatieve ideeën om producten met keurmerken¹, certificaten of beschermde oorsprong in de afzetmarkt te zetten en daarmee een hogere opbrengst te verwerven. Dit geldt met name voor kweekpaling, natuurling (een initiatief van de Combinatie van Beroepsvissers) en IJsselmeerpaling. Hier passen twee opmerkingen bij:

- in de eerste plaats zijn dit erg dure ontwikkelingstrajecten;
- in de tweede plaats zou het rampzalig zijn als alle drie de plannen doorgaan, want dan ontstaat er waarschijnlijk grote verwarring bij de eindafnemers.

IJsselmeerpaling heeft het voordeel van de grote naamsbekendheid bij veel afnemersgroepen. Hiervan zou gebruik gemaakt kunnen worden door de vis als zodanig te promoten. Belangrijk in dat verband is dat het product als IJsselmeerpaling herkend kan worden. Dit kan via een

¹ Zowel keurmerken als certificaten zijn kwaliteitsverklaringen van een onafhankelijke instantie over product en productieproces. Bij keurmerken is het externe kwaliteitsoordeel via logo of merk vaak zichtbaar op het product. Voorbeelden van milieukeurmerken zijn Milieukeur en van keurmerken voor dierenwelzijn zijn EKO en PVE/IKB – scharrel.

waarmerk met een ijzertje in de paling, aangevuld met een borgingssysteem en controles. Op die manier wordt in de hele keten de IJsselmeerpaling als oorsprongbenaming beschermd. Eenzelfde systeem geldt voor het beschermen van de naam Goudse kaas.

Het is alleen zinvol een dergelijk traject voor IJsselmeerpaling te doorlopen als daarmee nieuwe afnemersgroepen worden aangeboord of meer wordt verkocht aan bestaande afnemers in binnen- en/of buitenland. Bij het teruglopen van de aalvangst op het IJsselmeer en het moeten aanboren van kwalitatief minder goede visgronden wordt dit moeilijker. Met andere woorden: als er door de keurmerken een grotere vraag komt naar gekwalificeerde vis, zal dit ook vanuit de vangst waargemaakt moeten kunnen worden.

Voor- en nadelen tegen elkaar afwegend verdient het toch aanbeveling om het idee van een keurmerk/kwaliteitsmerk voor IJsselmeerpaling nader uit te werken.

Vaste contracten met afnemers

Zekerstelling van de te verkrijgen prijzen kan door vaste contracten met afnemers af te sluiten. Ongeveer 17% van de IJsselmeervissers vindt dit - zoals uit de enquête blijkt - aantrekkelijk. Vaste contracten kunnen niet zomaar worden ingevoerd, namelijk:

- de beroepsvissers hebben binnen de PO IJsselmeer officieel een vrijwillige verplichting afgesproken, alhoewel deze plicht binnen de PO wordt aangemerkt als een registratieplicht;
- de beroepsvissers zijn gericht op aanlanding bij de afslagen en niet op levering aan handel/verwerkende industrie of eindafnemers;
- de visserij is ongewis: het is moeilijk van tevoren te zeggen wat kwantitatief en kwalitatief gevangen gaat worden en hoe hoog de leveringsfrequentie aan afnemers zal zijn. Dit belemmert de mogelijkheden van vaste prestatiecontracten, maar maakt deze zeker niet onmogelijk.

Vaste contracten zou men - gezien het voorgaande - met een paar handels-/verwerkingsbedrijven of eindafnemers kunnen afsluiten waarbij het voor alle zekerheid gaat om een (minimum)hoeveelheid aal (en andere vissoorten) die altijd gevangen wordt, of het nu een goed of een slecht jaar is. Ruim 35% van de IJsselmeervissers voorziet dat de subsector in de nabije toekomst zelf meer vis gaat verwerken respectievelijk verhandelen. Dit zou kunnen betekenen dat de afslagen een geringere rol krijgen omdat de verwerking/verhandeling zich direct richt op afnemersgroepen uit horeca of detailhandel. Vaste contracten zijn daarbij zeer goed denkbaar.

9.4.2 *Nieuwe (neven)activiteiten ontwikkelen*

Visactiviteiten combineren met toerisme

In veel publicaties die over het IJsselmeer gaan, wordt het toerisme genoemd als een nevenactiviteit die beroepsvissers ter hand zouden kunnen nemen. Men verwacht daar onder meer van dat de neveninkomsten uit die bron de tegenvallende visserijopbrengsten kunnen aanvullen om tot een aanvaardbaar inkomen te komen. Een derde van de IJsselmeervissers voelt hier wel iets voor, alhoewel men vindt dat men zelf feitelijk een visser is. (Tijdens de groepsdiscussie met de IJsselmeervissers bleek overigens dat dit percentage van 33 uit de telefonische enquête waarschijnlijk te hoog is). Daarnaast worden ook de nodige voorwaarden bij de uitvoering van toeristische activiteiten genoemd, zoals: het schip mag niet te klein zijn, op het schip moeten veiligheidsvoorzieningen zijn aangebracht, toeristen moeten actief bij de visserij kunnen worden betrokken of directe visactiviteiten kunnen waarnemen en er moeten voldoende toeristen belangstelling hebben. Ook zijn vissers niet opgeleid om gemakkelijk met een groep mensen om te gaan en de vissers zullen waarschijnlijk grote concurrentie ondervinden van instanties die al toeristische activiteiten op het IJsselmeer aanbieden.

Op basis van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat toerisme en recreatie waarschijnlijk slechts voor een paar beroepsvissers als nevenactiviteit kunnen dienen. Men kan daarbij denken aan:

- demonstratievissen waarbij het dagelijkse werk aan toeristen wordt getoond;
- het meenemen van hengelsporters op het schip;
- het verzorgen van rondvaarten op het IJsselmeer.

Het uitoefenen van dergelijke activiteiten betekent meestal dat het schip moet worden aangepast, waarvoor investeringen noodzakelijk zijn.

Rol van IJsselmeersvisser in water- en natuurbeheer

Bij de telefonische enquête heeft meer dan de helft van de IJsselmeervissers aangegeven, dat zij verwachten meer betrokken te gaan worden bij het water-, natuur- of visstandbeheer. In het groepsgesprek hebben de IJsselmeervissers ook gezegd dat zij – behalve aan meer onderlinge samenwerking - aan de betrokkenheid bij water-, natuur- en visstandbeheer de voorkeur geven als nieuwe activiteit. Men verwacht dat dit financieel niet veel zal opleveren en bovendien meer administratieve lasten met zich mee zal brengen. Wel wordt het door de vissers gezien als een vorm van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

In het kader van de Monitoring van de Waterstaatkundige Toestand des Lands (MWTL) wordt door enkele IJsselmeervissers met een beperkt aantal fuiken gevestigd. Voor de registratie van de visserij-inspanning en de vangsten wordt een vergoeding verkregen. Andere mogelijkheden waarvoor de beroepsvissers kunnen worden ingeschakeld, zijn: monitoring van de visstand en beheersactiviteiten. De waarde die de beroepsvissers voor de waterbeheerder kunnen hebben en omgekeerd, zal moeten blijken uit overleggen tussen overheden en beroepsvisserij. Wellicht kan een aantal vissers door de waterbeheerder worden ingeschakeld voor het uitvoeren van monitoring van de visstand en beheersactiviteiten. De Directie IJsselmeergebied van Rijkswaterstaat maakt op de randmeren bijvoorbeeld al gebruik van beroepsvissers hiervoor alsmede voor het verwijderen van overtollige waterplanten. Naar verwachting zal voor dergelijke activiteiten hooguit een beperkt aantal beroepsvissers op het IJsselmeer in aanmerking komen.

Momenteel wordt in opdracht van de Directie Visserij van het Ministerie van LNV een onderzoek uitgevoerd of compensatie ten gunste van de natuur, zoals die in de landbouw bestaat, voor de IJsselmeervisserij mogelijk is. Concreet wordt onderzocht of beperkingen in de bedrijfsvoering van de visserij om vogelsterfte tegen te gaan vergelijkbaar zijn met beperkingen ten gunste van de natuur in de landbouw waar een financiële vergoeding tegenover staat. Uit de voorlopige conclusies van het onderzoek is gebleken dat de beperkingen in de visserij maar ten dele vergelijkbaar zijn met die in de landbouw. Er is dan ook geen bijzondere reden om een parallel met de landbouw te trekken. In het onderzoek wordt een aantal kanttekeningen geplaatst bij de mogelijkheden om tegenover een beperking in de IJsselmeervisserij een financiële vergoeding te zetten. Het is nog onduidelijk of eventuele maatregelen ter vermindering van de vogelsterfte kunnen leiden tot een compensatie voor de IJsselmeervissers.

Op basis van het bovenstaande lijkt het niet aannemelijk dat de IJsselmeervissers hun economische basis substantieel kunnen verbreden door een rol in het water- en/of natuurbeheer te vervullen. Uitvoering van een dergelijke activiteit moet dan ook niet zozeer worden gezien als een economische activiteit, maar als een maatschappelijke activiteit passend binnen het kader van duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

9.4.3 *Verbetering visserijstructuur: schaalvergroting, sanering en samenwerking*

Schaalvergroting

Naast de individuele versterking van logistieke, commerciële en promotionele (neven-) activiteiten verdient het ook aanbeveling dat de IJsselmeervisserij werkt aan verbetering van de sectorstructuur. Verbetering zou er dan vooral op gericht moeten zijn te komen tot levensvatbare bedrijven die een rendabele visserijactiviteit kunnen ontplooiën binnen de grenzen die een duurzame visserij stelt. Dit kan slechts worden bereikt indien kleine, onrendabele bedrijven de bedrijfsactiviteiten beëindigen en hun vergunningen inbrengen bij grotere bedrijven. De doelstelling wordt dan eerder gericht op sanering van bedrijven dan op sanering van vangstcapaciteit. Deze sanering en overheveling van vangstcapaciteit naar een kleiner aantal bedrijven resulteert dan automatisch (uitgaande van gelijkblijvende besommingen) in grotere bedrijven die efficiënter (goedkoper) kunnen werken en een grotere waarborg voor een acceptabele winstgevendheid in zich kunnen hebben.

Sanering

De gedachte sanering gaat verder dan de in het vorige hoofdstuk besproken natuurlijke (leef-tijds)sanering en zal op andere manieren bereikt moeten worden. Andere mogelijkheden zijn dan:

- verkoop van het gehele bedrijf aan kapitaalkrachtiger bedrijven;
- bedrijfsmatige integratie (fusie, maatschap);
- warme sanering met vernietiging van visserijcapaciteit¹;
- koude sanering (verdient om sociale, ecologische en economische redenen niet de voorkeur).

Om de visserij-inspanning te verminderen en zo de overbevissing terug te dringen lijkt het noodzakelijk een nieuwe *warme saneringsregeling* open te stellen. Voor kleine visserijbedrijven die geen toekomst hebben, kan de sanering een uitkomst bieden. Als een sanering daadwerkelijk leidt tot het terugdringen van de visserij-inspanning kan er een visstand ontstaan die betere mogelijkheden biedt voor de visserijbedrijven die overblijven. Een warme sanering kan ertoe bijdragen dat dit in een versneld tempo gebeurt, bij een koude sanering moet rekening worden gehouden met een nog jarenlang beslag van kleine visserijbedrijven op het IJsselmeer, omdat veel vissers geen andere mogelijkheid zien dan het uitoefenen van het eigen bekende visserijberoep. De visstand in het IJsselmeer is dermate verstoord door de visserij, dat het moeilijk is om met modellen de invloed van een afname in visserij-inspanning op de visstand te voorspellen. Deskundigen zijn het er wel over eens dat bij een afname van de visserij-inspanning de opbrengsten voor individuele vissers kunnen stijgen.

Samenwerking

De hiervoor aangegeven gedachtegang van samenwerking leeft onder de IJsselmeervissers. De beroepsvissers geven zelf aan dat zij - wat sommige activiteiten betreft - ook met elkaar willen en kunnen samenwerken. Dit gebeurt al op vangstgebied. Zo vermeldt de ledenlijst van PO IJsselmeer de gezamenlijke vaartuigen van vergunninghouders. Gezien de moeilijke economische positie van de beroepvisserij op het IJsselmeer is het te verwachten dat in de toekomst er meer vissers met elkaar op één schip (in een maatschap) gaan samenwerken, ook om met meer vergunningen te kunnen vissen. Het zou overigens een zeer goede oplossing

¹ Momenteel heeft LNV een opdracht uitgezet om vast te stellen wat de mogelijkheden zijn van een warme sanering van de IJsselmeervisserij.

zijn als een warme sanering gepaard zou kunnen gaan met een commerciële krachtenbundeling van de overgebleven beroepsvissers.

Ter toelichting: bij de telefonische enquête onder de beroepsvissers zijn hun vragen gesteld over hun mening over toekomstige samenwerking en de terreinen waarop dit zou kunnen plaatshebben. In tabel 16 worden deze terreinen van samenwerking genoemd evenals het percentage beroepsbinnenvissers dat verwacht dat daar samenwerking ontstaat.

Uit tabel 16 blijkt dat de IJsselmeervissers van mening zijn dat de toekomstige samenwerking binnen de subsector vooral tot stand zal komen op de volgende terreinen:

- het beïnvloeden van het beleid;
- de activiteiten in de eigen organisatie van beroepsvissers;
- het zoeken van nieuwe afnemers;
- het opzetten van een maatschap.

Tussen de IJsselmeervissers en de overige beroepsvissers wordt over de meeste samenwerkingsonderwerpen niet echt verschillend gedacht. Het is heel opvallend dat circa tweederde van de vissers toekomstige samenwerking voorziet bij de beïnvloeding van het (overheids)beleid en binnen de eigen organisaties van beroepsbinnenvissers. Ook ziet ruim 45% van de IJsselmeervissers en van de beroepsvissers in de overige wateren het belang in van meer verkoopgericht te werk te gaan door samen naar nieuwe afnemers te zoeken.

Tabel 16 Terreinen van samenwerking in nabije toekomst en % ondernemers dat samenwerking in sector voorziet

<i>Soort samenwerking</i>	<i>IJsselmeer vissers</i>	<i>Totale beroeps-binnenvisserij (incl. in overige wateren)</i>
Samen investeren in nieuwe schepen	-	5
Samen vistuig inkopen	8	13
Samen werknemers tijdelijk in dienst nemen	17	20
Samen naar nieuwe afnemers zoeken	46	46
Samen de administratie doen	6	5
Samen een maatschap opzetten	35	43
Samenwerken in eigen organisatie van binnenvissers	63	67
Samen beleid beïnvloeden	63	71

9.4.4 *Naar een nieuw beheersmodel voor het IJsselmeer?*

Momenteel is het IJsselmeergebied nog een gemene weide, waarop beroepsvissers binnen gegeven grenzen (omvang eigen vangstrechten, aalmerkjes) en gemaakte afspraken (vangstperioden) met beleidsinstanties vrij kunnen vissen. Dit model appelleert sterk aan de vrije beroepsactiviteit en verantwoordelijkheid van de IJsselmeervisserij. Het lijkt echter geen afdoende waarborg te kunnen bieden voor een rendabele, duurzame visserij en afdoende te beschermen tegen overbevissing, aantasting van de visstand en van flora en fauna in de visgebieden. Tegen deze achtergrond valt het te overwegen om een nieuw beheersmodel voor het IJsselmeer te ontwikkelen met daarin een grotere actieve rol voor de IJsselmeervisser. Hierbij willen we een onderscheid maken tussen:

- een primaire beheersstructuur die borg staat voor behoud van ecologische waarden: een VBC voor het IJsselmeer en
- een complementaire beheersstructuur die borg staat voor een evenwichtige verdeling en bewaking van de actieve beroepsvisserij op het IJsselmeer: een met ruimere bevoegdheden vormgegeven Producentenorganisatie IJsselmeer.

Een VBC voor het IJsselmeer

Voor een optimale afstemming tussen de beroepsvissers onderling en tussen de verschillende partijen die een belang bij het visstandbeheer hebben, wordt daarom aanbevolen de mogelijkheden van een visstandbeheercommissie (VBC) te onderzoeken. Deze commissie kan opgezet worden analoog aan de visstandbeheercommissies voor de overige binnenwateren. Aan de VBC dienen de verschillende belanghebbenden, zoals beroeps- en sportvisserijsector, water- en natuurbeheerders en IJsselmeergemeenten deel te nemen. De PO kan de beroepsvissers in de VBC vertegenwoordigen. De VBC kan de streefbeelden voor het visstandbeheer opstellen, waarbij rekening moet worden gehouden met de aanwezige belangen van het IJsselmeer, zoals natuur, waterkwaliteit, cultuurhistorie, (water)recreatie en visserij. Uit de streefbeelden voor het visstandbeheer op het IJsselmeer kunnen de eisen voor een duurzame bevissing worden afgeleid en maatregelen worden opgesteld om de streefbeelden te realiseren. Voor het realiseren van de duurzame bevissing wordt aanbevolen de vergunningen aan één instantie te verhuren in plaats van aan de afzonderlijke vissers. Deze instantie, wat de PO zou kunnen zijn, bepaalt vervolgens de visserij-inspanning en de uitvoering van de visserij op basis van een visplan wat in de VBC is goedgekeurd.

Voordelen van een VBC voor het IJsselmeer en de IJsselmeervisserij zijn:

- IJsselmeervissers (in casu de PO IJsselmeer) kunnen via de VBC actief input leveren voor het ecologisch beleid van overheden en andere instanties.
- De visstand in het IJsselmeer kan beter worden beheerd in aansluiting op huidig en toekomstig beleid ter regulering van de visserij-inspanning.
- Er ontstaat dan uniformiteit in beleid van de overheid ten aanzien van de IJsselmeervissers en beroepsvissers op overige wateren (vereenvoudiging van de regelgeving).
- Overbevissing kan in samenwerking met de visserijverantwoordelijke organisatie beter worden bestreden door het stellen van normen en uitgangspunten voor de visserij, afspraken over (wijze van) monitoren etc.
- Een evenwichtiger belangenbehartiging is mogelijk omdat binnen de VBC alle betrokken actoren in direct contact met elkaar de uitgangspunten voor het visstandbeleid IJsselmeer vaststellen.
- Naast genoemde voordelen betekent een VBC ook dat de input op het beleid van de overheid breder gedragen wordt (door de leden van de VBC).

Zoals aangegeven, is er momenteel op het IJsselmeer sprake van overbevissing. Tevens staat de visserij onder druk vanwege de vogelsterfte als gevolg van de bijvangst in staande netten. De problematiek op het IJsselmeer kent een lange geschiedenis en de beroepsvissers hebben een groot wantrouwen ten opzichte van de overheid en onderzoeksinstanties. Daarom zullen voor het oprichten van een visstandbeheercommissie een voorzichtige aanpak en een lange periode noodzakelijk zijn. Gezien de geschiedenis en de spanningen tussen de IJsselmeervissers onderling en tussen de IJsselmeervissers en andere partijen op het IJsselmeer wordt voorgesteld een externe partij in te schakelen voor de ondersteuning bij het oprichten van een VBC. Het instellen van een nieuwe saneringsregeling met als resultaat een afname van de visserij-inspanning zou een startsein voor een duurzamer visstandbeheer en een aanzet tot de oprichting van een VBC kunnen zijn.

Een krachtiger PO

Op bestuurlijk niveau zijn bijna alle IJsselmeerberoepsvissers sinds 1996 verenigd in een producentenorganisatie, PO IJsselmeer. Daarmee heeft het Ministerie van LNV een partij waarmee men in beginsel het co-management over het IJsselmeer zou moeten kunnen voeren. Op dit moment resulteert dit in het opstellen van een jaarlijks Visplan door PO IJsselmeer waarin de - mede door LNV voorgestelde - maatregelen ter reductie van de visserij-inspanning zijn

opgenomen. Tot nu toe zijn de (meetbare) resultaten van deze aanpak bescheiden te noemen. Daarbij speelt ook een rol dat PO IJsselmeer bestuurlijk dusdanig functioneert dat de leden van de ledenraad in (direct) contact met hun achterbannen staan, waardoor het verkrijgen van enigszins unanieme besluitvorming moeilijk is, evenals het komen tot één visie van allen op de toekomst van de IJsselmeervisserij.

In het voorgaande is aangegeven dat bijna alle IJsselmeervissers zijn verenigd in de PO IJsselmeer. Tot op heden heeft dit niet geleid tot een duurzame bevissing. Op het IJsselmeer is er overbevissing waardoor de visstand sterk onder druk staat. De visrechten worden verhuurd aan individuele beroepsvissers, waardoor er sprake is van gemene weide visserij en er concurrentie optreedt tussen de beroepsvissers. Hierdoor zijn afspraken over het verminderen van de visserij-inspanning niet mogelijk zoals het laten doorgroeien van aal en snoekbaars en het pas bij een grotere lengte oogsten.

Toch is in dit onderzoek naar voren gekomen dat een aantal beroepsvissers er meer van overtuigd is geraakt dat een producentenorganisatie een middel kan zijn om zelf invloed te krijgen op met name het LNV-beleid en op een eventuele warme sanering van de subsector. Indien dit gerealiseerd zou kunnen worden, is dit een winst voor deze beroepsgroep.

Om de verdeeldheid en zwakke beheersbaarheid van de visserij-inspanning tegen te gaan lijkt het zinvol de mogelijkheden van een krachtiger PO te bezien. Deze PO nieuwe stijl bezit dan alle visrechten voor het IJsselmeer, is verantwoordelijk voor de distributie hiervan onder de bij de PO aangesloten ondernemingen, draagt de verantwoordelijkheid voor registratie van vangsten en is bevoegd in te grijpen bij overbevissing. De PO nieuwe stijl opereert dan binnen de visruimte die door de VBC IJsselmeer (jaarlijks/periodiek) wordt vastgesteld. Tevens is te overwegen - zoals eerder gesteld - om de PO IJsselmeer nieuwe stijl een krachtiger commerciële rol (als afzetcoöperatie) te geven.

Voordelen van het verhuren van de visrechten aan één instantie (met name PO IJsselmeer) zijn:

- duidelijker verantwoordelijkheid en grotere betrokkenheid van de IJsselmeervissers bij het IJsselmeervisserijbeleid;
- verbetering van de mogelijkheden voor een duurzaam beheer;
- versterking van de beroepsvisserijsector.

Daarbij komt dat ook water- en natuurbeheerders en andere betrokkenen baat hebben bij de aanwezigheid van één beroepsvisserijorganisatie als gesprekspartner in plaats van vele, individuele beroepsvissers.

9.5 De toekomstmogelijkheden voor de visserij op de overige binnenwateren

9.5.1 *Meer profijt halen uit de huidige activiteiten*

Verbetering van de afzetmogelijkheden

Ook bij de beroepsvissers in de overige wateren leeft het onderwerp keurmerk, certificering, kwaliteitslabel e.d. waarmee aan het product (paling) een kwaliteitsgarantie wordt verbonden. Praktijkvoorbeelden op dit moment zijn: een firma die snoekbaars met een eigen kwaliteitslabel exporteert en de beroepsvisser die Maaspaling met label verkoopt. Met het laatste voorbeeld wordt aangegeven dat streekgebonden producten op die manier meer bekendheid kunnen krijgen. Tijdens de groepsdiscussie met beroepsvissers uit de overige wateren werd geopperd om na te denken over de invoering van een nationaal EKO-keurmerk voor wildgevangen scharrelpaling als middel in de strijd tegen de kweekpaling. De Combinatie van Be-

roepsvissers is momenteel met dit onderwerp bezig en onderzoekt de mogelijkheden hiertoe. De belangrijkste vragen in dit verband zijn:

- aan welke kwaliteitseisen moet het product voldoen?
- past scharrelpaling in de eisen voor bescherming van het dierenwelzijn?
- kan een groot gedeelte van de beroepsvissers wel aan deze eisen voldoen?
- voor welke afnemersgroepen is dit product met keurmerk bestemd?
- is het uit kosten oogpunt niet verstandig om op dit gebied met de handel samen te werken?
- zitten consumenten op scharrelpaling te wachten, nu zij in supermarkten alleen maar gekweekte palingfilet (kunnen) kopen?

Niet onbelangrijk is ook het feit dat vooral in de binnenwateren buiten de grote rivieren het milieu dikwijls verziekt is waardoor de aalstand en die van andere vissoorten daalt. Dit maakt het complexer bij het nadenken over de invoering van een eventueel (milieu)-keurmerk.

Een andere mogelijkheid om de afzet te laten groeien is het voeren van landelijke promotie-activiteiten voor de consumptie van snoekbaars. Nederlanders eten over het algemeen weinig zoetwatervis, in tegenstelling tot allochtonen die snoekbaars en andere vissoorten meer weten te waarderen. Het Nederlands Visbureau zou dergelijke promotieacties kunnen uitvoeren maar verlangt van de sector dan wel dat men met geld over de brug komt. De beleving van snoekbaars aan visdetaillisten die op de ruim 900 Nederlandse warenmarkten staan, geeft kansen aan een aantal beroepsvissers.

Waardetoevoeging aan het product in de vorm van verdere verwerking en verhandeling leidt ook tot hogere prijsvorming. Veel beroepsvissers in de overige wateren willen - voorzover men dat al niet doet - meer deze kant opgaan, nu de vangsten soms tegenvallen. Andere geluiden worden ook gehoord zoals: 'een goede visser is de hele dag met vissen bezig' en 'met een eenmansbedrijf kun je er geen rokerij bijhebben'. Vaak gaan waardetoevoeging en directe levering aan restaurants en particulieren van paling 'hand in hand'. Zijn hier op regionaal niveau geen mogelijkheden dat beroepsvissers met een- of tweemansbedrijven gezamenlijk een rokerij opzetten en daarmee gemakkelijker aan de eisen van hygiëne (HACCP) en de daarbij horende investeringen kunnen voldoen?

9.5.2 *Nieuwe activiteiten ontwikkelen*

Vissen combineren met toerisme

Over het algemeen worden nevenactiviteiten als toerisme en recreatie door relatief weinig vissers interessant gevonden. In vergelijking met de IJsselmeervissers zijn de schepen van de beroepsvissers op de overige wateren in doorsnee kleiner en daar niet echt op gebouwd. Een mogelijkheid op dit gebied die waarschijnlijk een beperkt aantal beroepsvissers maar zal aanspreken, is het meenemen van een hengelsporter op de vangst die dan zelf zijn hengel kan uitgooien. Verhuur van roeiboten, demonstratievissen, het geven van voorlichting en het verzorgen van rondvaarten zijn andere mogelijkheden.

Blauwe diensten voor de sportvisserij

De sportvisserij is een specifieke vorm van recreatie die veel raakvlakken heeft met de beroepsvisserij. Sinds jaar en dag is er op veel wateren een gespannen verhouding tussen de sport- en de beroepsvisserij. Om zich te verzekeren van een goede toekomst moeten de beroepsvissers aandacht besteden aan het verbeteren van de relatie met de sportvissers. De sportvisserij kan namelijk in principe een belangrijke inkomstenbron voor beroepsvissers gaan vormen. Momenteel worden al beroepsvissers door sportvissers ingeschakeld voor het uitvoeren van visstandbemonsteringen en afvissingen. Door verschillende partijen worden er in de toekomst goede mogelijkheden voor de beroepsvisserij gezien op het vlak van de orga-

nisatie van excursies voor sportvissers en de begeleiding van sportvissers op het water. Beroepsvissers die volledig visrecht bezitten kunnen hun inkomens vergroten door sportvissers op machtiging te laten vissen, wat nu ook al gebeurt. Gezien de historie tussen de sport- en beroepsvissers is het de vraag of veel beroepsvissers bereid zijn diensten te verlenen aan sportvissers.

Blauwe diensten voor water- en natuurbeheerders

Het uitvoeren van monitoring voor en het in dienst stellen van vakkennis aan water- en natuurbeheerders zijn in de SWOT-analyse benoemd als sterke punten van de beroepsvisserij en als kansen. De beroepsvissers zitten dagelijks op het water en kunnen daar allerlei zaken signaleren die van belang zijn voor de beheerders op het gebied van visstand, waterkwaliteit en -kwantiteit en natuur. Tevens kunnen beroepsvissers worden ingeschakeld voor de monitoring van bijvoorbeeld de visstand, vogels en beschouwingen en dijken. Verschillende partijen waarmee voor dit onderzoek is gesproken zien in deze diensten mogelijkheden voor de beroepsvissers. Daarbij wordt een aantal kanttekeningen geplaatst, zoals:

- Alleen de fulltime beroepsvissers zijn professioneel genoeg voor het uitvoeren van onderzoek. De waterbeheerders hebben weinig contact met beroepsvissers waarvoor de opbrengsten uit de visserij slechts neveninkomsten vormen.
- Voor het uitvoeren van de monitoring van vogels, schade aan oevers en dijken e.d. moeten de beroepsvissers een bepaalde expertise bezitten die nu nog ontbreekt.
- Landelijk gezien is het voor veel beheerders niet duidelijk wat de toegevoegde waarde van beroepsvissers kan zijn (de beheerders weten vaak niet voor welke activiteiten de beroepsvisserij kan worden ingeschakeld).
- Er is geen duidelijk aanspreekpunt in de beroepsvisserij, waardoor de beroepsvissers met tussenkomst van derden niet worden ingeschakeld voor visstandbemonsteringen.
- Sommige water- en natuurbeheerders zien de visserij per definitie als een schadelijke activiteit, wat resulteert in een spanningsveld tussen beroepsvissers en beheerders.
- Niet elke beroepsvisser wil zich op dit vlak ontplooiën.

Randvoorwaarden voor en opleiding tot verlening van blauwe diensten

In het groepsgesprek met de beroepsvissers op de overige wateren heeft ook een groot deel van de aanwezigen aangegeven het beheer van viswater en de uitvoering van blauwe diensten als activiteit belangrijk te vinden. Het is echter niet duidelijk in hoeverre de beroepsvissers zich ook daadwerkelijk willen ontwikkelen op dit vlak. Een klein aantal beroepsvissers voert al regelmatig visstandbemonsteringen en afvissingen uit. Een deel van de overige beroepsvissers wil alleen betrokken zijn bij de uitvoering van de visserij. Anderen willen verder gaan en ook de verwerking van de vangstgegevens en de rapportage naar de opdrachtgever uitvoeren.

Hoewel de beroepsvissers een belangrijke functie voor water- en natuurbeheerders kunnen vervullen, blijken er in de praktijk nog een aantal obstakels te zijn. Een belangrijke constatering is dat de beheerders vaak niet weten wat de waarde van de beroepsvisserij voor hen kan zijn. Andersom weet de beroepsvisser vaak ook niet welke diensten hij voor de beheerders kan vervullen. Het is belangrijk dat beide partijen duidelijk kunnen aangeven wat zij voor elkaar kunnen betekenen. Dit betekent voor de beroepsvisser dat hij in overleg moet treden met de beheerders. De beroepsvissers zouden zich moeten ontwikkelen tot een adviseur en natuurlijke partner van de waterbeheerders. Hierbij kan de Combinatie van Beroepsvissers een belangrijke ondersteunende rol vervullen.

Voor het contact met de beheerders moet de beroepsvisser een professionele uitstraling hebben. Daarnaast is voor het uitvoeren van de diensten voor de beheerders een bepaalde expertise nodig. Deze professionaliteit kan worden verkregen door het volgen van cursussen en scholing. Voor de bijscholing van de beroepsvissers heeft de OVB in opdracht van de Com-

binatie van Beroepsvissers in 2001 de Cursus Visstandbemonstering voor Beroepsvissers georganiseerd (OVB, 2001). De beroepsvissers die de cursus met goed gevolg hebben afgerond, mogen zich OVB-gecertificeerde beroepsvisser noemen. Tijdens de cursus is de beroepsvissers expertise bijgebracht om visstandbemonsteringen en afvissingen uit te voeren. Voor het verrichten van andere diensten en het contact met beheerders zal aanvullende scholing moeten plaatshebben.

Ten behoeve van de professionalisering van de beroepsvisserij probeert de Combinatie van Beroepsvissers criteria op te stellen waaraan iemand moet voldoen om zich beroepsvisser te mogen noemen. Als dit gerealiseerd wordt, kan de uitstraling en het imago van beroepsvissers (bij de beheerders) aanzienlijk verbeterd worden. In het voorliggende onderzoek is de omvang van de diensten die de beroepsvissers voor beheerders kunnen vervullen, niet gekwantificeerd. Momenteel wordt de in 2001 gegeven Cursus Visstandbemonstering voor Beroepsvissers geëvalueerd. Onderdeel van de evaluatie is vast te stellen hoe vaak OVB-gecertificeerde beroepsvissers de afgelopen jaren zijn ingezet bij visstandbemonsteringen en afvissingen. Aan de cursus wilde een deel van de beroepsvissers deelnemen. Achtentwintig beroepsvissers hebben de cursus met goed gevolg doorlopen. Signalen van bureaus en beheerders lijken erop te duiden dat slechts een klein aantal beroepsvissers vaak wordt ingezet voor visstandbemonsteringen.

In verband met de monitoringsverplichting die voortvloeit uit de Europese Kaderrichtlijn Water wordt in de toekomst een toenemende vraag naar visstandbemonsteringen verwacht. Gezien de hoge kosten van visstandbemonsteringen is het voor waterbeheerders aantrekkelijk als de vangsten van beroepsvissers voor de monitoring voor de kaderrichtlijn gebruikt kunnen worden. Er zal dan wel een systematiek moeten worden opgezet om deze vangsten te verwerken tot monitoringsresultaten. Ook kunnen beroepsvissers worden ingezet om - al dan niet voor beheerders - monitoringsactiviteiten uit te voeren naast hun reguliere werkzaamheden. Een aantal regionale waterbeheerders heeft al aangegeven dat zij hiervoor beroepsvissers willen inschakelen.

Ten slotte is het van belang dat de beroepsvissers zich willen inzetten en ontwikkelen voor het uitvoeren van taken en diensten voor beheerders. Bij de telefonische enquête heeft het merendeel van de beroepsvissers op de overige wateren aangegeven, dat zij verwachten meer betrokken te gaan worden bij het water-, natuur- of visstandbeheer.

Aangenomen mag worden dat slechts een beperkt aantal beroepsvissers regelmatig ingezet zal worden voor visstandbemonsteringen. Dit is een dienst die in het verlengde ligt van de dagelijkse activiteiten van beroepsvissers. Niet alle beroepsvissers willen of zijn in staat om zich op dit vlak te ontplooien. Dit in ogenschouw nemend is het twijfelachtig of de beroepsvisserij andere kansen kan benutten die liggen op het vlak van het verlenen van diensten aan water- en natuurbeheerders, zoals de monitoring van vogels en beschoeiingen en dijken.

9.5.3 *Herstructurering: sanering, schaalvergroting, herverdeling, samenwerking*

Sanering, schaalvergroting, herverdeling

Ook de beroepsvisserij in de overige binnenwateren kenmerkt zich door een zeer duidelijke kleinschaligheid bij parttime, mini-time en zelfs veel fulltime vissers. Deze zeer kleinschalige bedrijven hebben daarom nauwelijks voldoende of geen economische basis. Daarnaast doet zich het bijzondere probleem voor dat de viswateren versnipperd en de visrechten over zeer veel partijen verdeeld zijn. Tot slot vormen de beperkte benuttingsmogelijkheden van schubvis in de praktijk vaak een probleem om tot een volwaardig en rendabel beroepsvisserijbedrijf te komen. Al met al betekent dit dat kleine, weinig efficiënte economische eenheden in stand worden gehouden. Tevens worden hierdoor de mogelijkheden tot een evenwicht-

tig beheer van de viswateren (zoals vormgegeven binnen de VBC's) verkleind, omdat niet alle bedrijven actief in een VBC kunnen/willen participeren. Ook deze situatie vraagt om herstructurering, wat zowel de toewijzing van visrechten als het aantal bedrijven op de binnenvisserijmarkt betreft.

De sanering, met als gevolg schaalvergroting, zou deels via markttechnische weg (opkopen van rechten door kapitaalkrachtiger bedrijven), deels via bestuurlijke weg kunnen lopen. In eerste instantie hoeft daarbij niet te worden gedacht aan een warme sanering zoals bij de IJsselmeervisserij (een warme sanering kan ertoe bijdragen dat dit in een versneld tempo gebeurt, wat op het IJsselmeer onder andere wenselijk is vanuit het oogpunt van de overbevising). Veeleer is het niet-verlengen van huurrechten (m.b.t. het aalvisrecht) aan mini-timers denkbaar of aan bedrijven die niet voldoen aan nader te noemen criteria zoals schaalgrootte en het voeren van een duurzaam visstandbeheer. Daarnaast is een betere, evenwichtigere benutting van de schubvis door met name gekwalificeerde beroepsvissers hierbij te betrekken.

Samenwerking

Bij de telefonische enquête onder de beroepsvissers zijn vragen gesteld over de samenwerkingsbereidheid van de sector (tabel 17). In de meeste gevallen zijn de fulltime en parttime beroepsvissers in de overige wateren het met elkaar eens. Men wil graag samenwerken in de subsector op beleidsmatig gebied binnen de eigen organisatie en als volwaardig gesprekspartner van met name de overheidsinstanties. Ook bij de IJsselmeervisserij is dit een uiterst belangrijk onderwerp, zeker gezien het verleden. In dit geval is het aan de beroepsvissers zelf om hun eigen organisaties sterker te maken en meer mandaat te geven om te (on-)handelen.

Tabel 17 Terreinen van samenwerking in nabije toekomst en % ondernemers dat samenwerking in sector voorziet

<i>Soort samenwerking</i>	<i>FT beroepsvissers in overige wateren</i>	<i>PT beroepsvissers in overige wateren</i>	<i>Totale beroeps- binnenvisserij (incl. IJsselmeer)</i>
Samen investeren in nieuwe schepen	9	6	5
Samen vistuig ink open	11	21	13
Samen werknemers tijdelijk in dienst nemen	22	21	20
Samen naar nieuwe afnemers zoeken	45	46	46
Samen de administratie doen	4	6	5
Samen een maatschap opzetten	44	52	43
Samenwerken in eigen organisatie van beroepsbinnenvissers	75	61	67
Samen beleid beïnvloeden	78	73	71

Niet alleen bestuurlijke samenwerking wordt door de beroepsbinnenvissers gezien als een goede mogelijkheid om bedrijven en de sector te versterken. Ook commerciële samenwerking is dit voor veel vissers. Bijna de helft van alle beroepsvissers op de overige wateren vindt het belangrijk dat gezamenlijk naar nieuwe afnemers wordt gezocht. Hiermee beseft men dat heel kleine bedrijven commercieel gezien een beperkt afzetgebied hebben en geen vuist kunnen maken. Door de CvB dient nagedacht te worden over de organisatorische vorm waarin dit zou kunnen geschieden. Ook op vangstgebied en het delen van viswateren is sa-

menwerking volgens 45% van de beroepsvissers op de overige wateren zinvol, hetgeen hier is afgeleid uit de bereidheid samen een maatschap op te zetten. Ook onderwerpen als gezamenlijke afzet met opbrengst- en winstdeling kunnen onder het maatschapverband vallen.

In dit verband kan ook worden gedacht aan gezamenlijke commerciële nevenactiviteiten zoals het exploiteren van een palingrokerij, verdere visveredeling en dergelijke. Nu nog geschiedt dat versnipperd, waardoor het veelal niet mogelijk is deze nevenactiviteit als een echte professionele activiteit uit te voeren. Het blijft dan in veel gevallen een echte nevenactiviteit die nauwelijks winstgevend is.

9.5.4 *De toekomstige rol van VBC's en de benutting van schubvis*

De rol van VBC's

In het Beleidsbesluit Binnenvisserij zijn VBC's voor de staatswateren verplicht gesteld en aan andere watereigenaren is gevraagd dit rijksbeleid over te nemen. Een VBC vormt een overlegplatform van alle betrokkenen waarbij voor het beheergebied een visstandbeheerplan en een visplan moeten worden opgesteld met als kernwoorden: integraal visstandbeheer en duurzame bevissing. Inmiddels is voor 10 van de 17 staatswateren een VBC ingesteld en zijn er een aantal regionale VBC's opgericht.

Op bestuurlijk niveau maken veel beroepsvissers op de overige wateren deel uit van een VBC. Van opbouwend overleg, laat staan van samenwerking is evenwel, in de ogen van de beroepsvissers, in veel gevallen maar in beperkte mate sprake. Uit de telefonische enquête is gebleken dat de beroepsvissers verschillend denken over de VBC's. De VBC's worden door de beroepsvissers op de overige wateren gezien als kans (41%), als bedreiging (20%) of als 'maakt niet veel uit' voor het eigen bedrijf (30%). Tijdens het groeps gesprek waren de aanwezige beroepsvissers over het algemeen negatief over de VBC's en waren reacties te horen als:

- er komt niet veel uit VBC's;
- deelname in VBC's kost te veel tijd;
- de beroepsvissers hebben te weinig rechten in VBC's (de sportvissers zijn met veel meer);
- de benutting van schubvis komt nooit aan bod in VBC's.

Eén beroepsvisser was zeer positief over de VBC waaraan hij deelneemt. Hierdoor zijn de contacten met de sportvisserij en de waterbeheerder verbeterd. De betrokken partijen luisteren in de VBC naar elkaar en geven elkaar adviezen en suggesties, wat onder andere heeft geleid tot een aanpassing van het bagger- en maaibeleid van de waterbeheerder.

De regionale waterbeheerders waarmee is gesproken, zijn voorstanders van VBC's. Wel worden er enkele problemen geconstateerd ten aanzien van de deelname van beroepsvissers in VBC's. De bemensing van de VBC's is vaak moeilijk en de intenties van de waterbeheerder en de beroepsvisserij in de commissies kunnen verschillen. Beroepsvissers willen graag meteen actie ondernemen, terwijl de waterbeheerder eerst beleid uit moet stippelen, wat enige tijd in beslag neemt. Verder zien de waterbeheerders weinig perspectief in VBC's voor beroepsvissers waarvoor opbrengsten uit de visserij slechts neveninkomsten vormen. Deze beroepsvissers besteden over het algemeen weinig of geen aandacht aan visstandbeheer en de waterbeheerders hebben weinig tot geen contact met deze groep beroepsvissers.

Concluderend kan worden gesteld dat een deel van de beroepsvissers het nut van een VBC niet (meer) inziet en daarom bij voorkeur niet deelneemt in een VBC. In het geval van beroepsvissers die alleen aalvisrecht hebben of huren, lijkt dit sterk samen te hangen met de mogelijkheden voor de benutting van schubvis. Mede door de gespannen verhoudingen tus-

sen sport- en beroepsvisserij komt de benutting van schubvis vaak niet of moeizaam tot stand. Deze ontwikkeling loopt in de ogen van de meeste beroepsvissers te langzaam. Voor beroepsvissers die de VBC's veelal en uitsluitend als een middel zien om snel te komen tot de benutting van schubvis, zal deelname aan een VBC in vele gevallen uitlopen op een teleurstelling. Wanneer aan de beroepsvissers duidelijk wordt gemaakt wat de doelstellingen van een VBC zijn en welke voordelen zij er kunnen behalen, wordt de kans groter dat zij zich in en voor VBC's willen inzetten.

Benutting van schubvis

Het Beleidsbesluit Binnenvisserij is onder andere gericht op de versterking van de beroepsvisserijsector. De benutting van schubvis door beroepsvissers wordt als mogelijkheid genoemd voor het versterken van de economische basis van de beroepsvisserijbedrijven. Deze passage uit het beleidsbesluit heeft tot op heden nog nauwelijks geleid tot een verruiming van mogelijkheden voor de benutting van schubvis door beroepsvissers. Voor het Volkerak-Zoommeer is in een visplan een experimentele visserij beschreven, waarbij de beroepsvissers een bepaalde hoeveelheid snoekbaars mogen oogsten (Beekman & Beers, 2003). In Friesland wordt al enkele jaren gewerkt aan een visstandbeheer- en visplan, maar is de benutting van schubvis nog steeds niet gerealiseerd. In andere regio's is nog niets bekend over een verruiming van mogelijkheden voor de benutting van schubvis door beroepsvissers.

De belangrijkste oorzaak voor de trage ontwikkelingen op het gebied van de benutting van schubvis is een tegenstelling in het Beleidsbesluit. Aan de ene kant wordt in het besluit aangegeven dat benutting van schubvis mogelijk moet worden, en aan de andere kant wordt aangegeven dat de benutting geen afbreuk mag doen aan de belangen van de sportvisserij. Door de sportvisserij wordt dit aangemerkt als een beleidsuitgangspunt om zonedig haar veto uit te spreken over de benutting van schubvis. De Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties (NVVS) heeft ten aanzien van de benutting van schubvis de volgende standpunten: benutting van schubvis mag de natuurlijke visstand en de belangen van de hengelsport niet schaden, en moet passen binnen de kaders van (inter)nationaal beleid en regelgeving. Gezien het voorgaande en de benodigde inspanning voor monitoring en toezicht is volgens de NVVS benutting van schubvis hooguit in beperkte mate mogelijk.

Voortvloeiend uit het Beleidsbesluit zijn in 2003 richtlijnen voor verantwoord gebruik van de visstand opgesteld door de Werkgroep Visstandbeheer. Het oogsten van vis door de beroepsvisserij (en de sportvisserij) wordt hierin modelmatig onderbouwd. Het gaat er daarbij om te bepalen welk deel van de visstand kan worden benut (van de gewenste soorten) zonder het duurzame evenwicht van de visstand te schaden. Het is de bedoeling dat de VBC's dit voor hun beheergebieden in een visplan gaan vastleggen. Met de richtlijn wordt op basis van objectieve criteria de ruimte voor de benutting van schubvis vastgesteld.

Uit het bovenstaande blijkt dat het onder de huidige standpunten en het vigerende overheidsbeleid onduidelijk is in welke mate beroepsvisserijbedrijven, die nu gericht zijn op aalvisserij, in de toekomst hun economische basis kunnen versterken door de benutting van schubvis. Voor een versnelling van het proces om in VBC-verband afspraken te maken over de benutting van schubvis door gekwalificeerde, fulltime beroepsbinnenvissers kan worden overwogen om:

- de verplichting tot deelname aan VBC's (juridisch) sterker te verankeren, inclusief de werkwijze en doelstellingen;
- de beroepsvissers daartoe verder te kwalificeren en te professionaliseren;
- te stimuleren dat VBC's binnen een nader te bepalen termijn de omvang van de benuttingsruimte vaststellen volgens de richtlijnen die zijn opgesteld door de Werkgroep Visstandbeheer (Vissen met verstand; 2003).

9.6 Conclusies

De conclusies van dit hoofdstuk zijn voor de IJsselmeervisserij:

- De te verwachten ontwikkelingen leiden niet, zonder doelgericht beleid van de beroepsvisserij en de overheid, tot een versterking van de binnenvisserij. Eerder moet, tegen de achtergrond van met name het Europese aalherstelplan dat door de Europese Commissie is opgesteld, rekening worden gehouden met verdere inperking van de mogelijkheden voor de beroepsbinnenvisserij. Naar verwachting hebben de in het Europese herstelplan voorgestelde noodmaatregelen op korte termijn negatieve gevolgen voor de beroepsvisserij. Dit impliceert dat de beroepsbinnenvisserij en de overheid, gegeven de uitgangspunten van een duurzame visserij, hun beleid sterk zullen moeten richten op verbetering van de mogelijkheden voor de binnenvisserij om de bedrijfsactiviteiten te blijven uitoefenen, wil ook op de langere termijn sprake zijn van een attractieve, innovatieve en rendabele bedrijfssector.
- Versterking van de beroepsbinnenvisserij op het IJsselmeer zal met name moeten worden gezocht in een verbetering van de structuur van de sector. Hierin zullen de maatregelen vooral gericht moeten zijn op sanering onder de IJsselmeerbedrijven. Tezamen met een actieve vorm van samenwerking tussen de resterende IJsselmeerbedrijven zal deze (warme) sanering moeten resulteren in minder, maar wel grotere levensvatbare bedrijven.
- Onderdeel van de gedachte herstructurering vormt ook een verbetering van de logistieke organisatie van de IJsselmeerbedrijven. Deze verbetering kan in het bijzonder worden vormgegeven door vermindering van het aantal afslagen en verandering van de functieinvulling door de visserijbedrijven op de afslagen (geconcentreerd aanbod). Het relatief grote aantal afslagen nu impliceert in relatie tot het beperkte aantal inkopers niet alleen een zwakke onderhandelingspositie van de IJsselmeervisser, maar ook hoge distributiekosten binnen de bedrijfstak als geheel.
- Om de concentratie van het aanbod op de afslagen mogelijk te maken is de oprichting van een afzetcoöperatie gewenst. Deze kan wellicht worden vormgegeven binnen de huidige PO of als commercieel samenwerkingsverband van IJsselmeervisserij naast de huidige PO.
- Versterking van de economische kracht van de IJsselmeerbedrijven kan verder ook bereikt worden door krachtenbundeling in de bedrijfsvoering (maatschap), door gemeenschappelijke promotie van IJsselmeerpaling en door uitvoering van nevenactiviteiten zoals het verlenen van blauwe diensten en incidenteel de verzorging van toeristische activiteiten. Van deze beide laatste activiteiten moet evenwel niet een substantiële bijdrage aan de bedrijfsinkomsten worden verwacht.
- Tot slot zal versterking van de IJsselmeervisserij bereikt kunnen worden door de instelling van een VBC voor het IJsselmeer in combinatie met een PO IJsselmeer die de visrechten op het IJsselmeer beheert en distribueert. De VBC is daarbij niet alleen uitvoerend verantwoordelijk voor de visstand in het IJsselmeer, maar bepaalt tevens de ruimte die er is voor de beroepsvisserij om op de verschillende soorten vis te vissen. De PO is in deze structuur zowel verantwoordelijk voor het opstellen van visplannen, binnen de gegeven visruimte, als voor het beheer en de distributie onder de vissers van de visrechten op het IJsselmeer.

De conclusies van dit hoofdstuk zijn voor de beroepsvisserij in de overige binnenwateren:

- Versterking van de overige beroepsbinnenvisserij moet zowel gezocht worden in herstructurering van de sector en vernieuwing van bedrijfsmatige activiteiten als in het benutten van schubvis binnen de mogelijkheden van de visstand en de afspraken daarover met de sportvisserij (in de trits VBC, visstandbeheerplan, visplan).
- De herstructurering van de overige beroepsbinnenvisserij moet vooral zijn beslag krijgen in een sanering van de mini-timers en onder de kleinschalige parttime en fulltime bedrij-

ven, in samenhang met een herverdeling van vrijkomende visrechten onder de professionele fulltime bedrijven.

- Vernieuwing van activiteiten is, naast schaalvergroting, vooral mogelijk in de vorm van professionalisering van commerciële nevenactiviteiten (bundeling in de vorm van een maatschap) en uitvoering van zogeheten blauwe diensten. Schaalvergroting betekent daarbij niet alleen meer visgebieden, maar binnen randvoorwaarden ook uitbreiding van de vangstmogelijkheden door benutting van schubvis.
- Voor een versnelling van het proces om in VBC-verband afspraken te maken over de benutting van schubvis door gekwalificeerde, fulltime beroepsbinnenvissers kan worden overwogen om:
 - de verplichting tot deelname aan VBC's (juridisch) sterker te verankeren, inclusief de werkwijze en doelstellingen;
 - de beroepsvissers daartoe verder te kwalificeren en te professionaliseren;
 - te stimuleren dat VBC's binnen een nader te bepalen termijn de omvang van de benuttingsruimte vaststellen. Hiervoor kunnen de richtlijnen worden gebruikt die zijn opgesteld door de Werkgroep Visstandbeheer (Vissen met verstand; 2003).

10 Aanbevelingen

10.1 Aanbevelingen aan het Ministerie van LNV

Communicatie en informatie

- Onderwerp: meer vertrouwen kweken bij beroepsvissers.
Veel beroepsvissers, en met name die op het IJsselmeer vissen, hebben een gebrek aan vertrouwen en voelen zich vaak in de steek gelaten door overheidsinstanties die mede de inrichting van het visgebied bepalen. Deze gevoelens houden het doorvoeren van vernieuwingen tegen. Door een frequentere en betere communicatie met elkaar zal er meer begrip komen voor ieders standpunten waarbij niet voortdurend naar het verleden wordt gekeken maar waarbij de (gezamenlijke) toekomst veel meer centraal staat. Een soort van 'groot verzoeningsgesprek' dat door een voor iedereen aanvaardbare autoriteit wordt geleid, kan aan een nieuwe dialoog een eerste bijdrage leveren.
- Onderwerp: beroepsvissers informeren over aalherstelplannen.
Op dit moment zijn er op verschillende niveaus, waaronder het Europese, voorlopige aalherstelplannen opgesteld. Over dit zeer belangrijke onderwerp zal komende tijd veel informatie 'loskomen'. LNV kan - in het kader van een verbetering van de communicatie met de beroepsvissers en hun organisaties - een zeer belangrijke informatiebron zijn.

Visserijomgeving en -omstandigheden

- Onderwerp: bestrijding stroperij.
Het verdient aanbeveling om ook voor andere regio's in Nederland dan waar nu pilot-projecten worden uitgevoerd, een probleemverkenning van de stroperij uit te voeren. Als de stroperij alleen in enkele regio's wordt aangepakt, bestaat de kans dat de stropers naar andere locaties trekken. Daarnaast is de landelijke aanpak van stroperij wenselijk vanuit het oogpunt van visstandbeheer en duurzame bevissing. Ten slotte kunnen door een succesvolle aanpak van de stroperij de vangsten en opbrengsten van de beroepsvissers toenemen. Bij voorkeur dient in de probleemverkenningen een integrale aanpak gevolgd te worden door tevens aandacht te besteden aan diefstal van vangtuigen en aan vandalisme.
- Onderwerp: onderzoek naar watermilieu.
Veel beroepsvissers op het IJsselmeer of op de overige binnenwateren ondervinden ernstige milieuproblemen bij het uitoefenen van hun beroep. Met name betreft dit de verontreiniging van het water en de vissen en daarnaast de gevolgen voor de visproductie door de afname van voedingsstoffen in de wateren en de afname aan geschikte arealen voor vis. In verband met de verontreiniging wordt aanbevolen meer onderzoek te laten doen naar de optimale waterkwaliteit in rivieren en sloten en bijvoorbeeld ook van het Markermeer. Daarbij speelt ook de klimaatverandering een rol. Ook kan een studie worden verricht naar de visstand over bijvoorbeeld 5 jaar in het IJsselmeer, waardoor meer duidelijkheid kan komen over de toekomst van het IJsselmeer en van die van de beroepsvissers en andere betrokkenen.
- Onderwerp: uitbreiding van visgebieden.
Thans zijn er in Nederland veel kleine watergedeelten waar personen het visrecht huren of die in eigendom hebben (met automatisch de visrechten). In dit rapport zijn dit wel de 'mini-timers' of gelegenheidsberoepsvissers genoemd. Veel beroepsvissers zouden in deze moeilijke tijd graag over meer viswater willen beschikken. Een oplossing hiervoor is om - evenals in de jachtwet het geval is - de eigendoms- en visrechten voorzover geldend voor genoemde kleine wateren van elkaar los te koppelen. Daarop aansluitend zouden vrijkomende of nieuwe rechten bij voorkeur ter beschikking moeten komen aan de

(fulltime) beroepsbinnenvisserij. Voorwaarde dient daarbij wel te zijn dat deze beroepsbinnenvissers actief participeren in het visstandbeheer. Deze voorwaarde en het proces van concentratie van aalvisrechten in de handen van professionele beroepsvissers kan worden opgenomen in het beleid van de eigenaren van het visrecht, zoals waterschappen of kan vastgelegd worden in regelgeving van de rijksoverheid.

– Onderwerp: verbetering voedselveiligheid.

De laatste jaren is de agrarische sector een aantal keren getroffen door dierziektes die zich epidemisch en dus op grote schaal over Nederland verspreiden. Enkele jaren geleden 'was er' ook het bericht over dioxineproblemen bij met name IJsselmeerpaling. Om dit soort calamiteiten te voorkomen zou de sector een borgingssysteem kunnen opzetten. Ondersteuning en subsidiëring van de Nederlandse en Europese overheid hierbij zullen zeer welkom zijn.

– Onderwerp: opzetten van informatiesysteem voor zoetwatervis.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat de beroepsvissers, hun organisaties en andere instanties beperkt inzicht hebben in de import- en exportstromen van aal en andere zoetwatervissoorten, de vangsten van natuurlijk, de productie van kweekaal, de prijsvorming van de zoetwatervissoorten hier en elders, wat beschikbaar komt voor de binnenlandse markt e.d. Het Ministerie van LNV zou in dit verband bijvoorbeeld het LEI kunnen vragen om op basis van onder meer de gegevens uit hun databank een dergelijk informatiesysteem op te zetten.

In hetzelfde kader past de aanbeveling om meer aandacht te besteden aan de omvang van de vangsten, de besommingen en de economische resultaten van de beroepsvisserij op de overige wateren. Thans is bijna alle literatuur toegespitst op het IJsselmeergebied.

Naast economische informatie over de beroepsbinnenvisserijsector wordt op deze wijze inzicht verkregen in de omvang en de trends in de onttrekking van vis. Dergelijke gegevens dragen bij aan het inzicht in de ontwikkeling van de visstand en zijn belangrijk vanuit de zorg voor de visstand en voor een verantwoorde bevissing.

Visserijstructuur

– Onderwerp: beter functioneren van VBC's.

Beroepsvissers op de overige wateren met alleen aalvisrechten komen de laatste tijd vaak economisch gezien in de problemen. In dit verband verdient het aanbeveling om de mogelijkheden voor de benutting van schubvis door de beroepsvissers te bezien. Hierin kan een bijzondere taak liggen voor de VBC's en om dit proces te stimuleren, verdient het aanbeveling de VBC-verplichting voor visrechthebbers (sport- en beroepsvisserij) sterker te verankeren. Zo zou aan de VBC's daarbij wellicht een minder vrijblijvende beheerverplichting kunnen worden opgelegd, inhoudende het monitoren van de visstand, het bepalen of benutting van schubvis op basis daarvan mogelijk is en zo ja, de verplichting tot quotering en quotumverdeling tussen sport- en beroepsvisserij en beroepsvissers onderling. Dit kan worden uitgevoerd volgens de richtlijnen die zijn opgesteld door de Werkgroep Visstandbeheer (Vissen met verstand; 2003). De verdeling van het quotum tussen de beroepsvissers kan bijvoorbeeld plaatsvinden op basis van viswaterareaal en een en ander kan uitgewerkt worden in een visplan met verplichte registratie.

– Onderwerp: PO IJsselmeer als vergunninghouder.

De vergunningen voor het IJsselmeer worden verhuurd aan individuele beroepsvissers, waardoor er sprake is van gemene weide visserij. Als gevolg hiervan is het moeilijk om afspraken te maken over o.a. het terugdringen van de visserij-inspanning en het oogsten van aal en snoekbaars bij een grotere lengte. Daarom wordt voorgesteld de visrechten te verhuren aan één instantie, bijvoorbeeld de PO IJsselmeer, die vervolgens de visserij-inspanning en uitvoering van de visserij bepaalt (zie ook volgende punt). Naast betere mogelijkheden voor een duurzaam visstandbeheer kan een dergelijke constructie ook

leiden tot een versterking van de beroepsvisserijsector en biedt het de kans om beter in te spelen op de prijsvorming van vis.

– Onderwerp: gedachterichting voor ander beheersmodel voor IJsselmeer.

Het beleid van het Ministerie van LNV is erop gericht de aalstand in het IJsselmeer op de langere termijn te verbeteren. In plaats van vermindering van de huidige input (minder aaleenheden respectievelijk vistijd) is het ook mogelijk de totale output van het IJsselmeer (met name aal) door middel van een vast te stellen quotum te fixeren. Voorgesteld wordt om de mogelijkheid te bezien om een dergelijke bevoegdheid te leggen bij een voor het IJsselmeer in te stellen VBC. Deze VBC zou belast moeten worden met het beheer van de visstand op het IJsselmeer met inbegrip van de vaststelling van ruimte voor de visvangst (naar soort, periode, deelgebied). In combinatie hiermee zou de PO IJsselmeer voor de verdeling van dit quotum onder de vissers zorg kunnen dragen. In deze gedachtegang wordt de PO IJsselmeer de enige vergunninghouder. Alle bestaande vergunningen worden door de beroepsvissers bij de PO ingeleverd en vernietigd. Rekening houdend met de huidige verhoudingen (sommige vissers hebben meer dan één vergunning) verstrekt de PO één of meer certificaten aan de vissers. Daarmee zijn de verhoudingen tussen de vissers wat de verdeling van het quotum betreft, duidelijk. De certificaten zijn binnen de PO verhandelbaar. Grootschaligheid is dus mogelijk. Het gevolg is dat hier wordt gekozen voor duurzame visserij met een aantal kansrijke middelgrote tot grote bedrijven. Voorwaarde voor de beperking van de visserij door het instellen van quota's is een verplichte registratie van vangsten of aanlandingen en controle op de handel.

– Onderwerp: het aantal beroepsvisserijbedrijven.

Het verdient aanbeveling de mogelijkheden na te gaan om te komen tot een door de overheid financieel ondersteunde sanering onder de beroepsvisserijbedrijven, in het bijzonder de visserijbedrijven op het IJsselmeer. Deze warme sanering zou zich daarbij niet moeten richten op de omvang van de vangstcapaciteit in netten, maar op het effectieve aantal bedrijven dat op het IJsselmeer vist. Daarmee wordt tevens de totale vangstcapaciteit teruggedrongen en op deze wijze dient de sanering te leiden tot het terugdringen van de overbevissing. Uitgangspunt bij deze sanering moet het behoud en de versterking van de IJsselmeervisserij als bedrijfsactiviteit zijn. Dit kan alleen als er een gezonde economische basis ontstaat. Bij het huidige aantal bedrijven is een dergelijke basis ook op de langere termijn niet haalbaar.

Overig beleidsaandachtsgebieden

– Onderwerp: toerisme niet als alternatief 'pushen'.

In verschillende (overheids)nota's wordt het toerisme gezien als een nevenactiviteit die dient om de beroepsvissers - nu het minder gaat met de beroepsvisserij - aan extra neveninkomsten te helpen. Het onderhavige onderzoek wijst uit dat slechts een enkele visser in staat respectievelijk bereid is deze weg te volgen. Bovendien zijn er veel haken en ogen aan het uitvoeren van toeristische activiteiten.

10.2 Aanbevelingen aan de beroepsvissers en hun organisaties

Visserijstructuur

– Onderwerp: eigen organisaties versterken.

Het is aan de beroepsvissers zelf om van de PO IJsselmeer en de Combinatie van Beroepsvissers sterke organisaties te maken, die bestuurlijk gezien gesprekspartners en uitvoerders van gewicht zijn als het om het visserijbeleid gaat. Verdeeldheid in eigen kring brengt de sector niet verder. Overwogen kan worden om adviseurs bij het beleid van de brancheorganisaties te betrekken, waardoor de professionaliteit van het werk zal toene-

men en nieuwe oplossingen kunnen worden bedacht voor deze en komende economisch magere jaren.

Misschien is het in dit verband ook zinvol om na te denken over de vorming van één organisatie voor alle beroepsbinnenvissers in Nederland. Het voordeel hiervan is dat men tot een integratie van beleid kan komen. Als nadeel kunnen de verschillende structuren en omgevingen van beide subsectoren van de beroepsbinnenvisserij worden genoemd.

– Onderwerp: deelname aan VBC's.

In huurovereenkomsten dient de verplichting te worden opgenomen dat de huurder deelneemt aan een VBC en (mede)verantwoordelijk is voor het opstellen van een visstandbeheer- en visplan. Op deze wijze wordt de beroepsvisser verplicht zich bezig te houden met duurzaam visstandbeheer, wat ook zijn imago ten goede zal komen. Door deze participatie kan in een VBC gemakkelijker overeenstemming bereikt worden over de benutting van schubvis. De beroepsvisser moet zich echter wel realiseren dat dit niet van de ene op de andere dag zal geschieden.

Bedrijfsvoering

– Onderwerp: takenpakket van eigen organisaties heroverwegen.

In eerste instantie hebben de brancheorganisaties voornamelijk bestuurlijke en belangbehartigende taken. Deze kunnen bij de PO IJsselmeer worden uitgebreid als deze organisatie als enige voor het IJsselmeer visrechten zou krijgen. Daarnaast heeft PO IJsselmeer al een beperkt aantal commerciële taken, zoals het vaststellen van de minimumprijs voor schubvis. Overwogen dient te worden of deze commerciële taken geen uitbreiding behoeven en de PO als een soort van afzetcoöperatie zou kunnen fungeren. Ten slotte mag niet worden vergeten dat de brancheorganisaties ook meer het 'in de etalage zetten' van de beroepsvisser en met name van zijn vakkennis bij Waterschappen e.d. als taak zouden kunnen zien.

– Onderwerp: opstellen toekomstvisie.

Aansluitend bij het voorgaande zou het een grote stap vooruit zijn als de beroepsvisser met hun organisaties een eigen toekomstvisie ontwikkelen. Hierdoor loopt men dan niet voortdurend achter de plannen van de overheid aan, maar kan men zijn eigen ideeën beter verdedigen en proberen te realiseren. Daarbij zijn de grenzen van het mededingingsrecht - gezien de ervaringen van de garnalensector - erg belangrijk. LNV heeft al meermalen om een dergelijke visie gevraagd.

– Onderwerp: samenwerken met andere organisaties.

De toekomst van de beroepsbinnenvisserij zal voor een belangrijk deel afhangen van het vermogen van de brancheorganisaties om met andere organisaties samen te werken. De wijze waarop thans met Vogelbescherming Nederland wordt samengewerkt om het aantal vogelslachtoffers van de IJsselmeervisserij terug te dringen is een voorbeeld van hoe het ook in de toekomst met andere organisaties dient te gaan.

– Onderwerp: efficiencyverbetering op het IJsselmeer.

De beroepsvisserij op het IJsselmeer zou efficiënter en doelgerichter kunnen werken als men intern tot overeenstemming zou kunnen komen over de minimummaat van aal, over een grotere maaswijdte van de netten, over minder afslagen, verbetering aanvoer logistiek e.d.

– Onderwerp: verbetering collectieve commerciële activiteiten.

Tot slot verdient het aanbeveling de mogelijkheden na te gaan tot de uitvoering van commerciële activiteiten onder collectieve vlag, zoals de instelling van een kwaliteitslabel voor natuur- of IJsselmeerpaling. In dit licht verdient het ook aanbeveling te onderzoeken of de PO IJsselmeer omgevormd kan worden tot een afzetcoöperatie of om naast de PO IJsselmeer een afzetcoöperatie van IJsselmeervissers in te stellen. Van belang is daarbij na te gaan in hoeverre dergelijke omvormingen binnen de structuur en statuten

van een PO haalbaar zijn en welke ruimte de Mededingingswet biedt, c.q. welke voorwaarden de Mededingingswet stelt aan collectieve handelsacties van het bedrijfsleven.

Bijlage I Verwerkte literatuur

Beekman, J. & M.C. Beers, 2003. Visplan Volkerak/Zoommeer 2002-2005. i.o.v. VBC Volkerak/Zoommeer. Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (OVB), Nieuwegein.

Bolt, F.J.E. van der, H. van den Bosch, Th.C.M. Brock, P.J.G.J. Hellegers, C. Kwakernaak, T.P. Leenders, O.F. Schoumans, P.F.M. Verdonschot, 2003. Aquarein; Gevolgen van de Europese Kaderrichtlijn Water voor landbouw, natuur, recreatie en visserij. Wageningen, Alterra-rapport 835.

Breukel, R.M.A., 2003. Monitoring oppervlaktewateren volgens de Europese Kaderrichtlijn Water (Richtlijn 2000/60/EG). RIZA. Zie ook:
<http://www.kaderrichtlijnwater.nl/import/monitoring%20nota%20KRW.pdf>

Buijse, A.D., M. Klinge & H. van der Mark, 1998. Watersysteemverkenningen - Doelgroepstudie Beroepsbinnenvisserij. RIZA, Witteveen + Bos Raadgevende Ingenieurs. RIZA Rapport 97.093.

Combinatie van Beroepsvissers, 2002. Voorstel en initiatieven voor het herstel van de aalstand (Aalherstelplan).

Commissie Waterbeheer 21e eeuw, 2000. Waterbeleid voor de 21e eeuw. Geef water de ruimte en aandacht die het verdient.

Commission of the European Communities, 2003. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Development of a Community Action Plan for the management of the Eel. Brussels, 01.10.2003 COM (2003) 573 final. 14 p.

Dam, C. van, T.A.D. Buijse & W. Dekker, 1995. Aalscholvers en beroepsvisserij in het IJsselmeer, het Markermeer en Noordwest-Overijssel. Ministerie van LNV, Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer, Wageningen.

Dekker, W., 2004. De aal en aalvisserij van het IJsselmeer. i.o.v. Ministerie van LNV Directie Visserij. Nederlands Instituut voor Visserij Onderzoek (RIVO) B.V. IJmuiden. RIVO Rapportnummer C002/04.

EG, 1979. Richtlijn van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (79/409/EEG) (de Vogelrichtlijn). Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen: L 103/1. Luxemburg. Zie ook: <http://www.minlnv.nl/infomart/parlemnt/2000/par00015.htm>

EG, 1992. Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (de Habitatrictlijn). Brussel. Zie ook: <http://www.europa.eu.int/comm/environment/nature/habdirnl.htm>

Eijk, W.H.B.J. van, 2001. Beleidsnota Viskweek. Productschap Vis, Rijswijk.

Europees Parlement, 2000. Europese kaderrichtlijn water; Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000. Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen: L327. Verkeer en Waterstaat, Luxemburg. Zie ook:
http://www.kaderrichtlijnwater.nl/Import/kaderrichtlijn_water_nl.pdf

- Flora- en faunawet. Gepubliceerd: Staatsblad 402, 14 juli 1998. Zie ook:
<http://wetten.overheid.nl/>
- Gemeente Steenwijkerland, 2003. Beleidsnota toerisme en recreatie gemeente Steenwijkerland.
<http://www.steenwijkerland.nl/>
- GfK, 2003. Marktontwikkelingen Vis, Schaal- en Schelpdieren Nederland 1995-2002.
- Hoefnagel, E.W.J., & J.W. de Wilde, 2000. Versterking bestaansbasis binnenvisserijbedrijven. Door integratie van natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten. LEI, Den Haag. Projectnummer 65134. Rapport 4.00.15.
- Huitema, D. 2002. Casestudy 1: IJsselmeer Basin.
http://www.bunschoten-spakenburg.nl/asp/sport/Bunschoten_Sport.asp?nPageID=5177
http://www.nijefurd.nl/showpage_verkeer_wde.asp?item=626
- ICES/EIFAC, 2002. Report of the ICES/EIFAC Working Group on Eels. ICES CM 2003/WCFM:06.
- IPO, 2002. Interprovinciale rapportage 2002 Milieu, Water, Landbouw en Natuur. Interprovinciaal Overleg/ RIVM. IPO-publicatienummer 191.
- King, M., 1995. Fisheries biology, assessment and management. Oxford, Engeland.
- Klinge, M., 2003. Voor vogels en vissen. Bepaling van de omvang van de vogelsterfte in de staande nettvisserij in 2003-2003, uitvoering van experimenten met alternatieve visserijtechnieken en evaluatie van maatregelen voor het seizoen 2003-2004. i.s.m. Riza & AquaTerra Water en Bodem BV. i.o.v. Ministerie van LNV Directie Visserij. Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs, Deventer.
- Lammens, E.H.R.R., 1999. Piscator, Het voedselweb van IJsselmeer en Markermeer. Veldgegevens, hypothesen, modellen en scenario's. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (Riza), Lelystad. Riza rapport 99.008.
- Leeuwen, S.P.J. van, W.A. Traag, L.A.P. Hoogenboom, G. Booij, M. Lohman, Q.T. Dao & J. de Boer, 2002. Dioxines, furanen en PCBs in aal. RIVO Rapportnummer C034/02.
- LEI, 2003. Visserij in Cijfers 2002.
- LNV, 1990. Natuurbeleidsplan; Regeringsbeslissing. Tweede Kamer, 1989-1990, 21 149, nrs. 2-3, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
- LNV, 1993. Kiezen voor recreatie. Beleidsnota Openluchtrecreatie 1992-2010. Regeringsbeslissing. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
- LNV, 1996. Regeling visserij-inspanning IJsselmeer. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 1998. Evaluatie Beleid Beroepsbinnenvisserij, waaronder de evaluatie van de splitsing van visrechten. A: Eindrapport, B: Achtergronddocument, C: Bijlagenrapport. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 1999. Beleidsbesluit Binnenvisserij. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 2000a. Natuur voor mensen, mensen voor natuur; Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 2000b. Correspondentie met het parlement 01-02-2000: Aanwijzing speciale beschermingszones EU Vogelrichtlijn. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 2000c. Meerjarenprogramma uitvoering soortenbeleid 2000-2004. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 2000d. Plan van aanpak stroperij. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag. Zie: <http://www.minlnv.nl/infomart/parlemnt/2000/par00261.pdf>

LNV, 2000e. Natura 2000. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag. Zie <http://www.minlnv.nl/natura2000/>

LNV, 2001. Voor vogels en vissen. Beleidsnotitie nettenvisserij IJsselmeer. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Directie Visserij.

LNV, 2002a. Structuurschema Groene Ruimte 2. Samen werken aan groen Nederland. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 2002b. Aal, de stand van zaken. Knelpunteninventarisatie. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag. Zie ook: <http://www.minlnv.nl/infomart/parlemnt/2002/par02138.pdf>

LNV, 2002c. De waarde van vis. Achtergronddocument bij de beleidsbrief welzijn vis. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag. Zie ook: <http://www.minlnv.nl/actueel/speech/2002/speech017.htm>

LNV, 2003. De IJsselmeervisserij. Een integrale knelpuntenanalyse van de visserij, het beleid en maatschappelijke visies. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Directie Visserij. Den Haag.

Nederlands Visbureau, 2003. Jaarverslag 2001-2002.

Nederlandse Vissersbond. Jaarboek 2003.

NEI Regionale en Stedelijke Ontwikkeling 2001. 'Economische betekenis van het IJsselmeergebied'.

NEI Transport/MERC, 1999. De Nederlandse Visserijsector. Stichting Nederland Maritiem Land.

- Nie, H.W. de, 2003. Red listing of freshwater fishes and lampreys in the Netherlands. In: The Harmonization of Red Lists for threatened Species in Europe. Mededeling 38, november 2003. Eds. H.H. de Jongh, W. Bergmans, M.J. van Gelder & O. Banki. Nederlandse Commissie voor Internationale Natuurbescherming.
- NRLO, 1998. Vissector: kennis- en innovatieagenda. Ambities voor de 21e eeuw. Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, Den Haag, 33 p.
- Pieters, H., S.P.J. van Leeuwen en J. de Boer, 2002. Verontreinigingen in aal en snoekbaars: monitoringprogramma ten behoeve van de Nederlandse sportvisserij 2001. RIVO. Rapportnummer C047/02.
- PO IJsselmeer, 1997. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 1997. Emmeloord.
- PO IJsselmeer, 1998. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 1998. Emmeloord.
- PO IJsselmeer, 1999. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 1999. Emmeloord.
- PO IJsselmeer, 2000. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 2000. Emmeloord.
- PO IJsselmeer, 2001. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 2001. Emmeloord.
- PO IJsselmeer, 2002. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 2002. Emmeloord.
- PO IJsselmeer, 2003. Visplan Coöperatieve Producentenorganisaties Nederlandse Vissersbond IJsselmeer U.A. 2003. Emmeloord.
- Pol, M., 2002. Boven water. Een verkenning van de visstroperij in Fryslân. i.o.v. Begeleidingscommissie Vistroperijteam Friesland. Bureau milieuhandhaving politie Fryslân. Leeuwarden.
- Productschap Vis. Statistisch overzicht 2000.
- Productschap Vis, 2002. Nota 2002. Natuurlijk evenwicht. Ter voorbereiding van de begrotingsbehandeling Visserij in de Tweede Kamer op 19 november 2002. Zie ook: www.pvis.nl
- Provincie Overijssel, 1999. Waterhuishoudingsplan Overijssel 2001. Voorontwerp. Deel III van de plannen voor Ruimte, Water en Milieu.
- Ramsar conventie, 1971. http://www.ramsar.org/key_final_act_1971.htm, http://www.ramsar.org/key_conv_e.htm, <http://www.ramsar.org/sitelist.pdf>
- Rijn, S.H.M. van & M.R. van Eerden, 2002. Aalscholvers in het IJsselmeergebied: concurrent of graadmeter? Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (Riza), Lelystad. Riza rapport 2001.058.

Rinquet, S., F. Muto, C. Raymakers, 2002. Eels : their Harvest and Trade in Europe and Asia (Traffic Bulletin Vol. 19. no. 2.)

RIVM, 2003. Natuurbalans 2003. Milieu- en Natuurplanbureau. RIVM / Stichting DLO. Kluwer, Alphen aan den Rijn. ISBN 90 14 08868.X.

RLG, 1999. Voor een open toekomst. Advies over het ontwikkelingsperspectief voor het IJsselmeergebied. Publicatie 99/3. Raad voor het Landelijk Gebied. Amersfoort.

Smit, J.G.P., M.O. van Wijk, 2001. De Nederlandse visverwerkende industrie en groothandel. LEI, Den Haag. Projectnr. 65239.

Staatscourant, 2000. Aanwijzing Speciale beschermingszones (EG-Vogelrichtlijn) en Wetlands (Wetlands-Coventie) op grond van artikel 27, eerste lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 - Algemene toelichting. Staatscourant 31 maart 2000, nr. 65 / pag. 16.

Taal, C & J.W. de Wilde, 1997. Perspectieven IJsselmeervisserij. Sociaal-economische verkenning. Mededeling 597. Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). Den Haag.

Valk, W.D.M. van der, P.Th. van der Zeijden, 2002. Keurmerken, erkenningsregelingen en certificaten. EIM, Zoetermeer.

VW, 1998. Vierde Nota Waterhuishouding; Regeringsbeslissing; Water Kader. Den Haag.

VW, 2000a. Europese kaderrichtlijn water; een tussenstand. Projectgroep Implementatie Kaderrichtlijn Water, Den Haag.

VW, 2000b. Anders omgaan met water. Waterbeleid in de 21e eeuw. Ministerie van Verkeer & Waterstaat. Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Den Haag.

VW, 2000c. Ruimte voor de Rivier. Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Den Haag.

VW, 2000d. Derde Kustnota. Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Den Haag.

VW, 2002. Integrale visie IJsselmeergebied 2030 (IVIJ 2030). De Koers verlegd. Kabinetbesluit 18 januari 2002, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Ministerie van Economische Zaken & Ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Den Haag. Zie ook <http://www.rdi.nl/rdij/ijsselmeergebied/ivij2030/ivij2.htm>

VW, 2003. Handboek kaderrichtlijn water, Den Haag. Zie ook www.kaderrichtlijnwater.nl

Vries, J. de, 2001. Handhaving Dioxine-norm in paling (eerste deelrapportage). Keuringsdienst van Waren Oost, Afdeling Signalering, Sector Laboratorium. Projectnummer OT 2000-XX.

Vries, J. de, 2002. Handhaving Dioxine-norm in paling (tweede deelrapportage). Keuringsdienst van Waren Oost, Afdeling Signalering, Sector Laboratorium. Projectnummer OT 0205.

Werkgroep Visstandbeheer, 2003. Vissen met verstand; Richtlijnen aanpak benutting van visstanden voor visstandbeheercommissies. Ministerie van LNV, NVVS, Combinatie van Beroepsvissers, OVB.

Wiggers-Ruigrok, C.M., 2003. 'Vis en de visspecialist', EIM.

Wilde, J.W. de, 1998. 'Verslag van de resultaten van de enquête naar de economische situatie in de beroepsbinnenvisserij'.

Wilt, J.G. de, H.J. van Oosten & L. Sterrenberg, 2000. Agroproductieparken: perspectieven en dilemma's. Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster.

Bijlage II Vragenformulier voor telefonische enquête onder beroepsbinnenvissers in Nederland

Hieronder volgt de vragenlijst met de primaire antwoorden op de vragen.

INTRO

Goedemorgen/-middag/-avond mevrouw/mijnheer, u spreekt met van het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf. Ongeveer twee weken geleden heeft u een brief ontvangen over een onderzoek in de branche van beroepsbinnenvissers en IJsselmeervissers.

Zou ik in verband hiermee een aantal vragen mogen stellen?

Vraag 00

Waar is uw visgebied?

(meerdere antwoorden mogelijk)

	<u>aantal binnenvissers</u>	<u>in %</u>
1: het IJsselmeer, inclusief Markermeer	48	35%
2: andere wateren, te weten:	<u>88*</u>	<u>65%</u>
	136	100%

* Zeven binnenvissers vissen op het IJsselmeer en op andere wateren. Zij zijn hier tot de IJsselmeervissers gerekend.

Vraag 01

Is de binnenvisserij / IJsselmeervisserij uw hoofdberoep?

1: ja	107	79%
2: nee	<u>29</u>	<u>21%</u>
	136	100%

Vraag 02

Zo nee, wat is dan uw hoofdberoep?

Vraag 03

Wat is uw leeftijd?

1. 20 tot 30 jaar	9	7%
2. 30 tot 40 jaar	26	19%
3. 40 tot 50 jaar	34	25%
4. 50 tot 60 jaar	51	37%
5. 60 jaar en meer	<u>16</u>	<u>12%</u>
	136	100%

Vraag 04

Hoeveel jaar zit u al in de binnenvisserij / IJsselmeervisserij?

1. minder dan 10 jaar	9	7%
2. 10 tot 20 jaar	36	26%
3. 20 tot 30 jaar	30	22%
4. 30 tot 40 jaar	33	24%
5. 40 jaar of meer	<u>28</u>	<u>21%</u>
	136	100%

Vraag 05

Wat is de hoogste opleiding die u heeft gevolgd na de lagere school?

1. Lager Beroepsonderwijs (LBO, LTS, LEAO)	64	48%
2. Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO, MTS, MEAO)	12	9%
3. MULO, MAVO	18	13%
4. HBS, HAVO, VWO	7	5%
5. visserijschool	10	7%
6. andere opleiding, te weten:	7	5%
7. geen, alleen de praktijk	<u>18</u>	<u>13%</u>
	136	100%

Vraag 06A

Hoeveel personen zijn er in uw visbedrijf in totaal, dus inclusief uzelf, werkzaam?

1. 1 persoon	53	39%
2. 2 personen	41	30%
3. 3 personen	37	27%
4. 4 personen	4	3%
5. 7 personen	<u>1</u>	<u>1%</u>
	136	100%

Vraag 06B

Hoeveel van deze personen zijn in loondienst?

1. 1 persoon	14	10%
2. 2 personen	4	3%
3. 3 personen	6	4%
4. 5 personen	1	1%
5. geen	110	81%
6. weet niet/w.n.z.	<u>1</u>	<u>1%</u>
	136	100%

Vraag 08A

Heeft uw visserijbedrijf:

(niet voor IJsselmeervissers, meerdere antwoorden mogelijk)

1. aalvisrechten zonder recht op behoud van bijvangsten	41
2. aalvisrechten met recht op behoud van bijvangsten	19
3. volledig visrecht	48
4. (nog) anders, te weten:	<u>18</u>
aantal keren genoemd:	126

Vraag 08B

Voor hoeveel hectare had u in 2002 aalvisrechten zonder recht op behoud van bijvangsten?

23 respondenten met 5 tot en met 4.970 ha

Vraag 08C

Voor hoeveel hectare had u in 2002 aalvisrechten met recht op behoud van bijvangsten?

11 respondenten met 10 tot en met 3.000 ha

Vraag 08D

Voor hoeveel hectare had u in 2002 volledig visrecht?

37 respondenten met 10 tot en met 5.000 ha

Vraag 09A

Welk deel van uw totale werktijd besteedde u in 2002 aan uw visbedrijf?

1. 100%	86	63%
2. 80 tot 100%	12	9%
3. 60 tot 80%	8	6%
4. 40 tot 60%	11	8%
5. 20 tot 40%	10	7%
6. 0 tot 20%	8	6%
7. weet niet/w.n.z.	<u>1</u>	<u>1%</u>
	136	100%

Vraag 10

Wat waren de voornaamste vistuigen die u in 2002 gebruikte?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1. schietfuisen	78
2. grote vaste fuisen	89
3. aalkisten	8
4. aallobbers	10
5. aalhoekwant	10
6. staande netten	55
7. zegen	23
8. elektrovisserij	30
9. (nog) ander vistuig, te weten:	<u>23</u>
totaal aantal keren genoemd:	326

Vraag 11

Hoeveel bedroegen de totale opbrengsten in euro's in 2002 uit uw visbedrijf?

1. tot € 25.000	31%
2. € 25.000 tot € 50.000	19%
3. € 50.000 tot € 75.000	17%
4. € 75.000 tot € 100.000	3%
5. € 100.000 en meer	<u>30%</u>
	100%

Vraag 13

Kunt u aangeven hoe de verdeling van de opbrengsten (vraag 11) was in procenten naar vissoort?

	gemiddeld:
1. paling of aal	71%
2. schubvis	25%
3. (nog) anders	<u>4%</u>
	100%

Vraag 14

Bewerkte u in 2002 meestal de gevangen vissoorten? (meerdere antwoorden mogelijk)

1. ja, schoonmaken	34
2. ja, fileren	14
3. ja, roken	33
4. ja, (nog) andere bewerkingen, te weten:	2
5. NEE, geen verdere bewerking	<u>94</u>
aantal keren genoemd	177

Vraag 15A

Wat waren in 2002 de TWEE belangrijkste kanalen waar u uw vis afzette? Kunt u eerst het belangrijkste noemen?

1. de afslag	48	35%
2. visverwerkingsbedrijven	1	1%
3. groothandel/opkopers	46	34%
4. direct aan detailhandel	4	3%
5. direct aan restaurants	6	4%
6. direct aan consumenten	23	17%
7. ander kanaal, te weten:	7	5%
8. weet niet/w.n.z.	<u>1</u>	<u>1%</u>
	136	100%
	137	

Vraag 15B

En het op één na belangrijkste afzetkanaal?

1. de afslag	6	4%
2. visverwerkingsbedrijven	2	2%
3. groothandel/opkopers	21	15%
4. direct aan detailhandel	2	2%
5. direct aan restaurants	9	7%
6. direct aan consumenten	12	9%
7. ander kanaal, te weten:	13	10%
8. GEEN ander kanaal, er is er maar één	70	51%
9. weet niet/w.n.z.	<u>1</u>	<u>1%</u>
	136	100%

Vraag 16Wat ziet u als de drie grootste KANSEN voor uw bedrijf?
(meerdere antwoorden mogelijk)

1. kans 1:	84
2. kans 2:	41
3. kans 3:	13
4. GEEN kansen	45
5. weet niet/w.n.z.	<u>7</u>
aantal keren genoemd:	190

Vraag 17Wat ziet u als de drie grootste BEDREIGINGEN voor uw bedrijf?
(meerdere antwoorden mogelijk)

1. bedreiging 1:	131
2. bedreiging 2:	106
3. bedreiging 3:	60
4. GEEN bedreigingen	<u>5</u>
aantal keren genoemd:	302

Vraag 18A

Bent u van plan in het komende jaar in nieuw vistuig te investeren?

1. ja	87	64%
2. nee	39	29%
3. weet (nog) niet	<u>10</u>	<u>7%</u>
	136	100%

Vraag 18BZo ja, gaat het dan om ...
(meerdere antwoorden mogelijk)

1. vervanging	84
2. uitbreiding	9
3. nieuw soort van visserij	<u>3</u>
aantal keren genoemd:	96

Vraag 19A

Bent u in de toekomst van plan naast het vangen en verkopen van vis andere neven-activiteiten in of buiten de visserij te gaan uitoefenen?

1. ja	15	14%
2. nee	79	74%
3. weet (nog) niet	<u>13</u>	<u>12%</u>
	107	100%

Vraag 19B

Zo ja, om welke activiteiten gaat het dan?
(spontaan antwoorden; meerdere antwoorden mogelijk)

1. het bewerken van vis (schoonmaken, fileren, roken e.d.)	-	-
2. het uitvoeren van visstandbemonsteringen (= monitoring)	-	-
3. voorlichting geven	-	-
4. toeristische activiteiten	1	1%
5. horeca- of restaurantactiviteiten	-	-
6. (nog) andere activiteiten, te weten:	13	10%
7. weet niet/w.n.z.	<u>2</u>	<u>2%</u>
	16	13%

Vraag 20

Welk deel van uw inkomen, in procenten, denkt u in de toekomst uit deze nevenactiviteiten te krijgen?

gemiddelde van 12 binnenvissers: 40%

Vraag 21A

Verwacht u dat uw bedrijf binnen nu en 5 jaar zal stoppen?

1. ja	17	13%
2. nee	106	77%
3. weet (nog) niet	<u>13</u>	<u>10%</u>
	136	100%

Vraag 21B

Zo ja, wat is hiervan de reden?
(spontaan antwoorden, meer antwoorden mogelijk)

1. leeftijd	6
2. geen opvolger	2
3. geringe inkomsten	6
4. sanering in binnenvisserij/IJsselmeervisserij	2
5. (nog) andere reden, te weten:	<u>7</u>
aantal keren genoemd:	23

Vraag 22INTRO

De volgende vragen gaan over de binnenvisserij in het algemeen.

Ik noem u enkele vormen van samenwerking op. Kunt u aangeven of u denkt dat binnenvissers waaronder IJsselmeervissers, in de nabije toekomst meer met andere vissers gaan samenwerken?

Vraag 22B

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen gaan investeren in nieuwe schepen?

1. ja	7	5%
2. nee	112	82%
3. weet niet/w.n.z.	<u>17</u>	<u>13%</u>
	136	100%

Vraag 22C

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen vistuig gaan inkopen?

1. ja	17	13%
2. nee	103	75%
3. weet niet/w.n.z.	<u>16</u>	<u>12%</u>
	136	100%

Vraag 22D

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen werknemers in tijdelijke dienst nemen?

1. ja	27	20%
2. nee	94	69%
3. weet niet/w.n.z.	<u>15</u>	<u>11%</u>
	136	100%

Vraag 22E

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen zoeken naar nieuwe afnemers?

1. ja	62	46%
2. nee	59	43%
3. weet niet/w.n.z.	<u>15</u>	<u>11%</u>
	136	100%

Vraag 22F

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen de administratie doen?

1. ja	7	5%
2. nee	119	88%
3. weet niet/w.n.z.	<u>10</u>	<u>7%</u>
	136	100%

Vraag 22G

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen een maatschap opzetten?

1. ja	58	43%
2. nee	60	44%
3. weet niet/w.n.z.	<u>18</u>	<u>13%</u>
	136	100%

Vraag 22H

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer samen beleid gaan beïnvloeden?

1. ja	97	71%
2. nee	27	20%
3. weet niet/w.n.z.	<u>12</u>	<u>9%</u>
	136	100%

Vraag 22I

Zullen binnenvissers in de nabije toekomst meer gaan samenwerken in een eigen organisatie van binnenvissers?

1. ja	91	67%
2. nee	34	25%
3. weet niet/w.n.z.	<u>11</u>	<u>8%</u>
	136	100%

Vraag 22I2

Zo ja., in welke organisatie is dat?

1. naam organisatie:		89
2. weet niet/w.n.z.		<u>2</u>
		91

Vraag 22J

Weet u nog samenwerking op een ander gebied, dat niet genoemd is?

1. ja, te weten:	37	27%
2. nee	<u>99</u>	<u>73%</u>
	136	100%

Vraag 23

Zullen de binnenvissers, naar uw mening, in de nabije toekomst vaker vaste contracten afsluiten met hun afnemers?

1. ja	18	13%
2. nee	103	76%
3. weet niet/w.n.z.	<u>15</u>	<u>11%</u>
	136	100%

Vraag 24

Zullen de binnenvissers, denkt u, in de nabije toekomst vaker zelf meer de vis gaan verwerken en er in handelen?

1. ja	89	66%
2. nee	41	30%
3. weet niet/w.n.z.	<u>6</u>	<u>4%</u>
	136	100%

Vraag 25A

Is het nodig, naar uw mening, dat de consument aan het product en de verpakking kan zien of het gekweekte vis is of een 'wilde vangst'?

1. ja	128	94%
2. nee	4	3%
3. weet niet/w.n.z.	<u>4</u>	<u>3%</u>
	136	100%

Vraag 25B

Is een certificaat daarvoor, afgezien van de kosten, een geschikt middel?

1. ja	115	85%
2. nee	9	7%
3. weet niet/w.n.z.	<u>8</u>	<u>6%</u>
	132	97%

Vraag 26A

Kan in de nabije toekomst, naar uw mening, voor veel binnenvissers toerisme of recreatie een belangrijke activiteit zijn?

1. ja	65	48%
2. nee	66	48%
3. weet niet/w.n.z.	<u>5</u>	<u>4%</u>
	136	100%

Vraag 26B

Zo ja, om welke activiteiten gaat het dan?

(spontaan antwoorden, meerdere antwoorden mogelijk)

1. verhuur van roeiboten e.d.	12
2. rondvaarten	17
3. voorlichting geven	17
4. demonstratievissen	25
5. horeca of restaurant	9
6. (nog) andere activiteiten, te weten:	<u>31</u>
aantal keren genoemd:	111

Vraag 27

Zullen de binnenvissers, denkt u, in de nabije toekomst meer initiatieven nemen om betrokken te worden bij activiteiten als water- en natuurbeheer in 'hun' wateren?

1. ja	101	75%
2. nee	25	18%
3. weet niet/w.n.z.	<u>10</u>	<u>7%</u>
	136	100%

Vraag 28

De overheid wil het visstandbeheer meer aan visstandbeheerscommissies overlaten. Ziet u dit als:

1. een bedreiging voor uw bedrijf	31	23%
2. een kans voor uw bedrijf	43	31%
3. dit maakt voor uw bedrijf niet veel uit	46	34%
4. weet niet/w.n.z.	<u>16</u>	<u>12%</u>
	136	100%

Vraag 29INTRO

De laatste vragen gaan over de toekomst van uw eigen bedrijf.

Vraag 29A

Gaat u samenwerken met andere vissers?

1. ja	7	5%
2. nee	83	61%
3. dat doe ik al	38	28%
4. weet (nog) niet	<u>8</u>	<u>6%</u>
	136	100%

Vraag 29B

Gaat u vaste contracten afsluiten met uw afnemers?

1. ja	6	4%
2. nee	120	88%
3. dat doe ik al	5	4%
4. weet (nog) niet	<u>5</u>	<u>4%</u>
	136	100%

Vraag 29C

Gaat u zelf meer de vis bewerken en er in handelen?

1. ja	26	19%
2. nee	74	54%
3. dat doe ik al	29	21%
4. weet (nog) niet	<u>7</u>	<u>5%</u>
	136	100%

Vraag 29D

Gaat u toeristische activiteiten erbij nemen?

1. ja	9	7%
2. nee	103	75%
3. dat doe ik al	11	8%
4. weet (nog) niet	<u>13</u>	<u>10%</u>
	136	100%

Vraag 29E

Gaat u zich bezighouden met visstandbeheer of water- en natuurbeheer?

1. ja	36	26%
2. nee	43	32%
3. dat doe ik al	46	34%
4. weet (nog) niet	<u>11</u>	<u>8%</u>
	136	100%

Vraag 29F

Gaat u afvissingen doen en visstandbemonsteringen?

1. ja	31	23%
2. nee	62	46%
3. dat doe ik al	40	29%
4. weet (nog) niet	<u>3</u>	<u>2%</u>
	136	100%

Afsluiting

Dan waren dit al de vragen. Ik dank u hartelijk voor uw medewerking aan dit onderzoek en ik wens u verder een prettige dag/avond.